



WPŁYW PRODUKCJI WYROBÓW TYTONIOWYCH NA POLSKĄ GOSPODARKE



CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych
CASE – Center for Social and Economic Research



© CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2020

Projekt graficzny:

Michałowski Studio & Wróbel Studio
(modyfikacje: Aventino DTP)

Skład i łamanie:

Aventino DTP

Ilustracje:

Pixabay, Shutterstock

ISBN

978-83-7178-697-6

Wydawca:

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych
Al. Jana Pawła II 61/212
01-031 Warszawa

tel.: +48 222 062 900

case@case-research.eu
www.case-research.eu

CASE

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych jest prywatną, niekomercyjną i niezależną fundacją naukową, której misją jest dostarczanie obiektywnych analiz ekonomicznych i upowszechnianie konstruktywnych rozwiązań problemów gospodarczych.

CASE zostało założone w 1991 r. w Warszawie i dziś jest czołowym think tankiem w Europie Środkowej i Wschodniej oraz instytucją rozpoznawalną na świecie. CASE prowadzi badania w zakresie kształtowania polityk i pomocy badawczo-rozwojowej w obszarach: wzrost i handel, polityka fiskalna, rynek pracy, polityka społeczna i demografia, innowacje, polityka energetyczna i klimatyczna. Zespół CASE, międzynarodowa sieć Fellows i blisko 1000 współpracujących ekspertów gwarantują rzetelne badania naukowe (jakościowe i ilościowe), innowacyjne metody badawcze oraz wypracowują godne zaufania rekomendacje.



CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych
CASE – Center for Social and Economic Research

AUTORZY



Jan Hagemeyer

Dyrektor ds. makroekonomii i handlu



Anna Malinowska

Ekonomistka



Grzegorz Poniatowski

Wiceprezes, Dyrektor naukowy ds. polityki fiskalnej



Adam Śmietanka

Ekonomista

IKONY INFORMACYJNE

W celu ułatwienia szybkiego odszukania najważniejszych informacji raport wykorzystuje trzy rodzaje ikon. Ich obecność na marginesie strony sygnalizuje wystąpienie w tekście odpowiedniego rodzaju informacji.



Dane

Informacja wskazująca na istotne wielkości liczbowe (np. wielkość produkcji wyrobów tytoniowych w danym roku) lub procentowe (np. udział procentowy dochodów z VAT na wyroby tytoniowe w całkowitych dochodach państwa z tytułu tego podatku).



Trend

Obrazuje zmianę badanego zjawiska w czasie – na przykład dochodów podatkowych lub spożycia wyrobów tytoniowych. Wzrost, spadek i stagnacja są rodzajami trendu.



Warto wiedzieć

Istotna informacja innego typu.

SPIS TREŚCI

Streszczenie	8
Wprowadzenie	12
1 Charakterystyka sektora tytoniowego w Polsce	16
Uprawa tytoniu	17
Przetwórstwo tytoniu. Produkcja wyrobów tytoniowych	24
Dystrybucja i handel	30
2 Rynek wyrobów tytoniowych w Polsce	32
Rynek tradycyjnych wyrobów tytoniowych	33
Rynek nowatorskich wyrobów tytoniowych i e-papierosów	34
3 Udział branży w PKB	36
Uprawy tytoniu	37
Przetwórstwo tytoniu. Produkcja wyrobów tytoniowych	37
4 Wymiana handlowa	40
5 Dochody podatkowe budżetu państwa	44
Podatki konsumpcyjne (VAT i podatek akcyzowy)	45
Podatki dochodowe (PIT i CIT)	48
Łączne dochody podatkowe	49
6 Rynek pracy	50
Uprawy tytoniu	51
Przetwórstwo tytoniu. Produkcja wyrobów tytoniowych	52
Dystrybucja i handel	56
7 Wyzwania dla branży tytoniowej	58
Szara strefa	59
Wyzwania regulacyjne	67
9 Efekty mnożnikowe sektora tytoniowego – oddziaływanie na gospodarkę polską w długim okresie	72
Podsumowanie	78
Bibliografia	80
Dodatek: opis modelu CGE	88

Spis wykresów i tabel

Wykres 1. Obszar zasiewów tytoniu w 2019	19
Wykres 2. Obszar zasiewów, wydajność zbiorów i produkcja nieprzetworzonego surowca	20
Wykres 3. Produkcja krajowa nieprzetworzonego tytoniu na tle Unii Europejskiej	21
Wykres 4. Produkcja nieprzetworzonego tytoniu 2018 r. MAPA	23
Wykres 5. Produkcja wyrobów tytoniowych w Polsce	27
Wykres 6. Nakłady inwestycyjne w przemyśle przetwórstwa tytoniu	28
Wykres 7. Udziały krajów w wolumenie produkcji papierosów w UE w 2018 r.	28
Wykres 8. Udziały krajów w wartości produkcji papierosów w UE w 2018 r.	29
Wykres 9. Udziały krajów w wolumenie produkcji tytoniu do palenia w UE w 2018 r.	29
Wykres 10. Wartość dodana brutto przemysłu tytoniowego	37
Wykres 11. Struktura produktowa eksportu polskiego sektora tytoniowego w 2019 r.	42
Wykres 12. Struktura geograficzna eksportu polskiego sektora tytoniowego w 2019 r.	42
Wykres 13. Dochody z tytułu podatku akcyzowego na wyroby tytoniowe	46
Wykres 14. Składowe średniej ważonej ceny papierosów	47
Wykres 15. Struktura dochodów z tytułu podatku akcyzowego i VAT w 2019 r.	48
Wykres 16. Zatrudnienie w przemyśle przetwórczym tytoniu	53
Wykres 17. Wynagrodzenia miesięczne w sektorze tytoniowym na tle przetwórstwa przemysłowego	54
Wykres 18. Produktywność sektora tytoniowego na tle przetwórstwa przemysłowego	55
Wykres 19. Legalny rynek, wpływy budżetowe i szara strefa	61
Wykres 20. Ujawnienia nielegalnych papierosów oraz tytoniu	63
Wykres 21. Liczba stron aktów prawnych, które weszły w życie w latach 2010–2019	68
Wykres 22. Efekty makroekonomiczne analizowanych scenariuszy	77
Tabela 1. Obszar zasiewów w ha w latach 2017–2019	18
Tabela 2. Polska na tle UE – udział w produkcji nieprzetworzonego tytoniu, w latach 2010–2018	22

Wykaz skrótów i skrótowców

British American Tobacco	BAT
Business Centre Club	BCC
Centralne Biuro Śledcze Policji	CBŚP
Centrum Badania Opinii Społecznej	CBOS
computable general equilibrium (wielorównaniowy model równowagi ogólnej)	CGE
full time equivalent (ekwiwalent czasu pracy w pełnych etatach)	FTE
Główny Urząd Statystyczny	GUS
Imperial Tobacco	IT
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej	IERiGŻ
Japan Tobacco International	JTI
Krajowa Administracja Skarbowa	KAS
Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa	KOWR
Krajowy Związek Plantatorów Tytoniu	KZPT
Ministerstwo Finansów	MF
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	MRiRW
Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa	FAOSTAT
Philip Morris International	PMI
podatek od dochodów osób fizycznych	PIT
podatek od dochodów osób prawnych	CIT
podatek od wartości dodanej	VAT
Polska Izba Handlowa	PIH
Polska Klasyfikacja Działalności 2007	PKD
Polski Związek Plantatorów Tytoniu	PZPT
pośredniczące podmioty tytoniowe	PPT
produkt krajowy brutto	PKB
rozszerzona odpowiedzialność producenta	ROP
Światowa Organizacja Zdrowia	WHO
Unia Europejska	UE

Streszczenie

Niniejszy raport, opracowany przez zespół ekonomistów CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, stanowi kontynuację opracowania *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę z 2018 r.* przygotowanego na zlecenie JTI Polska Sp. z o.o. Celem badania, którego wyniki przedstawiono w niniejszym raporcie, jest ocena znaczenia ekonomicznego oraz wyzwań i perspektyw rozwoju sektora produkcji, handlu i dystrybucji wyrobów tytoniowych w Polsce. W raporcie analizujemy przekrojowo branżę tytoniową i jej znaczenie dla gospodarki jako całości. Przedstawiamy również istotne ograniczenia rozwoju branży, tj. szarą strefę, koszty przestrzegania przepisów i niepewność regulacyjną, a także modelujemy długookresowe skutki makroekonomiczne potencjalnych przyszłych zmian w sektorze tytoniowym. Według naszej wiedzy jest to obecnie najbardziej kompleksowe opracowanie ekonomiczne dotyczące tego sektora.

Najważniejsze informacje i wnioski z raportu:

- Sektor tytoniowy jest ważnym segmentem polskiej gospodarki. Szacunkowa **wartość wyrobów tytoniowych wyprodukowanych w 2019 r. wyniosła 45,9 mld zł¹**.
- Łańcuch produkcji wyrobów tytoniowych obejmuje m.in. sektor rolniczy, organizacje skupujące tytoń, przetwórnictwo surowego tytoniu, producentów wyrobów tytoniowych, sektor logistyczny i handlowy. Na każdym jego etapie tworzona jest **wartość dodana**, na którą składają się wynagrodzenia pracowników i zyski przedsiębiorstw. W 2019 r. sektor wygenerował **wartość dodaną na poziomie 10,9 mld zł**, z czego 6,8 mld zł powstało bezpośrednio w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych i przetwórstwa tytoniu, a pozostała część to wartość dodana wytworzona w pozostałych zaangażowanych sektorach. Oznacza to, że ok. 0,5 proc. wszystkich dochodów w gospodarce polskiej (mierzonych produktem krajowym brutto) oraz 2,2 proc. wartości dodanej przemysłu w 2019 r. zostało wytworzonych w sektorze tytoniowym.
- Sektor tytoniowy ma **istotny wkład w tworzenie krajowego kapitału produkcyjnego**, dzięki czemu przyczynia się do długookresowego wzrostu gospodarczego w Polsce. W 2018 r. inwestycje w przemyśle tytoniowym stanowiły 1,3 proc. inwestycji przemysłu ogółem. Między rokiem 2014 a 2018 wzrost nakładów inwestycyjnych w sektorze wyniósł blisko 124 proc. (tj. wzrost z 0,6 mld zł do 1,4 mld zł) i był wyraźnie szybszy niż przeciętnie w przemyśle ogółem. Szacujemy, że w 2019 r. nakłady inwestycyjne w sektorze tytoniowym wyniosły około 1,3 mld zł.
- Polska jest **drugim największym producentem papierosów w Unii Europejskiej** i trzecim pod względem wolumenu produkcji tytoniu do palenia. W 2010 r. produkcja papierosów wyniosła ok. 144 mld sztuk, a w 2019 r. przekraczała już 213 mld sztuk, co stanowiło wzrost o około 47 proc. (przeciętnie 5,3 proc. rocznie).

1 Wyrażona w cenach uwzględniających krajowe opodatkowanie wyrobów tytoniowych.

- Produkcja sektora tytoniowego jest nastawiona głównie na eksport. **Na każde 5 papierosów produkowanych w Polsce 4 są eksportowane.** Około 88 proc. wartości dodanej wytworzonej w łańcuchu produkcji wyrobów tytoniowych jest wytwarzana właśnie w produkcji eksportowej. **Całkowita wartość eksportu wyrobów tytoniowych i nieprzetworzonego tytoniu w 2019 r. wyniosła 15,9 mld zł.** Eksport ten w ostatniej dekadzie wyraźnie rósł: o 10,2 proc. w stosunku do 2018 r. i aż o 232 proc. w relacji do 2010 r. 84,8 proc. wartości eksportu to eksport papierosów. Ponad 93 proc. produkcji sektora trafia na rynki Unii Europejskiej.
- **W 2019 r. szacunkowa wartość krajowego rynku wyrobów tytoniowych wyniosła 32,6 mld zł.** Większość stanowiły tradycyjne wyroby tytoniowe, lecz dynamicznie rozwijał się rynek papierosów elektronicznych, a także rynek wyrobów nowatorskich, czyli podgrzewaczy do tytoniu oferowanych w Polsce przez dwa koncerny tytoniowe.
- **Szacowane łączne dochody podatkowe budżetu państwa z tytułu produkcji i sprzedaży wyrobów tytoniowych wyniosły w 2019 r. 28,7 mld zł.** Łączne dochody z tytułu podatku akcyzowego na gotowe wyroby tytoniowe wyniosły około 20,9 mld zł. Dodatkowo dochody z podatku akcyzowego na susz tytoniowy zasiliły budżet państwa kwotą 800 mln zł². Dochody z tytułu VAT nałożonego na gotowe wyroby tytoniowe³ wyniosły 6,4 mld zł w 2019 r. Łączne dochody z tytułu PIT odprowadzane przez osoby zatrudnione w produkcji wyrobów tytoniowych i sektorów powiązanych są szacowane na 168,5 mln zł. Łącznie dochody z tytułu CIT, którego podstawą jest dochód osiągnięty w całym łańcuchu produkcji i dystrybucji wyrobów tytoniowych, wyniosły ok. 384 mln zł.
- **Liczbę miejsc pracy, które istnieją dzięki sektorowi tytoniowemu bezpośrednio w nim samym oraz w sektorach powiązanych, szacujemy na 33,3 tys. osób w przeliczeniu na pełne etaty.** Liczba ta uwzględnia pełnowymiarowe miejsca pracy przy produkcji wyrobów tytoniowych, materiałów i maszyn do ich produkcji, przy uprawie tytoniu, a także w sektorze handlowym i detalicznym. Natomiast liczba osób, która w 2019 r. miała związek z uprawą tytoniu, produkcją i dystrybucją wyrobów tytoniowych, to **szacunkowo powyżej 600 tys.**
- Zjawiskiem negatywnie oddziałującym na dochody podatkowe budżetu państwa oraz działalność producentów wyrobów tytoniowych jest szara strefa, czyli przemysł, produkcja i obrót wyrobami nielegalnymi. Po okresie największego rozrostu szarej strefy w latach 2010–2015, kiedy osiągała ona nawet 19 proc. wielkości legalnego rynku, wartość ta spadła w 2019 r. do ok. 9,9 proc., ale pomimo to szacowana była na 3,31 mld zł wartości rynkowej i odpowiadała za 2,65 mld zł utraconych wpływów budżetowych. **Pośród wielu proponowanych instrumentów przeciwdziałania szarej strefie najskuteczniejszymi wydają się: racjonalna i przewidywalna polityka akcyzowa, zaostrzenie i skuteczne egzekwowanie kar, a także dalsze doskonalenie sprawności operacyjnej odpowiednich służb oraz koordynacji między nimi.**

2 Szacunek CASE na podstawie niepełnych danych za 2019 r.

3 Papierosy i tytoń do palenia.

- Największymi wyzwaniami stojącymi przed sektorem tytoniowym pozostają, oprócz możliwego spadku popytu, koszty przestrzegania prawa krajowego i unijnego oraz niepewność regulacyjna, także w kontekście obserwowanego w ostatnich latach przyrostu ilości wdrażanego prawa. Szczególnie istotne z perspektywy sektora są zmiany podatku akcyzowego, a także kolejne regulacje UE. Aby podtrzymać potencjał rozwojowy i inwestycyjny sektora, **zmiany regulacyjne powinny być wprowadzane w sposób jasny i przewidywalny, najlepiej w długoletniej perspektywie.**
- **Przeprowadzone przez nas symulacje – przy użyciu modelu równowagi ogólnej – wskazują na istotny wpływ potencjalnych przyszłych zmian w sektorze tytoniowym na całość gospodarki Polski.** W szczególności te scenariusze rozwoju sektora, w których zwiększa się popyt na eksport, rosną inwestycje i produktywność, wskazują na znaczący wzrost głównych zmiennych makroekonomicznych, w tym PKB ogółem, wynagrodzeń oraz konsumpcji gospodarstw domowych (przykładowo – wzrost popytu zagranicznego na polskie wyroby tytoniowe o 10 proc. przynosi przyrost PKB o około 1,2 mld zł). Odwrotny skutek przynoszą scenariusze spadku popytu eksportowego, zaprzestania działalności inwestycyjnej, wzrostu podatku akcyzowego czy wzrostu kosztów przestrzegania prawa (w tym ostatnim scenariuszu, jeżeli koszty produkcji rosną o 10 proc., to PKB kraju spada o 1,4 mld zł).

24-25 tys. ton

Tyle szacunkowo wyniosły zbiory suszu tytoniowego w Polsce w 2019 r.



213 mld sztuk

Tyle papierosów wyprodukowano w Polsce w 2019 r.

Polska jest **drugim największym producentem papierosów w Unii Europejskiej.**

80 proc.

Tyle papierosów wyprodukowanych w Polsce trafia na eksport, głównie do krajów UE.

Całkowita wartość eksportu wyrobów tytoniowych i nieprzetworzonego tytoniu w 2019 r. wyniosła 15,9 mld PLN.

Od 2010 r. wartość eksportu wzrosła aż o 232 proc.



28,7 mld zł

dochodu przyniosła produkcja i konsumpcja wyrobów tytoniowych w 2019 r. Dochody te stanowiły 10,6 proc. dochodów z podatków łącznie.

Dochody z podatku akcyzowego wyniosły 21,7 mld zł, z VAT – 6,4 mld zł, z PIT – ok. 168,5 mln zł i z CIT – ok. 384 mln zł.

600 tys.

Praca tylu osób jest całkowicie lub częściowo związana z sektorem tytoniowym, co można przeliczyć na 33,3 tys. pełnowymiarowych miejsc pracy.



WPROWADZENIE



Wprowadzenie

Prezentowany raport stanowi kontynuację badania przeprowadzonego w 2018 r. na zlecenie JTI Polska Sp. z o.o. dotyczącego oddziaływania produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę. Przeprowadzona analiza obejmuje pełen łańcuch wartości dodanej segmentu, poczynając od upraw tytoniu, przez sektor przetwórczy surowca i produkcję wyrobów tytoniowych, kończąc na procesach dystrybucji i sprzedaży gotowych produktów. W badaniu przeprowadzono staranną i pogłębioną analizę bieżącej sytuacji oraz omówiono najważniejsze kwestie w zakresie szarej strefy oraz wyzwań regulacyjnych – zarówno obecnych (w tym funkcjonowania niektórych przepisów), jak i przyszłych.

Raport jest poświęcony gospodarczemu znaczeniu produkcji wyrobów tytoniowych. Zarówno wcześniejsza, jak i bieżąca wersja raportu zostały opracowane z wykorzystaniem zaawansowanych, rygorystycznych metod badawczych. Przeprowadzoną szczegółową analizę danych statystycznych opisujących sytuację gospodarczą w rolnictwie, przemyśle przetwórczym oraz handlu uzupełniono o wiedzę pozyskaną w trakcie wywiadów z interesariuszami. Dodatkowo badanie uzupełniają symulacje przeprowadzone przy użyciu wielorównaniowego modelu równowagi ogólnej (CGE). Należy jednocześnie podkreślić, że zakres tematyczny raportu nie obejmuje analizy zagadnień związanych z konsumpcją wyrobów tytoniowych, w szczególności jej skutków zdrowotnych czy kosztów społecznych.

Do analizy danych statystycznych wykorzystano najważniejsze i najobszerniejsze dostępne na rynku opracowania, w tym między innymi roczniki oraz specjalistyczne biuletyny Głównego Urzędu Statystycznego, analizy Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, publikacje Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, dane publikowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAOSTAT). Uzupełnieniem analizy były informacje uzyskane w ramach szczegółowych wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami Ministerstwa Rozwoju, Ministerstwa Finansów, Centralnego Biura Śledczego Policji oraz stowarzyszeń i związków plantatorów tytoniu, a także dystrybutorów, przedstawicieli producentów i segmentu dystrybucji wyrobów tytoniowych.

Zgromadzone informacje jakościowe i ilościowe pozwoliły na ocenę znaczenia branży tytoniowej dla produktu krajowego brutto, wymiany handlowej, dochodów podatkowych oraz rynku pracy. Do analizy efektów mnożnikowych scenariuszy zmian w sektorze tytoniowym dla całej gospodarki polskiej wykorzystano wielorównaniowy model równowagi ogólnej (CGE) będący matematycznym opisem zachowania podmiotów gospodarczych oraz zależności pomiędzy nimi w gospodarce z uwzględnieniem skomplikowanych powiązań międzysektorowych, w tym również m.in. łańcucha produkcji wyrobów tytoniowych. Analiza ta pozwoliła na prześledzenie efektów potencjalnych (scenariuszowych) zmian w sektorze tytoniowym dla całości gospodarki oraz ich kwantyfikację w postaci podstawowych wskaźników makroekonomicznych.

Struktura niniejszego raportu pokrywa się z podejściem metodycznym poprzedniej wersji badania. Pierwsza część nakreśla charakterystykę branży tytoniowej poprzez szczegóło-

wy opis łańcucha wartości dodanej i kluczowych dla niego podmiotów oraz przedstawia najważniejsze tendencje obserwowane aktualnie w sektorze. Część druga i trzecia dotyczą rynku wyrobów tytoniowych w Polsce oraz rynków produktów nowatorskich i papierosów elektronicznych. Kolejne części koncentrują się na oddziaływaniu branży tytoniowej na polską gospodarkę, w tym na prowadzoną wymianę handlową, dochody budżetu państwa, a także rynek pracy. Przedostatni rozdział zawiera analizę istotnych – zarówno obecnie, jak i w kontekście przyszłego rozwoju sytuacji – kwestii: szarej strefy i jej znaczenia dla branży oraz wyzwań i niepewności regulacyjnej, które mogą oddziaływać na dynamikę segmentu tytoniowego. Badanie zamyka rozdział przedstawiający rezultaty modelowania ekonomicznego, którego wyniki obrazują efekty oddziaływania sektora na gospodarkę polską w różnych scenariuszach jego rozwoju.



A photograph of a tobacco field. The plants are arranged in neat rows, showing large, vibrant green leaves. The ground is sandy and light-colored, with some green grass growing in the foreground. The sky is overcast with soft, grey clouds. A semi-transparent grey box is overlaid on the top left of the image, containing the title text in white.

ROZDZIAŁ 1

CHARAKTERYSTYKA SEKTORA TYTONIOWEGO W POLSCE

Charakterystyka sektora tytoniowego w Polsce

Uprawa tytoniu

Tytoń przybył do Polski z Turcji u schyłku wieku XVI, w postaci nasion przestanych z Konstantynopola przez Zygmunta Uchmańskiego do Anny Jagiellonki, siostry króla Zygmunta III Wazy¹. Tureckie korzenie ma również polskie określenie „tytoń”, które wywodzi się z tureckiego słowa *tütün* – w języku staropolskim te dwa słowa były sobie zdecydowanie bliższe niż obecnie, używano nazw: tytuń, tutuń, tutun². Praktykę zażywania tytoniu Polacy przejęli od Niemców i Francuzów około 1580 r. Pochodził zarówno z upraw krajowych, jak i z importu. Od XVIII w. uprawa i produkcja tytoniu stanowią również ważne źródło dochodów państwa³.

Uprawa tytoniu jest objęta szeregiem regulacji mających na celu ograniczenie szarej strefy poprzez eliminację nielegalnego handlu surowcem i nielegalnej produkcji oraz obrotu produktami tytoniowymi. Skup tytoniu od plantatorów jest prowadzony przez tzw. pośredniczące podmioty tytoniowe (PPT), wprowadzone w 2013 r. w wyniku objęcia suszu tytoniowego podatkiem akcyzowym i zarejestrowane w Krajowej Administracji Skarbowej (KAS) i Ministerstwie Finansów⁴. W ramach wdrożenia w końcu 2017 r. tzw. pakietu tytoniowego (por. rozdział VIII) Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa został zobowiązany do realizowania zadań monitoringu krajowych plantacji tytoniu, a także procesów produkcji i zbytu surowca.

Znaczna część gospodarstw plantatorskich to gospodarstwa niewielkie. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (IERiGŻ) oraz Główny Urząd Statystyczny (GUS) wskazują, że w 2017 r. tytoń był uprawiany w około 6,2 tys. gospodarstw rolnych, ze średnim arealem zasiewu na poziomie 2,09 ha. Jednocześnie w ponad 40 proc. gospodarstw tytoń był uprawiany na powierzchni mniejszej niż 1 ha. Plantatorzy tytoniu najczęściej zrzeszają się w grupy producenckie⁵, a interesy rolników zajmujących się uprawą są reprezentowane przez odpowiednie związki – zarówno ogólnokrajowe, jak i okręgowe (np. działające w Kielcach albo

1 A. Grzybowski (2006), Historia tytoniu w Polsce, „Herba Polonica”, t. 52(4), s. 148–150, <http://www.herbapolonica.pl/magazines-files/251324-Grzybowski.pdf>, [dostęp 11. 02. 2020].

2 W. Boryś (2005), Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 659, ISBN 83-08-03648-1.

3 Na podstawie: CASE (2018), Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę, Warszawa, s. 17.

4 Obecnie lista obejmuje 14 podmiotów, z czego 2 są zarejestrowane jako „zagraniczny reprezentowany”, a pozostałe mają status krajowy. Pełna lista na dzień 10. 02. 2020 jest dostępna w rejestrze pośredniczących podmiotów tytoniowych, <https://www.gov.pl/web/kas/rejestr-posredniczacych-podmiotow-tytoniowych>, [dostęp 11. 02. 2020].

5 Co ciekawe, plantatorzy tytoniu w Polsce wydają się stanowić bardzo dobrze zorganizowaną grupę – na 963 grupy producentów rolnych zrzeszające około 14,2 tys. członków, 9 grup producentów tytoniu zrzeszało około 3,9 tys. plantatorów, co stanowiło w czerwcu 2018 r. 28 proc. członków wszystkich zrzeszeń producentów rolnych (Rynek wyrobów tytoniowych, stan i perspektywy, red. M. Bodyl, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2018, nr 6, s. 18).

Leżajsku). Największymi ogólnopolskimi podmiotami są Krajowy Związek Plantatorów Tytoniu w Lublinie (dalej: KZPT) oraz Polski Związek Plantatorów Tytoniu w Krakowie (dalej: PZPT).

Tytoń to ciepłolubna i łatwo adaptująca się do warunków środowiskowych roślina. Co ważne, uprawa tytoniu udaje się na glebach gorszej jakości, gdzie nie mogą rosnąć rośliny o większych wymaganiach⁶. Jednocześnie uprawy tytoniu są bardzo pracochłonne i wymagają specjalistycznej wiedzy oraz znaczącej ilości pestycydów⁷. Plantacje tytoniu są wyposażone w odpowiedni sprzęt, przede wszystkim suszarnie (niezbędne w procesie przygotowywania surowca). W Polsce uprawia się kilka odmian tytoniu, a ich struktura produktowa jest zależna od warunków klimatycznych i glebowych występujących na danym obszarze. W uprawach krajowych dominują tytoń jasny – Virginia (70 proc. upraw) i Burley (ponad 26 proc. upraw). Plantacje tytoniu są rozmieszczone w pięciu regionach: 1) lubelsko-podkarpackim, 2) świętokrzysko-małopolskim, 3) kujawsko-pomorskim, 4) mazurskim oraz 5) dolnośląskim⁸.

TABELA 1. OBSZAR ZASIEWÓW TYTONIU

	2017	2018	2019
ogółem w Polsce (ha)	12 885	16 387	12 910
dolnośląskie	9	0	0
kujawsko-pomorskie	554	665	563
lubelskie	8 294	11 037	9 394
lubuskie	5	0	0
łódzkie	0	0	0
małopolskie	1 127	679	837
mazowieckie	703	328	35
opolskie	0	2	67
podkarpackie	1 008	1 641	389
podlaskie	242	910	802
pomorskie	137	43	65
śląskie	0	15	0
świętokrzyskie	793	973	758
warmińsko-mazurskie	13	87	0
wielkopolskie	0	8	0
zachodniopomorskie	0	0	0

Źródło: GUS, Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w latach 2018 i 2017 (GUS 2017c; GUS 2018b, GUS 2019g).

6 <https://www.rynek-rolny.pl/artukul/uprawa-tytoniu-w-polsce-wszystko-co-powinienes-wiedziec.html>, [dostęp 11. 02. 2020].

7 T. Doroszevska, Metodyka integrowanej ochrony roślin dla uprawy tytoniu, Państwowy Instytut Badawczy, Puławy 2012 oraz P. Taylor, Smoke Ring: The Politics of Tobacco, Panos Briefing Paper, London, September 1994.

8 Informacje na podstawie publikacji Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (2018), Rynek wyrobów tytoniowych, stan i perspektywy, red. M. Bodyl, nr 6, s.12.

WYKRES 1. OBSZAR ZASIEWÓW TYTONIU W 2019



Źródło: GUS, Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2019 r. (GUS 2019g).

W ujęciu regionalnym najwięcej plantacji w 2017 r. działało w województwach lubelskim (3,1 tys.), małopolskim (blisko 0,7 tys.), świętokrzyskim (około 0,6 tys.), kujawsko-pomorskim (około 0,4 tys.) i podkarpackim (0,3 tys.).⁹ Liczba gospodarstw ulega jednak znaczącym zmianom. Według informacji Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w 2018 r. było 4,6 tys. aktywnych plantacji, a ostatnie dane szacunkowe PZPT wskazują, że w 2019 r. było zarejestrowanych około 6 tys.¹⁰

⁹ Ibidem.

¹⁰ Konsultacje autorów z przedstawicielami Polskiego Związku Plantatorów Tytoniu z 9. 03. 2020. Dane obciążone dużą niepewnością.

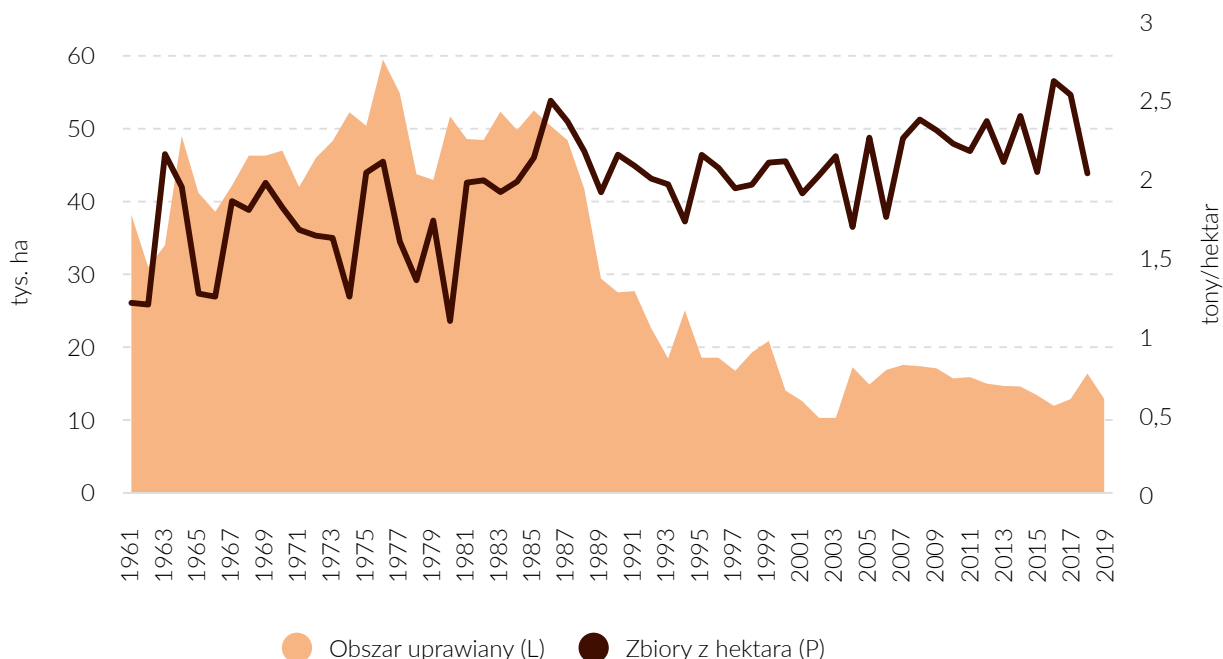
Całkowite krajowe uprawy tytoniu są znacznie mniejsze niż miało to miejsce w przeszłości, mimo że tytoń pozostaje rośliną tradycyjnie uprawianą w Polsce. W rekordowym 1976 r. obejmowały one ok. 60 tys. ha. W 1993 powierzchnia upraw wynosiła już tylko ok. 18,5 tys. ha, a w 2002 r. 10 tys. ha, co stanowiło długoletnie minimum arealów upraw. W 2018 r. areal upraw tytoniu wyniósł ok. 16 tys. hektarów, a w 2019 r. jedynie niecałe 13 tys. ha. (Wykres 2).

Historycznie uprawy tytoniu cechowała rosnąca produktywność. Dzięki temu zbiory osiągnięte z hektara cechowały się, od lat sześćdziesiątych, tendencją wzrostową, co pozwoliło nieco złagodzić spadek produkcji wywołany malejącym obszarem zasiewów. Produkcja krajowa utrzymywała się od 2007 r. na poziomie powyżej 30 tys. ton rocznie, w tym w 2018 r. na poziomie 33,2 tys. ton. Według PZPT w 2019 r. wielkość krajowych zbiorów zmniejszyła się do ok. 24–25 tys. ton¹¹.



WYKRES 2. OBSZAR ZASIEWÓW, WYDAJNOŚĆ ZBIORÓW I PRODUKCJA NIEPRZETWORZONEGO SUROWCA

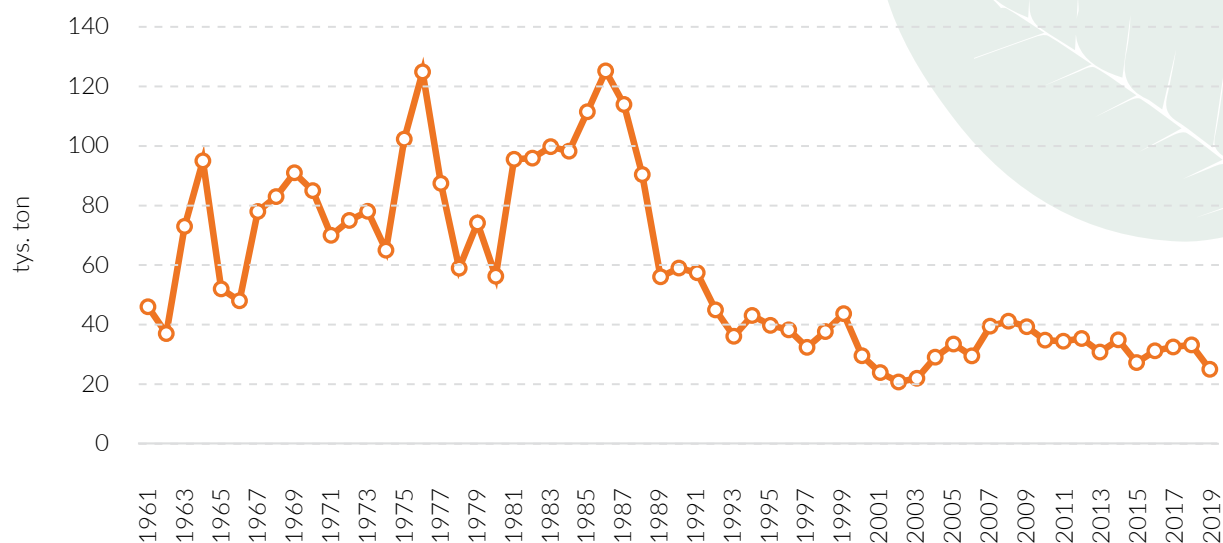
Panel A. Obszar zasiewów i wydajność zbiorów



L – lewa oś, P – prawa oś

¹¹ Konsultacje autorów z przedstawicielem Polskiego Związku Plantatorów Tytoniu z 9. 03. 2020.

Panel B. Produkcja nieprzetworzonego tytoniu



Źródło: FAOSTAT, GUS, za 2019 szacunek na podstawie informacji uzyskanych od Polskiego Związku Plantatorów Tytoniu

Wielkość plonów jest zależna od warunków klimatycznych i pogodowych. O ile w Polsce z reguły występują sprzyjające warunki agroklimatyczne do uprawy tytoniu, to obserwowane obecnie anomalie pogodowe mogą mieć negatywny wpływ na zbiory¹². W kolejnych latach na sytuację segmentu upraw tytoniu mogą także oddziaływać negatywnie stosunkowe rozproszenie plantacji oraz niedostateczne wyposażenie techniczne. Z drugiej strony pozytywny wpływ mogą wywierać takie czynniki jak pogłębienie przez plantatorów współpracy i koordynacji działań oraz rozwinięcie międzybranżowych organizacji zrzeszających wiele podmiotów z całego łańcucha produkcji i umacniających pozycję krajowych producentów suszu¹³.

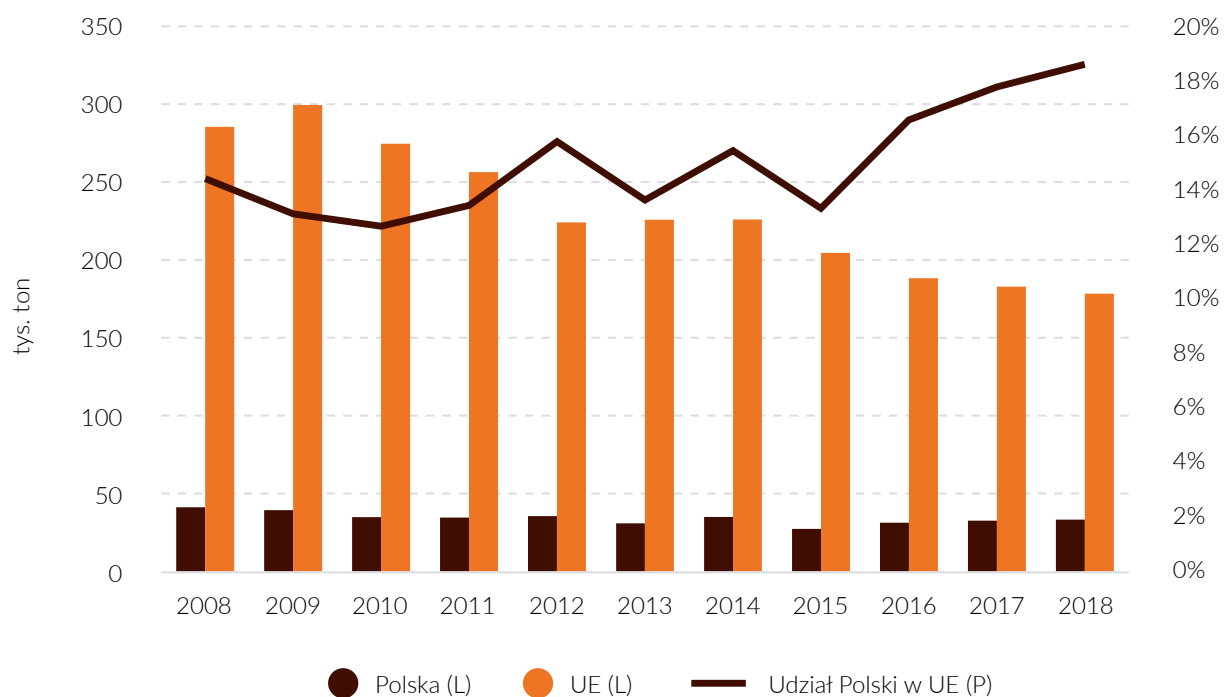
Ze względu na spadającą produkcję w Unii Europejskiej (Wykres 3), Polska staje się coraz ważniejszym producentem. **W 2018 r. produkcja tytoniu nieprzetworzonego w Polsce stanowiła 18,6 proc. produkcji w UE, a w latach 2016–2018 nasz kraj zajmował pod tym względem drugie miejsce w UE.** Na zbliżonym poziomie utrzymuje się także udział polskich upraw w całkowitym areale unijnym. W 2018 r. Włochy – unijny lider produkcji nieprzetworzonego tytoniu – dostarczały 33,2 proc. surowca tytoniowego (por. Tabela 2 dane za lata 2010–2018).



12 Konsultacje autorów z przedstawicielami Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 11. 03. 2020.

13 Konsultacje autorów z przedstawicielami Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 11. 03. 2020.

WYKRES 3. PRODUKCJA KRAJOWA NIEPRZETWORZONEGO TYTONIU
NA TLE UNII EUROPEJSKIEJ



L – lewa oś, P – prawa oś.

Źródło: FAOSTAT.

TABELA 2. POLSKA NA TLE UE – UDZIAŁ POLSKI W PRODUKCJI NIEPRZETWORZONEGO
TYTONIU W UNII EUROPEJSKIEJ

Rok	Udział Polski w produkcji unijnej (w proc.)	Pozycja Polski
2010	13	3
2011	14,1	3
2012	14,4	2
2013	15,4	4
2014	15,4	4
2015	16	3
2016	16,6	2
2017	17,8	2
2018	18,6	2

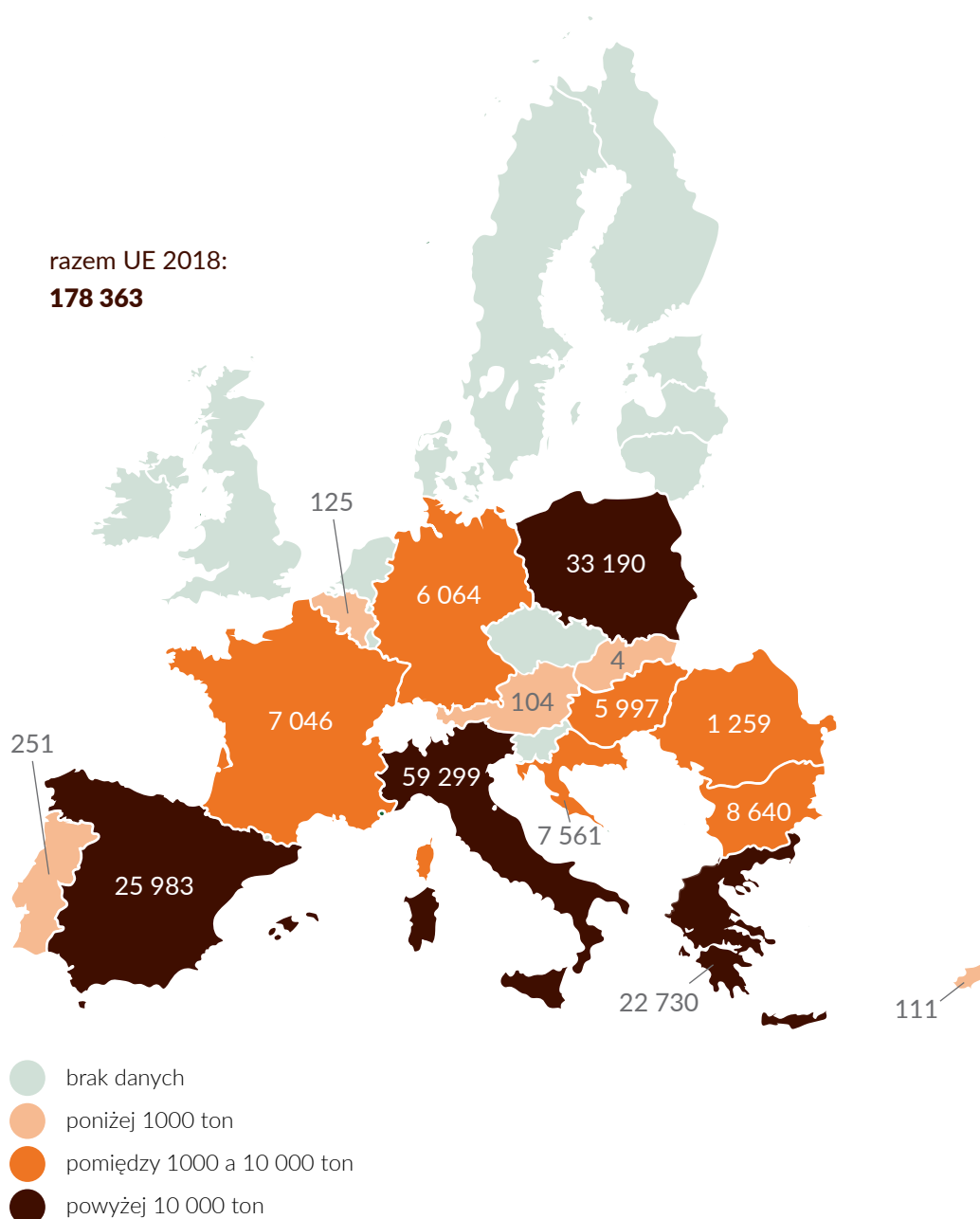
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Według FAOSTAT największy obszar w 2018 r. uprawy tytoniu zajmowały we Włoszech (ponad 17 tys. ha), w Polsce oraz Grecji (odpowiednio 16,4 tys. i 16,1 tys. ha). W ujęciu zbiorów z jednego hektara największy urodzaj zanotowano w 2018 r.

na Cyprze (ponad 43 tys. hektogramów na hektar), we Włoszech (około 34,5 tys. hektogramów na hektar) oraz w Hiszpanii (ok. 30 tys. hektogramów na hektar). Pod tym względem Polska była dopiero ósmym krajem w zestawieniu, z wydajnością upraw nieco ponad 20 tys. hektogramów na hektar.

Polska jest drugim największym producentem surowca tytoniowego w UE.

WYKRES 4. PRODUKCJA NIEPRZETWORZONEGO TYTONIU 2018 R. (W TONACH)



Rentowność upraw tytoniu w Polsce, jak i w innych krajach UE spada, w szczególności po wycofaniu dopłat dla rolników w 2015 r.¹⁴, które zbiegło się ze wzrostem kosztów pracy w segmencie rolnictwa¹⁵. Zarówno warunki środowiskowe, jak i dynamika rynku pracy powodują, że Polska, podobnie jak i inne kraje Wspólnoty, nie są konkurencyjnymi producentami tytoniu w ujęciu globalnym. Z drugiej strony, pomimo braku przewagi cenowej nad surowcem z pozaeuropejskich upraw, polski tytoń spełnia ścisłe normy jakościowe w zakresie odpowiedniej wilgotności, barwy oraz zawartości nikotyny, a także stosowanych pestycydów, warunków zatrudnienia i regulacji związanych z ochroną środowiska. Poza tym polscy plantatorzy mogą ubiegać się o dopłaty z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi¹⁶, choć w wyniku reformy Wspólnej Polityki Rolnej zostało zlikwidowane dofinansowanie unijne do produkcji tytoniu.



Przetwórstwo tytoniu. Produkcja wyrobów tytoniowych

Zbiory tytoniu podlegają kwalifikacji na podstawie jakości oraz rozmiaru. W następnej kolejności surowiec składany jest w bele i transportowany w miejsca skupu, gdzie podlega dalszej sprzedaży. Przetwarzanie zebranych liści tytoniu jest procesem wielostopniowym i obejmuje między innymi odżyłowanie, ustalenia poziomu odpowiedniej wilgotności surowca, fermentację, przygotowanie tzw. krajanki tytoniowej i wreszcie składowanie w oczekiwaniu na sprzedaż dalszym uczestnikom procesu produkcji¹⁷.

Przed wprowadzeniem zmian w podatku akcyzowym i objęciem suszu tytoniowego podatkiem akcyzowym plantator miał prawo sprzedać surowiec dowolnemu podmiotowi, jednak po 1 stycznia 2013 r. susz może być nabywany jedynie przez pośredniczące podmioty tytoniowe (PPT), czyli podmioty prowadzące działalność w zakresie sprzedaży suszu tytoniowego, które są wpisane na listę pośredniczących podmiotów tytoniowych¹⁸. Najważniejszymi

14 Wycofanie dopłat dla rolników z tytułu upraw tytoniu stanowi część unijnej reformy rolnej. Oprócz tego czynnikami ograniczającymi uprawy tytoniu w UE są stawki celne na tytoń nieprzetworzony importowany z krajów trzecich (w wysokości 11,2 proc. lub zerowe dla niektórych gospodarek) oraz prozdrowotna polityka UE mająca na celu ograniczenie zjawiska konsumpcji tytoniu i wyrobów tytoniowych.

15 P. Otto (2019), Tytoniowe wymieranie. Rolnikom już nie opłacają się uprawy, z 8. 10. 2019; <https://serwis.gazetaprawna.pl/rolnictwo/artykuly/1433794,tytoniowe-pola-e-papierosy-ue.html>, [dostęp 12. 02. 2020].

16 Aby ograniczyć negatywne skutki zmniejszenia pomocy w sektorze, w latach 2015–2020 kontynuowano wsparcie krajowej produkcji tytoniu, jednak jedynie w formie niezwiązanej z bieżącą produkcją. Stosowane przejściowe wsparcie co roku maleje, tzn. dopuszczalny próg w ujęciu procentowym w relacji do pomocy zaakceptowanej w 2013 r. jest zmniejszany o 5 punktów procentowych w każdym roku, począwszy od 75 proc. w 2015 r. do 50 proc. w 2020 r.

17 Więcej szczegółów na temat uprawy, przygotowania świeżo zebranych liści do suszenia oraz samych procesów suszenia surowca w: J. Tomiło, D. Dziki, R. Polak (2014), Wybrane aspekty uprawy i przygotowania tytoniu do przetwórstwa na przykładzie odmiany Virginia, Motorol. Commission of motorization and energetics in agriculture, t. 16(1), s. 147–152.

18 Art. 2 pkt 23b Ustawa z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym, Dz.U.2019.0.864, z późniejszymi zmianami stwierdza co następuje: „pośredniczący podmiot tytoniowy – podmiot posiadający miejsce zamieszkania lub siedzibę na terytorium kraju, przedsiębiorca zagraniczny posiadający oddział z siedzibą na terytorium kraju, utworzony na warunkach i zasadach określonych w ustawie z dnia 6 marca 2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lub przedsiębiorca zagraniczny, który wyznaczył podmiot reprezentujący go na terytorium kraju, prowadzący działalność gospodarczą w zakresie suszu tytoniowego, który został wpisany do rejestru pośredniczących podmiotów tytoniowych”.

PPT są Universal Leaf Tobacco Poland, działająca od 1997 r. w Jędrzejowie w województwie świętokrzyskim oraz BFT Sp. z o.o. w podkarpackiej Zawadzie. Poza tym w segmencie działają inne podmioty, na przykład Philip Morris Products SA, Philip Morris Polska Tobacco Sp. z o.o. czy też British American Tobacco Polska Sp. z o.o.¹⁹

Zgodnie z informacjami Krajowego Stowarzyszenia Przemysłu Tytoniowego w Warszawie, zrzeszającego największe koncerny produkujące wyroby tytoniowe w Polsce²⁰, Polska jest liderem UE w zakresie przetwarzania tytoniu oraz produkcji gotowych wyrobów tytoniowych. Cztery największe światowe firmy tytoniowe funkcjonujące w Polsce mają na jej terenie swoje zakłady produkcyjne. Wykaz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 24 sierpnia 2016 r. obejmował 47 podmiotów, których moce produkcyjne kształtowały się na deklarowanym poziomie 265,5 mld sztuk papierosów, cygar, cygaretek oraz 171,8 tys. ton tytoniu do palenia²¹; obecnie w wykazie podmiotów posiadających uprawnienia do wykonywania działalności w zakresie wytwarzania wyrobów tytoniowych figurują 52 przedsiębiorstwa²².

W segmencie produkcji wyrobów tytoniowych dominują na rynku największe światowe koncerny (kolejność alfabetyczna): British American Tobacco (BAT), Imperial Tobacco, Japan Tobacco International (JTI) oraz Philip Morris International (PMI). Deklarowana łączna zdolność produkcyjna zlokalizowanych w Polsce zakładów wynosi około 245 mld sztuk papierosów rocznie²³. Zakłady produkcyjne Philip Morris International (PMI) są zlokalizowane w Krakowie, BAT prowadzi produkcję w Augustowie, fabryki Imperial Tobacco są zlokalizowane w okolicach Poznania w Tarnowie Podgórnym oraz w Radomiu, a kompleks produkcyjny JTI znajduje się w Starym Gostkowie w okolicach Łodzi, gdzie produkowane są tradycyjne papierosy, tytoń do palenia, a także inne wyroby tytoniowe oraz płyn do papierosów elektronicznych. JTI także jako jedyna firma tytoniowa produkuje w Polsce nowatorskie wyroby tytoniowe podgrzewające tytoń²⁴. Oprócz zakładów produkcyjnych międzynarodowe koncerny prowadzą biura i spółki zależne w innych lokalizacjach: Philip Morris Polska Distribution Sp. z o.o. znajduje się w Krakowie z dodatkowym biurem w Warszawie oraz centrami dystrybucji na terenie całej Polski, w Krakowie mają także siedziby Philip Morris Polska Tobacco Sp. z o.o. oraz regionalne centrum usług wspólnych PMI Service Center Europe Sp. z o.o.²⁵. BAT, JTI oraz Imperial Tobacco utrzymują również biura w Warszawie, przy czym JTI prowadzi tutaj ponadto Globalne Centrum Usług Biznesowych.

19 Kompletna lista PPT dostępna na stronie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi: <https://www.gov.pl/web/kas/rejestr-posredniczacych-podmiotow-tytoniowych>; stan na 10. 02. 2020, [dostęp 24. 02. 2020].

20 Są to: Philip Morris, Japan Tobacco International, British American Tobacco oraz Imperial Tobacco.

21 Informacje na podstawie publikacji Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (2018), Rynek wyrobów tytoniowych, stan i perspektywy, red. M. Bodyl, nr 6, s. 15.

22 Rejestr producentów wyrobów tytoniowych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (tzw. Wykaz podmiotów posiadających uprawnienia do wykonywania działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania wyrobów tytoniowych), <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/rejestr-producentow-wyrobow-tytoniowych>, [dostęp 12. 02. 2020].

23 Na podstawie: Rejestru producentów wyrobów tytoniowych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/rejestr-producentow-wyrobow-tytoniowych>, [dostęp 12. 02. 2020] oraz informacji z publikacji Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (2018), Rynek wyrobów tytoniowych, stan i perspektywy, red. M. Bodyl, nr 6, s. 16.

24 <https://www.jti.com/pl/our-views/inwestycje-jti-polska>, [dostęp 12. 02. 2020].

25 <https://www.pmi.com/markets/poland/pl/about-us/overview>, [dostęp 12. 02. 2020].

Oprócz przetwórców surowca na tym etapie łańcucha produkcji funkcjonują również producenci dóbr pośrednich (filtrów, opakowań, gilz oraz innych produktów wykorzystywanych zarówno w przypadku tradycyjnych papierosów, jak i wyrobów nowatorskich) oraz dóbr inwestycyjnych znajdujących zastosowanie w procesach produkcji, producenci finalnych wyrobów tytoniowych oraz podmioty świadczące usługi wspierające branżę i zapewniające jej ciągłość oraz spójność funkcjonowania na płaszczyznach rachunkowej (finansowej) i administracyjnej (w tym np. kadrowej oraz IT). Liderem rynku opakowań do wyrobów tytoniowych jest Amcor Specialty Cartons, które posiada w Łodzi (Amcor Tobacco Packaging) fabrykę opakowań przeznaczonych specjalnie dla branży tytoniowej, a także zlokalizowane w Stanisławicach AR Carton Kraków Sp. z o.o. dostarczające opakowań m.in. dla BAT, JTI i PMI²⁶. Innym kluczowym podmiotem zaangażowanym pośrednio w produkcję wyrobów tytoniowych jest International Tobacco Machinery Polska SA, funkcjonujące w Radomiu od 1991 r. i specjalizujące się w opracowywaniu innowacyjnych rozwiązań w zakresie podgrzewaczy do tytoniu, filtrów, technologii odzyskiwania tytoniu oraz rozwiązań logistycznych²⁷.

Ostatnia dekada przyniosła wzrost produkcji papierosów o 47 proc.: w 2010 r. jej wielkość znajdowała się na poziomie nieco powyżej 144 mld sztuk, a w 2019 r. przekraczała już 213 mld sztuk. Możliwości przetwórcze sektora krajowego z jednej strony są silnie uzależnione od wolumenu importu surowca, a z drugiej w prze-

ważającej mierze ukierunkowane na eksport wytworzonych produktów. Produkcja całej kategorii wyrobów tytoniowych wykazywała podobne tendencje, przy czym obserwowane zmiany były silniejsze – **między rokiem 2010 a 2018 produkcja zwiększyła się o 66 proc.** (Wykres 5).

Od 144 mld do 213 mld sztuk: tyle wzrosła produkcja papierosów w latach 2010–2019.

Wzrostowi produkcji w sektorze towarzyszą prace mające na celu unowocześnienie procesu produkcji i wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań. Przykładowo, w ciągu ostatniej dekady JTI rozbudowywało i unowocześniało swoją fabrykę papierosów w Starym Gostkowie. Między rokiem 2009 a 2017 kompleks JTI powiększył się o dwa obiekty, wytwarzające odpowiednio komponenty do produkcji wyrobów tytoniowych (od 2014 r.) oraz tytoń do palenia i inne wyroby tytoniowe (2017 r.)²⁸, najnowsza inwestycja to jednostka produkująca nowatorskie wyroby tytoniowe podgrzewające tytoń (2018)²⁹. Ponad 80 proc. produkcji uzyskanej z tych obiektów jest przeznaczonych na eksport albo na dostawę wewnątrzspółnotową – łącznie podmiot sprzedaje swoje wyroby do 70 krajów³⁰.



26 <https://ar-carton-krakow.pl/o-nas/>, [dostęp 12. 02. 2020].

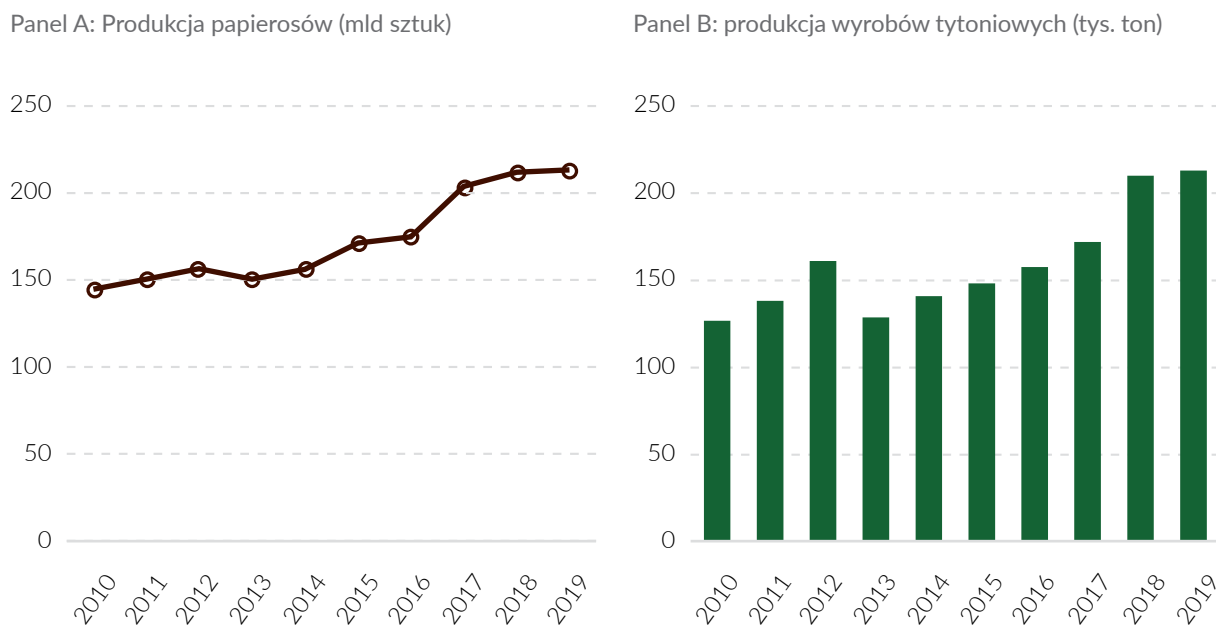
27 <https://www.itmgroup.eu/pl/kontakt/itm-poland>, [dostęp 12. 02. 2020].

28 Na podstawie informacji przedstawionych na stronie firmowej JTI: <https://www.jti.com/pl/our-views/inwestycje-jti-polska>, [dostęp 13. 02. 2020].

29 Japan Tobacco zainwestuje w Polsce 100 mln dolarów, z 5. 06. 2018, <http://www.portalspozywczy.pl/alkohole-uzywki/wiadomosci/japan-tobacco-zainwestuje-w-polsce-100-mln-dolarow,159258.html> [dostęp 13. 02. 2020].

30 Z konsultacji autorów z przedstawicielami branży z 19. 03. 2020.

WYKRES 5. PRODUKCJA WYROBÓW TYTONIOWYCH W POLSCE



Źródło: Rocznik Statystyczny Przemysłu (GUS 2010b, 2011b, 2012b, 2013b, 2014b, 2015b, 2016b, 2017a, 2018c) oraz Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych w 2018 roku (GUS 2019b) i Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych w grudniu 2019 (GUS 2020b). Szacunki własne CASE za rok 2019 dotyczą „wyrobów tytoniowych ogółem”. Brak danych za rok 2019 dotyczących wyrobów tytoniowych ogółem, dostępne jedynie dla kategorii papierosy (wyroby tytoniowe ogółem łączą w sobie, wg klasyfikacji GUS m.in. papierosy z tytoniu i z mieszanek tytoniu z jego namiastkami oraz tytoń do palenia).

W całej branży aktywność inwestycyjna od 2014 r. jest wysoka (Wykres 6), a większość inwestycji to faktyczna rozbudowa kapitału produkcyjnego: w 2017 r. 91,9 proc. środków zainwestowano w maszyny i urządzenia, a wartość nakładów inwestycyjnych przekroczyła w 2017 r. odpisy amortyzacyjne 2,3 razy³¹. Najnowsze dane opublikowane przez GUS wskazują na to, że nakłady inwestycyjne ogółem segmentu przetwórstwa tytoniowego kształtowały się w 2018 r. na poziomie 1,4 mld zł³². Na podstawie danych cząstkowych szacujemy, że w 2019 r. wielkość nakładów inwestycyjnych segmentu mogła być nieco mniejsza i wynosić około 1,3 mld zł³³.



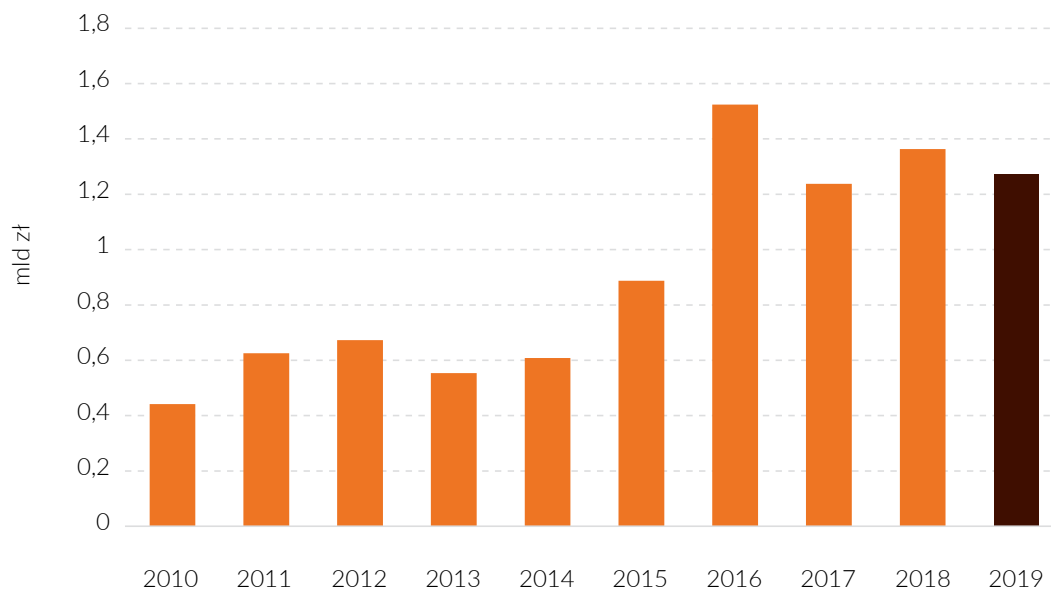
Następstwem zmian w krajowej branży tytoniowej oraz trendów obserwowanych za granicą jest stosunkowo silna pozycja Polski w Unii Europejskiej w obszarze produkcji wyrobów

31 Informacje na podstawie publikacji Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (2018), Rynek wyrobów tytoniowych, stan i perspektywy, red. M. Bodyl, nr 6, s. 31.

32 Główny Urząd Statystyczny, Biuletyn Statystyczny 1/2020, Warszawa, luty 2020.

33 Szacunek własny na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego opublikowanych w Biuletynie Statystycznym 1/2020, Warszawa, luty 2020.

WYKRES 6. NAKŁADY INWESTYCYJNE W PRZEMYSŁE PRZETWÓRSTWA TYTONIU

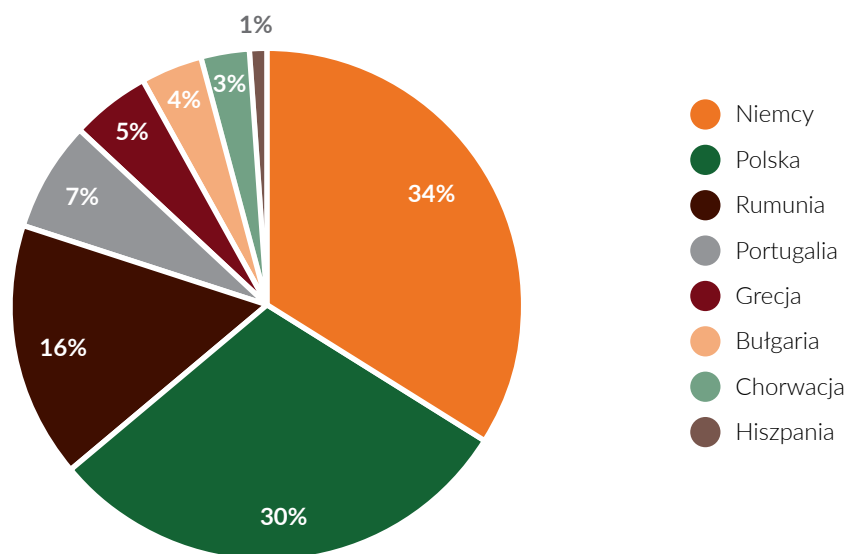


Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2010b, 2011b, 2012b, 2013b, 2014b, 2015b, 2016b, 2017a, 2018c). Dane za rok 2019 są wynikiem szacunków CASE, w związku z czym zostały zaznaczone kolorem ciemniejszym.

tytoniowych oraz tytoniu do palenia. Dostępne dane Eurostatu wskazują, że **udział Polski w wolumenie produkcji papierosów w 2018 r. wyniósł 30 proc.**, o 4 punkty procentowe mniej od Niemiec, lidera rynku (Wykresy 7 i 8). Polska – z udziałem 25,7 proc. w rynku UE –



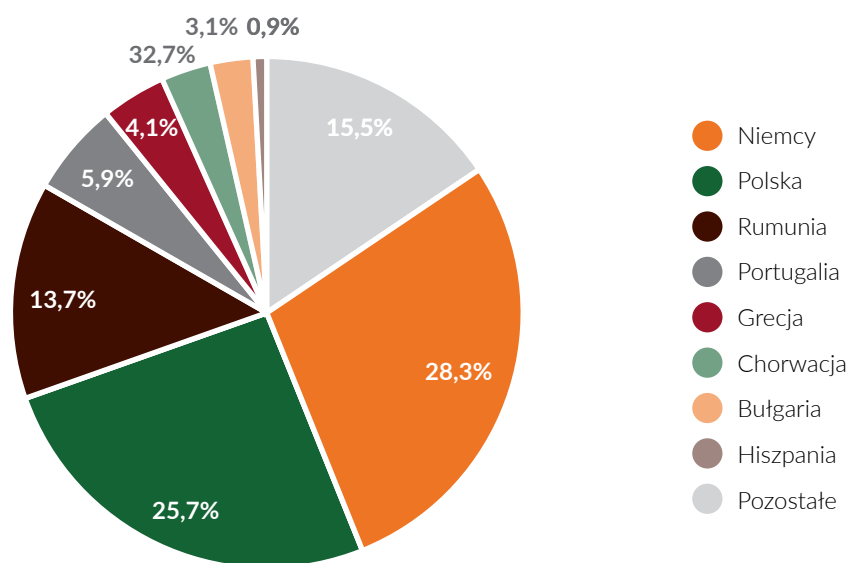
WYKRES 7. UDZIAŁY KRAJÓW W WOLUMENIE PRODUKCJI PAPIEROSÓW W UE W 2018 R.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

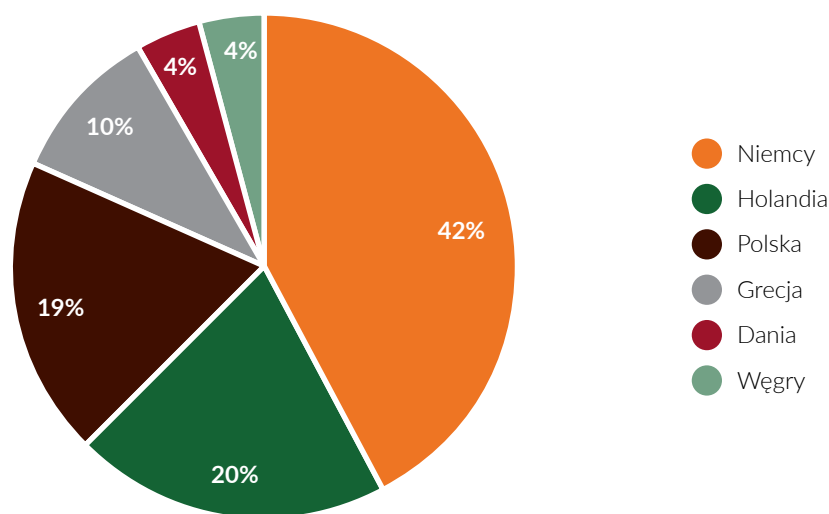
była również ważnym producentem papierosów pod względem wartości produkcji sprzedanej. W tym przypadku różnica pomiędzy polską a niemiecką gospodarką była nieco mniejsza i wyniosła 2,6 punktu procentowego. W segmencie tytoniu do palenia (Wykres 7) Polska w 2018 r. miała trzeci co do wielkości udział w rynku UE, na poziomie 19 proc. Marginalnie silniejszą pozycję odnotowała Holandia (20 proc. rynku). Segment zdominowały jednak Niemcy, z 42-procentowym udziałem w wielkości produkcji.

WYKRES 8. UDZIAŁY KRAJÓW W WARTOŚCI PRODUKCJI PAPIEROSÓW W UE W 2018 R.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

WYKRES 9. UDZIAŁY KRAJÓW W WOLUMENIE PRODUKCJI TYTONIU DO PALENIA W UE W 2018 R.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Dystrybucja i handel


Wyroby tytoniowe są w Polsce sprzedawane w salonikach prasowych, kioskach, sklepach specjalistycznych (np. butikach z tytoniem) oraz wielobranżowych, stoiskach specjalistycznych (tzw. wyspach) w większych centrach handlowych, w super- oraz hipermarketach, a także na stacjach benzynowych i w lokalach gastronomicznych. Konsumenci zaopatrują się zamiennie w wielu punktach sprzedaży. Według danych z 2017 r. aż 74 proc. osób ankietowanych wymieniło wśród nich sklepy spożywcze (w tym supermarkety lub hipermarkety, które odnotowały wzrost o 12 punktów procentowych w stosunku do 2015 r.), a 52 proc. – kioski. Oznacza to, że te dwa rodzaje podmiotów były najczęściej wybierane przez konsumentów. Ostatnie szacunkowe dane dotyczące liczby punktów sprzedaży wskazują na około 100 tys. podmiotów zatrudniających łącznie około pół miliona pracowników. **Wyroby tytoniowe stanowią bardzo ważny element oferty, ponieważ przyciągają klientów do sklepów, zwiększając sprzedaż innych produktów, co czyni z nich tzw. „generator obrotu”³⁴.** Punkty sprzedaży detalicznej są zaopatrywane przez hurtownie, których liczba jest szacowana w 2019 r. na około 400, a włącznie z ich oddziałami blisko 900 w całej Polsce³⁵.



34 Konsultacje autorów z przedstawicielem Polskiej Izby Handlu z 16. 03. 2020

35 Konsultacje z przedstawicielami branży z 30. 04. 2020.





ROZDZIAŁ 2
RYNEK WYROBÓW
TYTONIOWYCH W POLSCE

Rynek wyrobów tytoniowych w Polsce

Rynek tradycyjnych wyrobów tytoniowych

Na podstawie danych o przychodach z podatku akcyzowego oraz danych o wolumenie produkcji krajowej i przeciętnej cenie papierosa **szacujemy wartość rynku krajowego na 32,6 mld zł.**



Dostępne dane na temat konsumpcji papierosów wskazują na jej spadek w ciągu ostatniej dekady. Przykładowo, według GUS w 2010 r. spożycie papierosów na jednego mieszkańca wyniosło 1805 sztuk (co odpowiada całkowitej konsumpcji na poziomie 70 mld sztuk), w 2015 było to 1466 sztuk (56 mld ogółem), a w 2018 r. już tylko 1156 sztuk (44 mld ogółem). Czynnikiem, które potencjalnie oddziałują na to zjawisko, są: popularyzacja zdrowego trybu życia, wprowadzenie zakazu palenia w miejscach publicznych czy wzrost cen.



Analiza dotycząca ostatnich lat ujawnia jednak, że w 2018 r. konsumpcja *per capita* była o ok. 12,5 proc. wyższa niż w roku poprzednim. Z kolei dane otrzymane od producentów wyrobów tytoniowych wskazują na wzrost produkcji papierosów na rynek krajowy w 2019 r. przy jednoczesnym wzroście importu papierosów, co może wskazywać na dalszy wzrost krajowej konsumpcji w tym okresie. Wyjaśnieniem tych zjawisk jest m.in. napływ migrantów zarobkowych oraz efekty ograniczania szarej strefy³⁶.

Szacunki odsetka palaczy w społeczeństwie polskim pochodzą z badań ankietowych, dlatego ich wyniki obarczone są niepewnością ze względu na różnice w metodach badania. Zgodnie z badaniami CBOS palący papierosy w 2019 r. stanowili 26 proc. populacji. Palenie jest bardziej powszechne wśród mężczyzn (31 proc. populacji mężczyzn w 2019 r.) niż wśród kobiet (21 proc.)³⁷. Częściej palenie regularne deklarowali badani pochodzący z mniejszych miast, cechujący się niższym statusem społeczno-zawodowym i materialnym oraz niższym poziomem wykształcenia. Obok papierosów, najbardziej rozpowszechnioną formą konsumpcji wyrobów tytoniowych był tytoń do samodzielnego skręcania – w 2019 r. ten sposób konsumpcji deklarowało 5,8 proc. badanych³⁸.

Od 2012 r. udział wyrobów tytoniowych (łącznie z napojami alkoholowymi) w koszyku inflacyjnym Głównego Urzędu Statystycznego utrzymywał się w przedziale 6,12 proc. (w 2012 r.) oraz 6,56 proc. (w latach 2014 oraz 2016). Najnowsze dane GUS, z 2019 r., wskazują na udział tych produktów w koszyku na poziomie 6,37 proc.³⁹

36 <https://www.pb.pl/polacy-pala-coraz-wiecej-981793>, [dostęp 18. 02. 2020].

37 Palenie papierosów, opr. K. Świerczewski, CBOS – Komunikat z badań, nr 104/2019, sierpień 2019, s. 2, ISSN 2353-5822.

38 Opracowanie własne na podstawie badania CBOS: Konsumpcja nikotyny. Raport z badań ilościowych dla Biura ds. Substancji Chemicznych, Warszawa, październik 2019, s. 7.

39 Wyroby tytoniowe są przedstawiane zbiorczo z napojami alkoholowymi, za: <https://stooq.pl/n/?f=1279933>, [dostęp 18. 02. 2020].

Obok rynku tradycyjnych produktów tytoniowych można zaobserwować rozwój segmentu wyrobów nowatorskich (szczegółowe informacje – zob. rozdział III). Zwraca uwagę szybki wzrost w sektorze papierosów elektronicznych – według najnowszych dostępnych danych ich użytkownicy stanowią 2,3 proc. ogółu dorosłych Polaków⁴⁰. Stosunkowo silna pozycja tradycyjnych papierosów w relacji do ich elektronicznych odpowiedników oraz podgrzewaczy do tytoniu może wynikać z czynników społecznych, takich jak przyzwyczajenie i długa tradycja palenia tytoniu oraz relatywnej nowości i ograniczonej dostępności papierosów elektronicznych i wyrobów nowatorskich. W chwili prowadzenia analiz, na potrzeby niniejszego raportu, kompleksowe dane umożliwiające miarodajne i wielookresowe porównania są nadal dostępne w bardzo ograniczonym zakresie.

Rynek nowatorskich wyrobów tytoniowych i e-papierosów

W ciągu ostatniej dekady, obok segmentu tradycyjnych papierosów, wzrosły także dwa inne segmenty rynku – elektronicznych papierosów (e-papierosów) i towarzyszących im płynów oraz tzw. nowatorskich wyrobów tytoniowych, czyli podgrzewaczy do tytoniu (które zamiast spalania tytoniu podgrzewają go). Elektroniczne papierosy wraz z bardzo szeroką gamą płynów w nich stosowanych są produkowane przez rosnącą liczbę podmiotów, w tym na przykład przez JTI Polska oraz przez polską grupę CHIC – największego producenta tych wyrobów w Europie (obecnie podmiotu zależnego od British American Tobacco). Należy przy tym dodać, że kategoria e-papierosów jest bardzo rozdrobniona pod względem ilości podmiotów je produkujących i dominują tutaj średnie przedsiębiorstwa, a dane ich dotyczące są wyjątkowo trudno dostępne. Produkty nowatorskie na polskim rynku sprzedają PMI i BAT.

Rozwój rynku papierosów elektronicznych, mierzony wielkością sprzedaży, był w ostatnich latach bardzo dynamiczny. **Segment elektronicznych papierosów i produktów z nimi powiązanych zwiększył się w okresie sześciu lat (2013–2018) ponad 3 razy, z 0,43 mld zł w 2013 r. do 1,55 mld zł w 2018 r.**⁴¹ Od 2015 r. liczba użytkowników utrzymuje się jednak na stosunkowo niezmiennym poziomie, co wskazuje, że mogło wystąpić nasycenie rynku tymi produktami, a przedstawiciele branży zauważają, że w dalszej przyszłości rynek ten może się kurczyć⁴².



Dane dotyczące wielkości sprzedaży e-papierosów oraz trendów na tym rynku są obciążone dużą zmiennością i niepewnością. Dla przykładu ostatnia analiza CBOS wskazuje, że średnie spożycie płynów do e-papierosów w przeliczeniu na użytkownika w 2019 r. wyniosło 90 ml miesięcznie, czyli o 10 ml mniej w skali miesiąca niż w roku 2018; w 2019 r. około 32,2 proc. palaczy konsumowało też mniej niż 50 ml płynu do e-papierosów w skali miesiąca (wobec 24,1 proc. w 2018 r.). Biorąc pod uwagę miesięczne wydatki na płyny do elektronicznych papierosów oraz wymienne części do e-papierosów, statystyczny konsument wydawał na te produkty miesięcznie 69 zł w 2019 r. wobec 103 zł w 2018 r., czyli o ponad 33 proc. mniej⁴³.

40 Badania CBOS: Konsumpcja nikotyny. Raport z badań ilościowych dla Biura ds. Substancji Chemicznych, Warszawa, październik 2019, s. 8.

41 Market research provider, Euromonitor International.

42 Konsultacje autorów z przedstawicielami branży z 10. 03. 2020.

43 Opracowanie własne na podstawie badania CBOS: Konsumpcja nikotyny. Raport z badań ilościowych dla Biura ds. Substancji Chemicznych, Warszawa, październik 2019, s.14–15.

W latach 2017–2018 zanotowano również znaczny wzrost sprzedaży w segmencie podgrzewaczy do tytoniu (według danych Euromonitor International wystąpił wzrost o 381 proc., z 66,1 mln zł w 2017 r. do 318,2 mln zł w 2018 r.)⁴⁴. Zgodnie z danymi – opublikowanymi w 2020 r. w raporcie PMI – udział nowatorskiego produktu tej firmy w polskim rynku wyrobów tytoniowych wyniósł w 2019 r. 2,2 proc. (wobec 1,6 proc. w roku poprzednim)⁴⁵.



Sprzedaż stacjonarna stanowiła w latach 2013–2016 podstawowy⁴⁶, a od 2017 jedyny kanał dystrybucji papierosów elektronicznych i produktów z nimi powiązanych (np. płynów bądź części zamiennych)⁴⁷. W tym kontekście najważniejsze były sklepy specjalistyczne (w 2019 r. 93,3 proc. sprzedaży) oraz tradycyjne sklepy spożywcze i hipermarkety (6,7 proc.). Sprzedaż produktów nowatorskich odbywała się jedynie w punktach stacjonarnych, wśród których do najważniejszych należały sklepy specjalistyczne z tytoniem oraz kioski i saloniki prasowe, na które przypadało odpowiednio 35,1 proc. oraz 37,8 proc. wartości całej sprzedaży tych produktów w 2018 r. Innym stosunkowo ważnym kanałem dystrybucji były specjalistyczne branżowe wyspy w centrach handlowych oferujące podgrzewacze do tytoniu (16,6 proc. w 2018 r.)⁴⁸.


44 Market research provider, Euromonitor International.

45 <https://philipmorrisinternational.gcs-web.com/static-files/fce588e1-64a4-4c5c-8c62-834263948994>, [dostęp 18. 02. 2020].

46 Między 83 proc. a 88 proc. całkowitej wartości sprzedaży na polskim rynku.

47 W rozumieniu art. 7f. „Zabrania się sprzedaży na odległość, w tym transgranicznej sprzedaży na odległość: 1) wyrobów tytoniowych; 2) papierosów elektronicznych i pojemników zapasowych oraz ich części”, w: Ustawa z dn. 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych, Dz.U. 1996 nr 10 poz. 55 z późn. zm. (dokładnie chodzi o nowelizację z dn. 8 września 2016 r.).

48 Market research provider, Euromonitor International.



ROZDZIAŁ 3
UDZIAŁ BRANŻY W PKB

Udział branży w PKB

Uprawy tytoniu

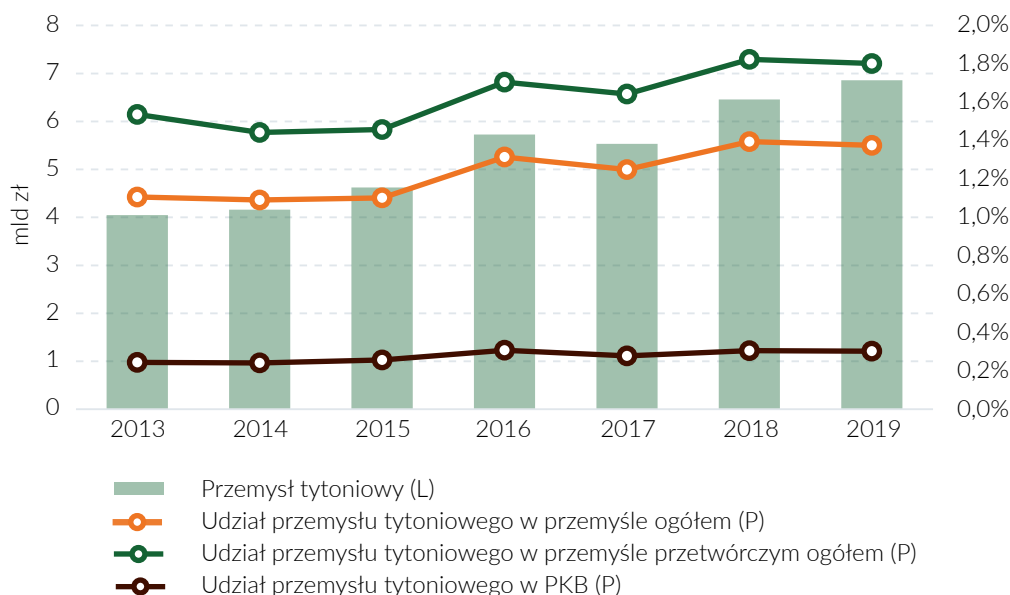
Według GUS przeciętna cena skupu tytoniu wyniosła w 2018 r. 9,56 zł, a w 2019 r. 8,50 zł⁴⁹. Zgodnie z danymi GUS wielkość plonów tytoniu w 2018 r. wyniosła 33,2 tys. ton, co w oparciu o przeciętne ceny daje wartość 317,7 mln zł. Na tej podstawie szacujemy, że **wartość dodana w uprawie tytoniu wyniosła w 2018 r. 118,8 mln zł, a w 2019 r. w przybliżeniu 120,0 mln zł**⁵⁰. Udział wartości dodanej upraw tytoniu wynosi 0,3 proc. całkowitej wartości dodanej generowanej w rolnictwie.



Przetwórstwo tytoniu. Produkcja wyrobów tytoniowych

Na podstawie dostępnych danych dotyczących legalnego rynku wyrobów tytoniowych oraz salda handlu zagranicznego szacujemy wartość produkcji wyrobów tytoniowych w Polsce w 2019 r. w cenach nabycia (z uwzględnieniem podatków i marż transportowych) na 45,9 mld zł.

WYKRES 10. WARTOŚĆ DODANA BRUTTO PRZEMYSŁU TYTONIOWEGO



L – lewa oś, P – prawa oś. Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Przemysłu, 2014–2018, Główny Urząd Statystyczny (2013b, 2014b, 2015b, 2016b, 2017a, 2018c) oraz Rocznika Statystycznego RP, GUS (2019e). Dane za rok 2019: szacunek CASE.

49 Konsultacje autorów z przedstawicielem Polskiego Związku Plantatorów Tytoniu z 9. 03. 2020.

50 Szacunek własny CASE na podstawie danych o handlu zagranicznym.

Wartość dodana jest najczęściej używanym miernikiem wkładu danego sektora do PKB danego kraju. PKB mierzy dochód wszystkich czynników produkcji (przede wszystkim pracy, kapitału, ziemi i zasobów naturalnych) w danym kraju. Ze statystycznego punktu widzenia wartość dodaną mierzymy jako różnicę między wartością sprzedanych dóbr i usług a kosztami materiałów, komponentów i surowców użytymi przy ich produkcji i dostarczeniu.

Wartość produkcji wyrobów tytoniowych w Polsce w 2019 r. to szacunkowo 45,9 mld zł.

Dane GUS wskazują, że udział wartości dodanej generowanej przez przemysł tytoniowy w wartości dodanej wytwarzanej przez całą gospodarkę rósł w okresie objętym analizą, co wskazywało na wzrost jego znaczenia w tworzeniu polskiego dochodu (Wykres 10). W 2018 r. wartość dodana sektora przetwórstwa tytoniu i produkcji wyrobów tytoniowych wyniosła 6,4 mld zł⁵¹. Szacujemy, że w 2019 r. wartość ta osiągnęła poziom 6,9 mld zł, tj. około 0,3 proc. PKB.



Jak wspomniano wyżej, sektor tytoniowy tworzył też dochody w sektorach powiązanych, czyli m.in. w sektorze rolnym, produkcyjnym, logistyce itp. Całkowita wartość dodana z uwzględnieniem tych powiązań wyniosła w 2019 r. szacunkowo 10,9 mld zł, z czego większość (88 proc.) została wytworzona poprzez eksport wyrobów tytoniowych. Wartość dodana wytworzona w całym łańcuchu produkcji wyrobów tytoniowych w 2019 r. wyniosła zatem około 2,8 proc. wartości dodanej przetwórstwa przemysłowego, 2,2 proc. wartości dodanej przemysłu i około 0,5 proc. polskiego produktu krajowego brutto.

Istotne znaczenie, w kontekście pozycji przemysłu tytoniowego na tle przemysłu przetwórczego ogółem, miała wysoka wartości inwestycji odnotowana w tym sektorze w ostatnich latach. Między rokiem 2014 a 2018 zarejestrowano wzrost nakładów inwestycyjnych w przetwórstwie tytoniowym rzędu 124 proc. (tj. z 0,6 mld zł do 1,4 mld zł), wobec 37,4 proc. (z 49,3 mld zł w 2014 r. do 67,1 mld zł w 2018 r.) odnotowanych w przemyśle przetwórczym. Na podstawie dostępnych informacji za trzy kwartały 2019 r., szacujemy, że w całym tym roku wielkość nakładów inwestycyjnych segmentu mogła być nieco mniejsza i wynieść około 1,3 mld zł⁵².

Znaczne nakłady inwestycyjne pozwalają na dobre wyposażenie fabryk w kapitał produkcyjny, co przyczynia się do relatywnie wysokiej produktywności pracy w sektorze tytoniowym. Produktywność ta jest wspierana przez wysokie kwalifikacje pracowników z różnych specjalizacji. Dodatkowo prace badawczo-wdrożeniowe prowadzone nad wyrobami nowatorskimi (w tym podgrzewaczami do tytoniu, elektronicznymi papierosami i płynami do nich) przyczyniają się w dłuższym okresie do podniesienia poziomu

124 proc. – o tyle wzrosły nakłady inwestycyjne w przetwórstwie tytoniowym w latach 2014–2019 (z 0,6 mld zł do 1,4 mld zł).

51 Główny Urząd Statystyczny, Biuletyn Statystyczny 1/2020, Warszawa, luty 2020.

52 Szacunek własny na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego opublikowanych w Biuletynie Statystycznym 1/2020, Warszawa, luty 2020.

innowacyjności polskiej gospodarki i do zwiększenia zasobów kapitału ludzkiego. W tym kontekście warto wspomnieć o dynamicznie rozwijających się zakładach badawczych e-Smoking Institute, części składowej e-Smoking World British American Tobacco, które stanowi pierwsze w Europie centrum badawcze zajmujące się elektronicznymi papierosami. Japan Tobacco International z kolei jako jedyna firma wśród dużych koncernów tytoniowych produkuje w Polsce wyroby z podgrzewanym tytoniem.

Aktywność przedsiębiorstw produkujących tytoń przekłada się na popyt na środki produkcji oraz dobra pośrednie i usługi wykorzystywane w procesach przemysłowych. Istotną część popytu na nie zaspokaja rynek krajowy, który dostarcza nie tylko wsparcia w obrębie zarządzania finansami, administracją oraz logistyką (np. Globalne Centrum Usług Biznesowych JTI czy Centrum Usług Wspólnych Philip Morris International), ale również specjalistycznych opakowań i maszyn (oferowanych na rynku polskim przez Amcor Specjalty Cartons Polska Sp. z o.o. oraz International Tobacco Machinery Poland Sp. z o.o.).

ROZDZIAŁ 4 WYMIANA HANDLOWA



Wymiana handlowa

Sektor produkcji tytoniu i wyrobów tytoniowych jest w znacznym stopniu nastawiony na eksport. Z około 213 mld papierosów wyprodukowanych w Polsce w 2019 r. szacunkowo aż 170 mld zostało wyeksportowanych (79,8 proc.)⁵³. A zatem w przybliżeniu na każde 5 papierosów produkowanych w Polsce 4 są eksportowane. Przy stabilnym popycie krajowym **dynamika eksportu stanowiła w ostatnich latach główny czynnik odpowiadający za wzrost produkcji krajowej papierosów**. W latach 2010–2019⁵⁴ skumulowany wzrost produkcji papierosów wyniósł około 47,3 proc. W tym samym okresie ich eksport w przybliżeniu się podwoił (a zatem wkład eksportu do tempa wzrostu produkcji wyniósł około 58,7 punktów procentowych, a do konsumpcji krajowej 11,2 punktów procentowych). Import ma niewielkie znaczenie – w 2019 r. wyniósł on szacunkowo około 6,1 mld papierosów.

Na każde 5 papierosów produkowanych w Polsce 4 są eksportowane.



Całkowita wartość eksportu wyrobów tytoniowych i nieprzetworzonego tytoniu w 2019 r. wyniosła 15,9 mld zł. Wartość ta jest wyższa o 10,2 proc. w stosunku do roku poprzedniego i aż o 232 proc. w relacji do roku 2010. Znaczna część przychodów z eksportu pochodzi ze sprzedaży papierosów – w 2019 r. było to 84,8 proc. całkowitej wartości eksportu. Druga największa kategoria to przetworzony tytoń (12,4 proc.). Na tle rozwoju eksportu produktów sektora tytoniowego eksport tytoniu nieprzetworzonego ma niewielkie znaczenie (około 2,2 proc. wartości eksportu ogółem sektora w 2019 r.), a jego eksport, w przeciwieństwie do największych kategorii produktowych sektora, nie wykazuje trendu wzrostowego w ostatnich latach.



Skalę znaczenia całkowitego eksportu tytoniu nieprzetworzonego i wyrobów tytoniowych pokazuje również ich rosnący udział w całkowitym eksporcie Polski (wzrost z 1 proc. w 2010 r. do 1,5 proc. w 2019 r.), a także w zbiorczej kategorii całkowitego eksportu żywności (przetworzonej i nieprzetworzonej), napojów i tytoniu (wzrost z 10,7 proc. w 2010 r. do 14,6 proc. w 2019). Tempo wzrostu eksportu tytoniu i wyrobów tytoniowych w okresie 2010–2019 było ponad dwukrotnie wyższe niż tempo wzrostu eksportu ogółem.

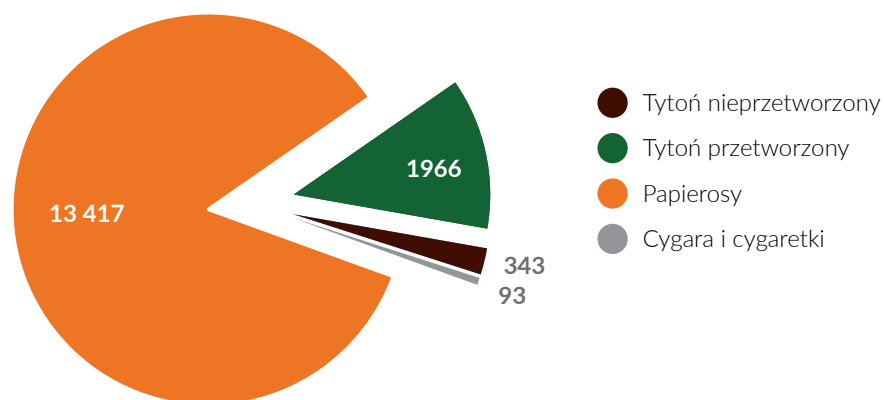
Większość polskiego eksportu tytoniu i wyrobów tytoniowych trafia na rynki Unii Europejskiej. W 2019 r. udział UE w całkowitym eksporcie wyniósł 93,1 proc. Najwięksi partnerzy handlowi Polski to (w kolejności malejącej) Niemcy, Holandia, Włochy, Wielka Brytania i Belgia. W przypadku tytoniu nieprzetworzonego znaczenie krajów unijnych w eksporcie jest mniejsze i wynosi około 69,8 proc., a największymi odbiorcami są Włochy, Niemcy, Belgia, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Turcja oraz Rosja.



⁵³ Dane GUS, szacunek handlu międzynarodowego za rok 2019, na podstawie dostępnych danych dotyczących 11 miesięcy.

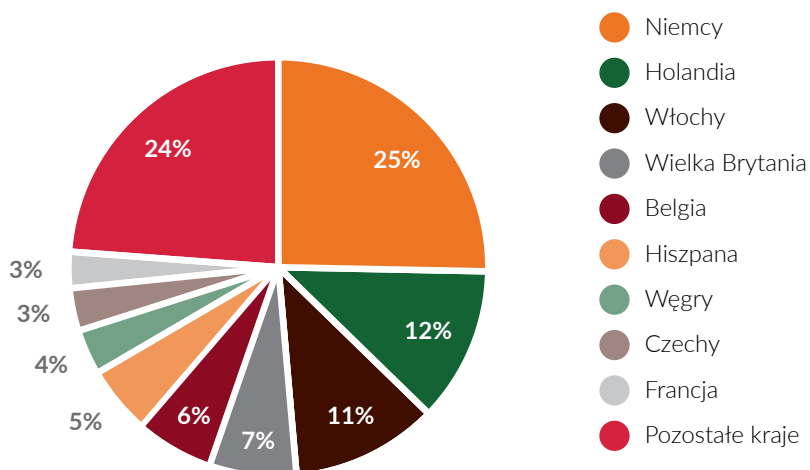
⁵⁴ Przyjęty horyzont analizy pomija rok 2009, w którym w związku z globalnym kryzysem finansowym wystąpił znaczący spadek handlu światowego, co sztucznie zawyżałoby przeciętne dynamiki eksportu.

WYKRES 11. STRUKTURA PRODUKTOWA EKSPORTU POLSKIEGO SEKTORA TYTONIOWEGO W 2019 R.



Dane w mln zł. Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS za 2019 r.

WYKRES 12. STRUKTURA GEOGRAFICZNA EKSPORTU POLSKIEGO SEKTORA TYTONIOWEGO W 2019 R.



Dane w mln zł. Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu za 2019 r.

Wartość importu ogółem tytoniu nieprzetworzonego i wyrobów tytoniowych wyniosła w 2019 r. 3,7 mld zł. Struktura produktowa importu różni się znacznie od struktury eksportu – w 2019 r. 69 proc. powyższej kwoty stanowiły wydatki na import tytoniu nieprzetworzonego wykorzystywanego jako surowiec do produkcji wyrobów tytoniowych, 24,2 proc. stanowił import tytoniu przetworzonego, a jedynie 6,7 proc. to import gotowych papierosów oraz cygar i cygaretek. Tytoń nieprzetworzony pochodził przede wszystkim z Brazylii, Niemiec, Indii, Chin i Mozambiku⁵⁵. Polski sektor tytoniowy odnotował w 2019 r. nadwyżkę w handlu międzynarodowym w wysokości 12 mld zł.

55 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2019), Zintegrowany system rolniczej informacji rynkowej, nr 1; publikacja z 16.05.2019. Notowania za okres: sierpień 2018 – marzec 2019.

ROZDZIAŁ 5
DOCHODY PODATKOWE
BUDŻETU PAŃSTWA



Dochody podatkowe budżetu państwa

Cały sektor tytoniowy – począwszy od produkcji rolniczej, a skończywszy na sprzedaży i dystrybucji wyrobów tytoniowych – generuje bardzo wysokie wpływy podatkowe państwa głównie poprzez podatek akcyzowy i VAT. Dochody budżetu państwa pochodzą również z podatku CIT odprowadzanego przez przedsiębiorstwa funkcjonujące w łańcuchu produkcji oraz podatku PIT nakładanego na wynagrodzenia pracowników. W niniejszym rozdziale przedstawiono szacunki dochodów podatkowych i ich udziału w dochodach budżetu państwa w podziale na typy podatków. Analiza łącznych dochodów i ich udziału w całkowitych dochodach budżetu państwa dopełnia rozdział.



Podatki konsumpcyjne (VAT i podatek akcyzowy)

Podatek akcyzowy

Katalog stawek podatku akcyzowego obejmował w 2019 r. trzy kategorie gotowych wyrobów tytoniowych, tj. papierosy, tytoń do palenia oraz cygara i cygaretki. Podatkiem akcyzowym objęto również półprodukt, jakim jest susz tytoniowy. Wyroby nowatorskie i płyn do papierosów przejściowo podlegały stawce zerowej. Dodatkowo papierosy były objęte tzw. minimum akcyzowym wynoszącym 100 proc. kwoty akcyzy naliczonej od średniej ważonej detalicznej ceny sprzedaży papierosów z poprzedniego roku. Innymi słowy w przypadku, gdy wymiar podatku obliczony według obowiązującej stawki był niższy niż średnia ważona cena papierosów, stosowano minimum kwoty podatku akcyzowego, które w 2019 r. wynosiło 427,25 zł na 1000 sztuk papierosów⁵⁶.

Łączne dochody z tytułu podatku akcyzowego na gotowe wyroby tytoniowe wyniosły w 2019 r. 20,9 mld zł. Dodatkowo dochody z podatku akcyzowego od suszu tytoniowego zasiliły budżet państwa kwotą około 800 mln zł⁵⁷. Udział wyrobów tytoniowych i suszu tytoniowego w łącznych dochodach budżetu z tytułu podatku akcyzowego wyniósł około 30,3 proc.⁵⁸

20,9 mld zł – tyle wyniosły w 2019 r. łączne dochody z podatku akcyzowego na gotowe wyroby tytoniowe.

Od 2010 r. postępował wzrost obciążenia wyrobów tytoniowych podatkiem akcyzowym, który wynikał z regulacji Unii Europejskiej. Dyrektywa unijna⁵⁹ nałożyła na Polskę obowiązek podwyższenia podatku akcyzowego do minimalnego poziomu 90 euro za 1000 sztuk papie-

56 Podstawa obliczana jest na podstawie średniej ważonej ceny papierosów z 10 miesięcy (styczeń–październik) poprzedzającego roku.

57 Dochody z podatku akcyzowego na susz tytoniowy w grudniu 2019 r. zostały oszacowane, gdyż dane te nie były dostępne w chwili pisania raportu.

58 Szacunki dochodów wykonane na podstawie danych z 11 miesięcy (styczeń–listopad 2019) z uwzględnieniem przesunięcia dochodów związanego z podwyższeniem stawek akcyzowych od stycznia 2020 r.

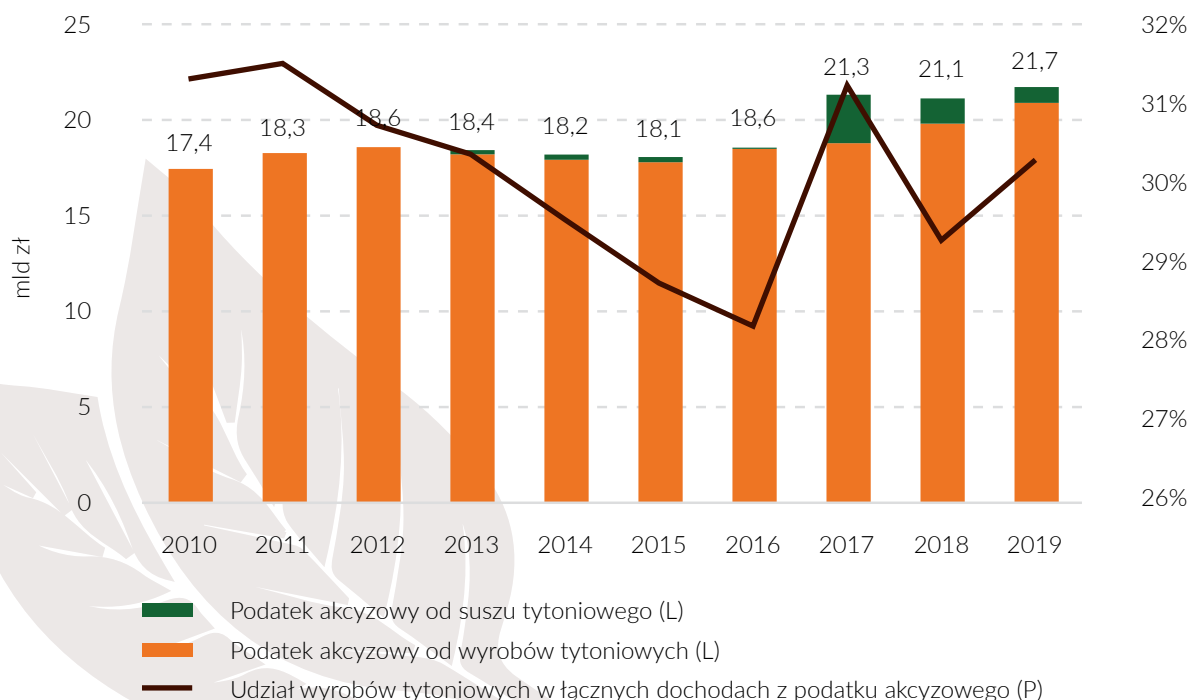
59 Dyrektywa Rady 2011/64/UE z 21. 06. 2011.

rosów i osiągnięcie minimum 60 proc. ceny detalicznej. Choć regulacje unijne przewidywały okres dostosowawczy w wymiarze siedmiu lat (upływający w 2018 r.), minimum akcyzowe w Polsce zostało osiągnięte już w 2014 r. Należy jednak podkreślić, iż w okresie wzrostu stawek podatkowych od roku 2012 do 2014 dochody z tytułu podatku akcyzowego zmalały, a wzrost obciążeń podatkowych przyczynił się do wzrostu szarej strefy (por. rozdział VIII). **Na ograniczenie zjawiska szarej strefy, stabilizację legalnego rynku papierosów i wzrost przychodów podatkowych w kolejnych latach wpłynęło m.in. moratorium na wzrost stawek akcyzy obowiązujące od 2015 r.**



Jednym z głównych postulatów branży tytoniowej jest przewidywalność otoczenia podatkowego, która pozwoliłaby z wyprzedzeniem planować działania biznesowe – tak by nie dochodziło do sytuacji jak w 2019 r., kiedy w miejsce zapowiadanej podwyżki o 3 proc. wprowadzono podwyżkę podatku akcyzowego aż o 10 proc. Zdaniem przedstawicieli branży alternatywą dla skokowych podwyżek podatku akcyzowego mogłoby być wprowadzenie akcyzowej mapy drogowej, obejmującej np. 3-letni horyzont czasowy, w którym ewentualne podwyżki są zaplanowane i znane z wyprzedzeniem. Takie podejście pozwala m.in. na stabilizację legalnego rynku, przeciwdziałanie wzrostowi inflacji i wzrost dochodów budżetu państwa.

WYKRES 13. DOCHODY Z TYTUŁU PODATKU AKCYZOWEGO NA WYROBY TYTONIOWE



L – lewa oś, P – prawa oś

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MF. Na wykresie przedstawiono szacunkowe dane dla dochodów z podatku akcyzowego od suszu tytoniowego za 2019 r.

VAT

Dochody z tytułu VAT nałożonego na gotowe wyroby tytoniowe wyniosły 6,42 mld zł w 2019 r. Relacja dochodów do wytworzonej w sektorze wartości dodanej była bardzo wysoka pomimo tego, że 80 proc. produkcji sektora trafia za granicę i to tam obciążona jest podatkami konsumpcyjnymi. Wysokie dochody z tytułu VAT wynikają z formuły szacowania zobowiązań podatkowych. Podatek akcyzowy wchodzi w skład podstawy opodatkowania VAT. Dlatego rzeczywista stawka VAT – rozumiana jako stosunek obciążenia VAT do ceny wyrobu pomniejszonej o wartość podatku – była bardzo wysoka i wyniosła 90,5 proc.⁶⁰ W przypadku innych dóbr konsumpcyjnych podlegających stawce podstawowej VAT i niepodlegających podatkowi akcyzowemu stosunek ten był o 69,5 punktu procentowego niższy.



Udział VAT w cenie brutto papierosów wyniósł, podobnie jak w przypadku pozostałych dóbr obciążonych stawką podatkową, 18,7 proc. Udział VAT i podatku akcyzowego (60,7 proc.) w średniej ważonej cenie papierosów wyniósł w 2019 r. łącznie 79,3 proc. W 2020 r. – z powodu podwyższenia stawek podatku akcyzowego – udział ten jest znacząco wyższy i wynosi 80,8 proc. (Wykres 14). Udział podatku w cenie tytoniu do palenia okazał się nawet wyższy niż udział podatku w cenie papierosów i wyniósł 80,4 proc. w 2019 r. Oznacza to, że efektywna stawka podatkowa w odniesieniu do wartości netto papierosów wyniosła około 384 proc., a w przypadku tytoniu do palenia – około 410 proc. w okresie referencyjnym. Innymi słowy, wartość odprowadzonego podatku akcyzowego i VAT była około czterokrotnie wyższa od ceny netto wyrobów tytoniowych.

Obciążenie podatkami konsumpcyjnymi przełożyło się na łączne dochody z ich tytułu wynoszące około 27,3 mld zł w 2019 r. i stanowiące 10,6 proc. dochodu z tychże podatków łącznie.

WYKRES 14. SKŁADOWE ŚREDNIEJ WAŻONEJ CENY PAPIEROSÓW

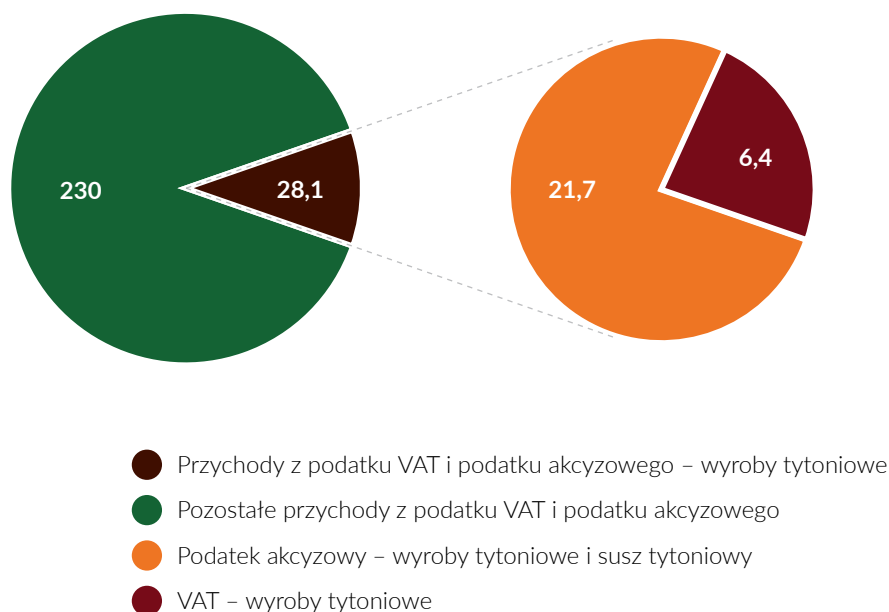


Wielkości procentowe zaokrąglone do jednego miejsca po przecinku. Szacunek dla 2020 r. zakłada pełną przeczulność wzrostu obciążenia podatkowego na konsumenta. W innym wypadku udział podatków w średniej ważonej cenie byłby wyższy.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie obowiązujących stawek (MF, 2020).

⁶⁰ Szacunek wykonany dla średniej ważonej ceny papierosów.

WYKRES 15. STRUKTURA DOCHODÓW Z TYTUŁU PODATKU AKCYZOWEGO I VAT W 2019 R.



Dane w mld zł. Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MF.

Podatki dochodowe (PIT i CIT)

Znacząca wartość produkcji przeznaczanej na eksport i konsumpcji pośredniej dóbr krajowych, a także wysokie przeciętne wynagrodzenia w branży przekładają się na stosunkowo⁶¹ wysokie przychody z podatków dochodowych. Przy założeniu 33,3 tys. pełnoetatowych miejsc pracy w łańcuchu wartości dodanej produkcji wyrobów tytoniowych szacujemy łączne dochody z tytułu PIT na **168,5 mln zł**⁶². Dochody te zasiły w około połowie swojej wartości budżet centralny. 38,16 proc. stanowiło dochód gmin, 10,26 proc. dochód powiatów, a 1,6 proc. – dochód województw.

Dochody z CIT pochodzące z przedsiębiorstw sektora przetwórstwa tytoniowego osiągnęły w 2018 r. około 305 mln zł. Dochody z CIT odprowadzonego przez duże przedsiębiorstwa wytwarzające produkty pośrednie oraz maszyny do produkcji wyrobów tytoniowych wyniosły natomiast około 29 mln zł⁶³. Ponieważ znaczną część łańcucha wartości dodanej wyrobów tytoniowych stanowi marża transportowa oraz marża dostawców i dystrybutorów, część dochodów z CIT jest generowana przez handel i dystrybucję. Przy założeniu rentow-

61 W stosunku do wartości dodanej.

62 Szacunek dochodów obliczony na podstawie szacunku zatrudnienia w łańcuchu wartości dodanej (przedstawionym w rozdziale VI) i przeciętnego wynagrodzenia dla branż (źródło: Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I–III kwartale 2019 r.).

63 Źródło: MF, dane z zeznań podatkowych podatników, o których mowa w art. 27b Ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2017 poz. 2343, ze zm.) oraz w Ustawie z 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2017 poz. 2369).

ności sprzedaży wyrobów tytoniowych zbliżonej do sprzedaży pozostałych wyrobów szacujemy, że dochody z CIT wyniosły około 50 mln zł⁶⁴. Łącznie dochody z tytułu CIT wyniosły **około 384 mln zł**, z których około 256 mln zł zasiliło budżet państwa, a 77 mln zł budżety samorządów lokalnych.

Łączne dochody podatkowe

Szacowane łączne dochody podatkowe budżetu państwa z tytułu produkcji i sprzedaży wyrobów tytoniowych w 2019 r. wyniosły 28,7 mld zł. Stanowiły one 7,8 proc. całkowitych dochodów podatkowych budżetu państwa.

**Sektor tytoniowy przyniósł w 2019 r.
28,7 mld zł łącznych dochodów budżetowych.**

64 Szacunek na podstawie udziału wartości sprzedaży wyrobów tytoniowych w wartości handlu detalicznego i danych MF.

ROZDZIAŁ 6 RYNEK PRACY



Rynek pracy

Rynek pracy związany z sektorem tytoniowym obejmuje wiele podkategorii, w ramach których można wyróżnić czteroogniowy łańcuch wartości. Składają się na niego plantatorzy (uprawa tytoniu), przetwórcy i producenci wyrobów tytoniowych oraz segment handlowo-dystrybucyjny. Branża tytoniowa wykorzystuje również usługi innych sektorów – m.in. informatycznego, finansowego, zarządzania zasobami ludzkimi – zatrudniając odpowiednio wykwalifikowanych pracowników w przedsiębiorstwach, na plantacjach oraz przy dystrybucji. W związku z tak rozbudowaną siecią interakcji na rynku pracy, oszacowanie liczby miejsc pracy generowanych przez szeroko pojętą branżę tytoniową jest utrudnione. Zgodnie z szacunkami prezentowanymi w poprzedniej edycji raportu liczba pracowników bezpośrednio i pośrednio związana z uprawą tytoniu, produkcją i dystrybucją wyrobów tytoniowych wynosiła w 2016 r. około 560 tys. osób. Uwzględniając wzrost zatrudnienia w gospodarce polskiej⁶⁵, w 2019 r. liczba ta mogła przekroczyć 600 tys. osób.

Przedstawione wyliczenie uwzględnia osoby, których praca w jakimkolwiek stopniu jest związana z sektorem tytoniowym. Przykładowo uwzględnia ona handel, gdzie sprzedaż wyrobów tytoniowych stanowi jedynie część działalności. Szacunek utworzonych przez sektor tytoniowy miejsc pracy w produkcji tytoniu i sektorach powiązanych w przeliczeniu na pełne etaty w 2019 r. wyniósł 33,3 tys.⁶⁶ Szacunek ten otrzymano na podstawie danych statystycznych o wielkości produkcji, wartości dodanej oraz zatrudnieniu w sektorach rolniczym, handlowym oraz produkcyjnym.

Sektor tytoniowy tworzył w 2019 r. około 33,3 tys. pełnowymiarowych miejsc pracy. Związek z działalnością sektora tytoniowego miało w 2019 r. ponad 600 tys. osób.

Uprawy tytoniu

Szacunki dotyczące liczby ludności zatrudnionej przy uprawie tytoniu cechują się silnym zróżnicowaniem w zależności od źródła pochodzenia informacji. Zgodnie z informacjami z raportu CASE z 2018, liczba gospodarstw rolnych uprawiających tytoń w 2017 r. wynosiła około 11 tys., co przekładało się na około 50 tys. osób (pracowników zarówno sezonowych, jak i całorocznych)⁶⁷. Dostępne informacje za 2019 r. wskazują na istotne zmniejszenie populacji gospodarstw rolnych uprawiających tytoń w ostatnich latach do poziomu 6 tys.⁶⁸ Liczba plantacji spadła o około 51 proc. w latach 2012–2018 przy jednoczesnym wzroście

65 Dane GUS o całkowitym zatrudnieniu w gospodarce narodowej dostępne do III kwartału 2019 r.

66 W ujęciu tzw. FTE (ang. full-time equivalent), jednostce miary pozwalającej na porównania obciążenia nakładem pracy. Na przykład: FTE = 0,5 sugeruje pracę na pół etatu; FTE = 1 to pełen wymiar godzin.

67 CASE (2018), *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, Warszawa, s. 49.

68 Konsultacje autorów z przedstawicielami Polskiego Związku Plantatorów Tytoniu, z 9. 03. 2020. Inne szacunki wykazują dużą rozpiętość – między 5000 a 10 000 gospodarstw.

średniej wielkość plantacji z 1,6 do 2,3 ha⁶⁹. Wraz ze spadkiem liczby gospodarstw rolnych obniżyła się do około 40 tys. także liczba miejsc pracy⁷⁰. Należy jednak pamiętać, że liczba ta uwzględnia wszystkich pracowników sezonowych i niepełnoetatowych. **Nasz szacunek zatrudnienia przy uprawie tytoniu wynosi około 4 tys. miejsc pracy w przeliczeniu na pełne etaty w 2019 r.**



Najważniejszymi ośrodkami uprawy tytoniu (przede wszystkim gatunków Virginia i Burley) są województwa lubelskie, małopolskie, podlaskie, świętokrzyskie, kujawsko-pomorskie i podkarpackie. Niezależnie jednak od podawanej liczby gospodarstw rolnych zajmujących się uprawą tytoniu istotnym czynnikiem oddziałującym na mniejszą atrakcyjność tej działalności są jej obniżająca się opłacalność oraz niepewność związana z przyszłym popytem na wyroby tytoniowe.

Uprawą tytoniu w kraju zajmują się przede wszystkim mniejsze gospodarstwa, dla których działalność w innych obszarach jest nieopłacalna. Uprawa tytoniu wymaga przy tym specjalistycznej wiedzy oraz jest bardzo praco- i kosztochłonna. Obecnie UE nie daje państwom członkowskim możliwości bezpośredniego wspierania procesu produkcji tytoniu. Jednak negatywne skutki ograniczenia pomocy unijnej⁷¹ w pewnym stopniu minimalizuje możliwość pośredniego wspierania plantatorów z krajowych środków, np. poprzez dopłaty m.in. w zakresie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych finansujących inwestycje w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych oraz jednolite płatności obszarowe. Stosunkowo najnowszym rozwiązaniem (z połowy 2019 r.) jest możliwość uzyskania jednorazowej płatności od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w ramach pomocy finansowej⁷² dla niektórych grup producentów tytoniu⁷³ oraz producentów suszu tytoniowego⁷⁴.



Przetwórstwo tytoniu. Produkcja wyrobów tytoniowych

Dostępne dane dotyczące rynku pracy wskazują, że produkcja wyrobów tytoniowych i przetwórstwo tytoniu są stosunkowo istotnym obszarem gospodarki. W 2018 r. zatrudnienie w przemyśle tytoniowym stanowiło 0,28 proc. całkowitego zatrudnienia w przetwórstwie

69 Informacje i szacunki pochodzą z konsultacji autorów z przedstawicielami Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, z 11. 03. 2020.

70 Przytaczana wielkość jest łączona z liczbą gospodarstw rolnych na poziomie 7000, za: L. Talaśka-Klich (2019) Plantatorzy tytoniu nie chcą wypaść z rynku, ale produkcja wciąż jest bardzo praco- i kosztochłonna, z 11. 07. 2019, wersja elektroniczna: <https://pomorska.pl/plantatorzy-tytoniu-nie-chca-wypasc-z-ryнку-ale-produkcja-wciąż-jest-bardzo-pracochłonna/ar/c8-14267407>, [dostęp 5. 02. 2020].

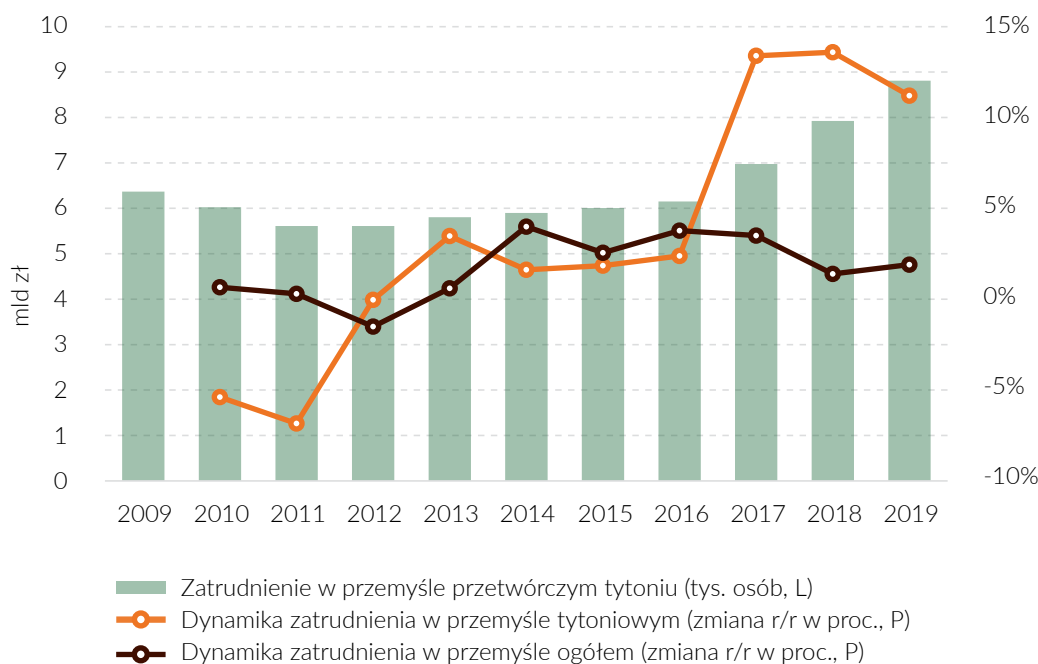
71 Na podstawie pisma Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (K. Jurgieła) do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polski (M. Kuchcińskiego), z dn. 16. 11. 2017, znak sprawy: RR.pr.058.17.2017, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F1/%24FILE/i16661-o1.pdf>, [dostęp 5. 02. 2020].

72 Chodzi o możliwość udzielenia pomocy finansowej dla producenta rolnego lub grupy producentów suszu tytoniowego, którzy w latach 2014–2017 nie otrzymali zapłaty za sprzedaż tytoniu w związku z wydaniem postanowienia o ogłoszeniu upadłości lub wszczęciu wtórnego postępowania upadłościowego, lub wydaniem postanowienia o otwarciu postępowania restrukturyzacyjnego, lub otwarciem likwidacji, wobec podmiotu, któremu ten tytoń został sprzedany.

73 Na zasadach de minimis: maksymalna kwota pomocy w rolnictwie przypadająca na jednego beneficjenta to 20 000 euro.

74 Na zasadach ogólnych: maksymalna kwota pomocy to 200 000 euro na beneficjenta.

WYKRES 16. ZATRUDNIENIE W PRZEMYSŁE PRZETWÓRCZYM TYTONIU



L – lewa oś, P – prawa oś. Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS: Pracujący w gospodarce narodowej w latach 2009–2018 (GUS 2010a, 2011a, 2012a, 2013a, 2014a, 2015a, 2016a, 2017a, i 2018a) oraz dostępne dane GUS o zatrudnieniu w 2019 r.

przemysłowym⁷⁵. Zatrudnienie w tym sektorze stopniowo rośnie, co jest związane z wysoką dynamiką jego rozwoju. Od 2016 r. rośnie ono wyraźnie szybciej niż średnio w innych działach przemysłu (Wykres 16), gdzie osłabienie dynamiki zatrudnienia łączyło się z widocznym od tego czasu spowolnieniem tempa wzrostu produkcji (wynikającym m.in. ze spadku nowych zamówień⁷⁶).

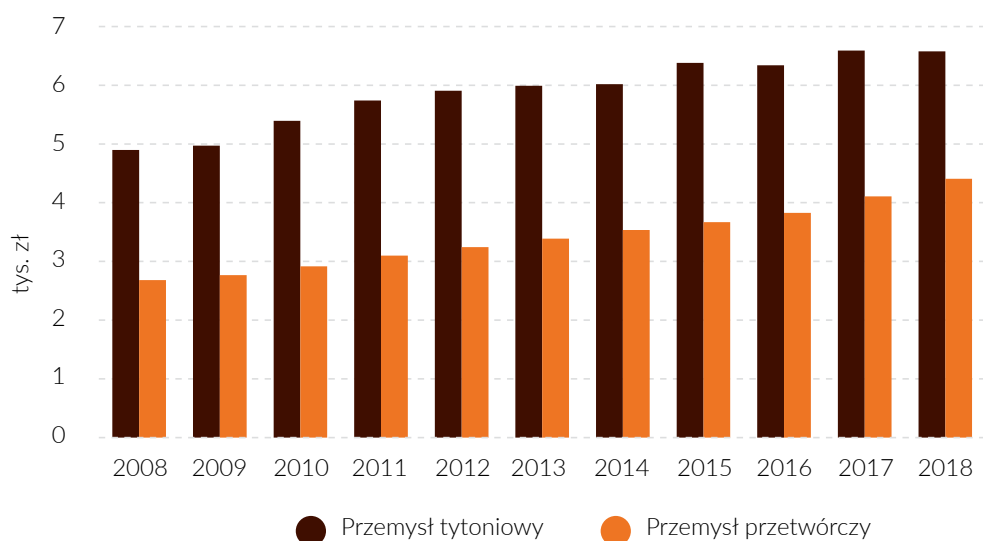


Oficjalne dane dotyczące przetwórstwa tytoniu i produkcji wyrobów tytoniowych mogą nie odzwierciedlać dokładnie stanu zatrudnienia ze względu na znaczenie działalności wspierającej, czyli np. usług z zakresu obsługi kadrowej, rozliczeń finansowych, logistyki, badań i rozwoju, utrzymania infrastruktury informatycznej oraz szeroko pojętej administracji. W tak szerokim ujęciu branża zapewnia pracę dla dużo większej liczby specjalistów. Biorąc pod uwagę cztery największe jej podmioty, to znaczy przedsiębiorstwa Philip Morris Internatio-

75 Największy udział pracowników sektora w przemyśle przetwórczym ogółem odnotowano w roku 2018 – na poziomie 0,28 proc., a najniższy – w 2011, na poziomie 0,230 proc. (obliczenia własne na podstawie danych GUS: Pracujący w gospodarce narodowej w latach 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018).

76 Według indeksu IHS Markit PMI Polskiego Sektora Przemysłowego, który stanowi wypadkowy wskaźnik odzwierciedlający kondycję polskiego sektora przemysłowego; indeks PMI bazuje na badaniach ankietowych dotyczących szerokiego spektrum warunków gospodarczych, za: <https://ihsmarkit.com/products/pmi-faq.html>, [dostęp 17. 02. 2020].

WYKRES 17. WYNAGRODZENIA MIESIĘCZNE W SEKTORZE TYTONIOWYM NA TLE PRZETWÓRSTWA PRZEMYSŁOWEGO



Przeciętne wynagrodzenia brutto. Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Rocznika Statystycznego Przemysłu”, od roku 2008 do 2017 (GUS 2009, 2010b, 2011b, 2012b, 2013b, 2014b, 2015b, 2016b, 2017a, 2018c).

nal⁷⁷, British American Tobacco⁷⁸, Japan International Tobacco⁷⁹ oraz Imperial Tobacco⁸⁰, całkowitą liczbę pracowników można oszacować na poziomie około 11 000, co stanowi wzrost o 25 proc. w stosunku do szacunków z lat 2016–2017⁸¹. Dodatkowo przemysł tytoniowy pośrednio generuje miejsca pracy w innych gałęziach gospodarki, tych na przykład związanych z produkcją opakowań (np. Amcor Specjalty Cartons Polska⁸² w Łodzi) oraz w sektorze wytwarzania maszyn wykorzystywanych przy produkcji wyrobów tytoniowych (np. International Tobacco Machinery Poland w Radomiu⁸³ czy też w przetwórnictwie surowego tytoniu.

77 Według informacji na stronie internetowej przedsiębiorstwa zatrudnionych jest 3500 osób, <https://pracodawcy.pracuj.pl/philip-morris-international,10277>, [dostęp 5. 02. 2020].

78 Według informacji na stronie internetowej przedsiębiorstwa zatrudnionych jest: 900 osób w biurze sprzedaży, 1400 w fabryce w Augustowie oraz około 1250 w podmiocie CHIC zajmującym się nowatorskimi wyrobami tytoniowymi, <http://pracawbat.pl/o-nas/>, [dostęp 5. 02. 2020] oraz <https://www.esmokingworld.com/pl/kariera>, [dostęp 5. 02. 2020].

79 Według informacji dostępnych na stronie przedsiębiorstwa zatrudnionych jest 2200 osób, z czego więcej niż 1500 to pracownicy fabryki w Starym Gostkowie, <https://www.jti.com/pl/europe/poland>, [dostęp 5. 02. 2020].

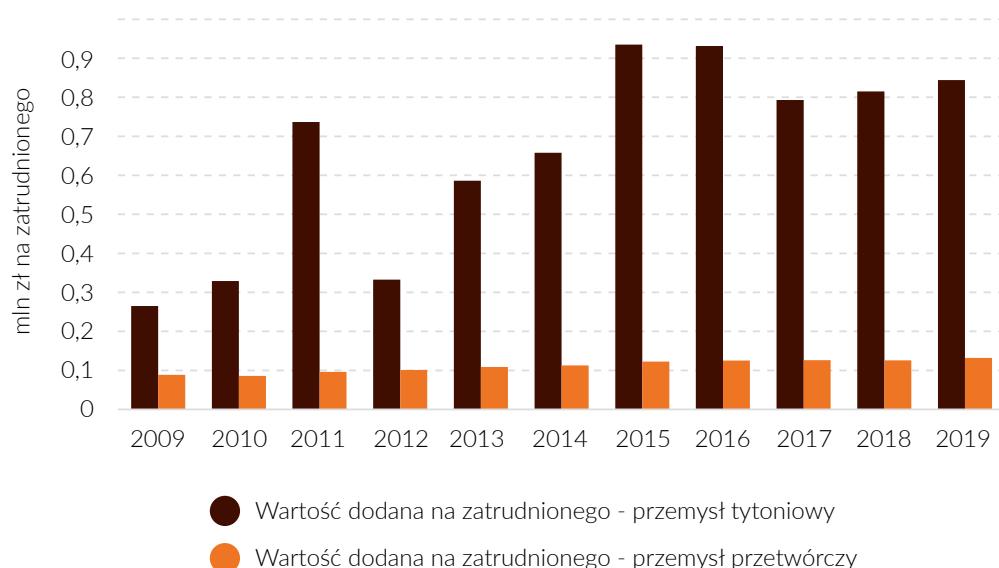
80 Według informacji dostępnych na stronie przedsiębiorstwa obecnie jest zatrudnionych 1750 osób, <https://imperial-tobacco.pl/imperial-tobacco/imperial-tobacco-w-polsce/>, [dostęp 5. 02. 2020].

81 W poprzedniej wersji zatrudnienie oszacowano na 8800 pracowników, za: CASE (2018), *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, Warszawa, s. 50.

82 Polskie oddziały przedsiębiorstwa zatrudniają 800 pracowników łącznie w czterech zakładach produkcyjnych – trzech zlokalizowanych w Łodzi (z czego jeden należy do grupy produktowej Tobacco, która zajmuje się wytwarzaniem opakowań dla przemysłu tytoniowego, a pozostałe zaopatrują przemysł spożywczy) i jednym w Złotowie w Wielkopolsce, https://www.biurokarier.p.lodz.pl/pracodawca,700/amcor_tobacco_packaging_poland.html, [dostęp 5. 02.2020].

83 Według informacji na stronie przedsiębiorstwa obecnie jest zatrudnionych 410 osób, <https://kariera.itmgroup.pl/>, [dostęp 5. 02. 2020].

WYKRES 18. PRODUKTYWNOŚĆ SEKTORA TYTONIOWEGO NA TLE PRZETWÓRSTWA PRZEMYSŁOWEGO



Źródło: Obliczenia własne na podstawie „Rocznika Statystycznego Przemysłu” od roku 2009 do 2018 (GUS 2010b, 2011b, 2012b, 2013b, 2014b, 2015b, 2016b, 2017a, 2018c). Prognozy 2018–2019 – obliczenia na podstawie prognoz GUS oraz Eastern Europe Consensus Forecasts – A Digest of Economic Forecasts; publikacja Consensus Economics Inc. 2019.

Działalność wspierająca stanowi istotny wkład do wzrostu całkowitego zatrudnienia, czego przykładem jest najnowsza inwestycja Japan Tobacco International w Warszawie, czyli Globalne Centrum Usług Biznesowych mające docelowo zatrudniać około 850 osób, które będą odpowiadały za wspieranie procesów w finansach, marketingu, sprzedaży, badaniach i rozwoju⁸⁴. Łączną liczbę etatów w przemyśle tytoniowym w szerokim ujęciu szacujemy na około 12,3 tys. osób.

Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w przemyśle przetwórczym tytoniu przewyższało średnią płacę brutto rejestrowaną w przemyśle przetwórczym ogółem w latach 2008–2018 (Wykres 18), jednak różnica ta stopniowo się zmniejsza. Najnowsze dane statystyczne wskazują, że średnie wynagrodzenie brutto w produkcji tytoniu wyniosło w 2018 r. 149 proc. średniego wynagrodzenia brutto w przemyśle przetwórczym ogółem wobec 165 proc. w 2015 r.

Wyższym płacom w przetwórstwie tytoniowym towarzyszy wyższa produktywność pracy (Wykres 18)⁸⁵. **W okresie 2009–2019 wartość dodana na zatrudnionego w przemyśle tytoniowym była średnio 5,6 razy większa niż w segmencie przemysłu przetwórczego ogółem.**

84 Informacja z 4. 11. 2019, <https://wgospodarce.pl/informacje/70584-jti-z-nowa-inwestycja-w-polsce>, [dostęp 17. 02. 2020].

85 Szacowane jako iloraz wartości dodanej wytworzonej przez dany przemysł i wielkości zatrudnienia z danego okresu.



Różnice w produktywności sektora wynikają między innymi ze znacznie wyższego poziomu kapitału produkcyjnego (np. wyższej wartości maszyn i urządzeń) na zatrudnionego niż ma to miejsce w przetwórstwie przemysłowym. W przypadku podmiotów przemysłu przetwórczego ogółem na 1 pracownika w 2018 r. przypadało średnio 0,3 mln zł wartości środków trwałych w zatrudniających go przedsiębiorstwach, a w przemyśle tytoniowym 1,4 mln zł, czyli ponad czterokrotnie więcej⁸⁶.

Dystrybucja i handel

Dostępne dane szacunkowe dotyczące zatrudnienia w segmencie handlu i dystrybucji za rok 2016 sugerowały, że około 500 tys. osób pracowało w placówkach detalicznych i hurtowniach zajmujących się obrotem wyrobami tytoniowymi. Uwzględniając przyrost zatrudnienia w sektorze handlu, analogiczny szacunek za rok 2019 wynosi 545 tys. osób^{87,88}. **Liczbę pełnowymiarowych miejsc pracy kreowanych przez handel i dystrybucję towarami tytoniowymi szacujemy na 16,9 tys.**




86 Obliczenia na podstawie danych GUS (2019d).

87 Do szacowania zmiany w zatrudnieniu wykorzystano dane o przyroście zatrudnienia w handlu detalicznym i hurtowym między rokiem 2016 a 2019, zaczerpnięte z Biuletynu Statystycznego GUS.

88 Polska Izba Handlu, informacja z publikacji z 26. 04. 2019, <http://www.portalspozywczy.pl/alkohole-uzywki/wiadomosci/pih-przedsiębiorcy-pytaja-jak-przygotowac-sie-do-sprzedazy-wyrobow-tytoniowych,170872.html>, [dostęp 6. 02. 2020] oraz konsultacje z przedstawicielami branży 10. 04. 2020.



A black and white photograph showing a large quantity of cigarettes in a display tray. The cigarettes are arranged in rows, and a vertical glass pane is visible in the foreground, partially obscuring the view. The text is overlaid on the left side of the image.

ROZDZIAŁ 7
WYZWANIA DLA BRANŻY
TYTONIOWEJ

Wyzwania dla branży tytoniowej

Szara strefa

Na szarą strefę składają się w Polsce dwa zjawiska: po pierwsze przemysł papierosów i innych produktów tytoniowych do Polski (przede wszystkim spoza UE) oraz nielegalna sprzedaż tych towarów w kraju⁸⁹, a po drugie nielegalna produkcja wyrobów tytoniowych (która oznacza również naruszenie własności intelektualnej poprzez kradzież znaków towarowych) i wprowadzanie ich do obrotu bez wymaganych znaków akcyzy. Nielegalna produkcja wyrobów tytoniowych – oparta zarówno o krajowy, jak i zagraniczny tytoń (pozyskany np. z Bułgarii)⁹⁰ – jest w Polsce ukierunkowana na kraje zachodnie, gdzie ceny wyrobów tytoniowych są zdecydowanie wyższe niż na naszym rynku (takimi rynkami zbytu są głównie Wielka Brytania oraz Irlandia⁹¹). Dostępność polskiego surowca w skupach została co prawda w 2013 r. ograniczona poprzez objęcie go systemem rejestracji obrotu i podatkiem akcyzowym, jednak system nie jest całkowicie szczelny. Z kolei w przypadku przemysłu wyrobów tytoniowych, czy to docelowo na rynek polski, czy do krajów Europy Zachodniej (w tym przypadku port w Gdyni jest strategicznym punktem przetrzutu wyrobów nielegalnych⁹²), najważniejszym problemem pozostaje nielegalny przewóz przez granicę, w szczególności w miejscach, gdzie jej kontrolowanie jest utrudnione⁹³.



Istotnym powodem występowania szarej strefy jest wysoka cena wyrobów tytoniowych, związana ze znacznym opodatkowaniem tych wyrobów. Jak wspomniano wyżej, zgodnie z dostępnymi informacjami VAT i podatek akcyzowy stanowią łącznie ponad 80 proc. ceny paczki papierosów⁹⁴. Według szacunków przytoczonych w raporcie CASE z 2018 r. szara strefa w segmencie wyrobów tytoniowych dynamicznie rosła w okresie 2006–2013⁹⁵, co miało związek ze wzrostem cen wywołanym rosnącym dynamicznie podatkiem akcyzowym oraz m.in. z przejściową popularnością wytwarzania papierosów w punktach sprzedaży (np. z nisko opodatkowanych tzw. cygar imprezowych)⁹⁶. Skokowe podwyżki akcyzy w latach 2010–2014 poprzedziły okres największego, według dostępnych szacunków Almaresa, rozmiaru szarej strefy: 19 proc. w II kwartale 2015 r. W kolejnych latach rozmiar ten malał do 9,9 proc. w 2019 r. w ujęciu średniorocznym. W 2019 r. obserwowano niewielkie zwiększenie się szarej strefy z kwartału na kwartał: z 9,4 proc. w II kwartale

89 W przypadku rynku polskiego ten kanał szarej strefy jest zdecydowanie bardziej dotkliwy niż nielegalna produkcja papierosów na terenie kraju; J. Fundowicz, K. Łapiński, B. Wyżnikiewicz (2018), Szara strefa 2018, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych.

90 Konsultacje autorów z przedstawicielami Centralnego Biura Śledczego Policji z 5. 03. 2020.

91 Ibidem

92 Ibidem

93 Konsultacje autorów z przedstawicielami Krajowej Administracji Skarbowej z 26. 02. 2020.

94 Za: J. Fundowicz, K. Łapiński, B. Wyżnikiewicz (2018), Szara strefa 2018, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych, s. 27.

95 CASE (2018), *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, Warszawa, s. 49

96 M.R. Bodył (2018), Szara strefa w branży tytoniowej, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania”, t. 10(46), numer 2.

przez 9,9 proc. w III kwartale do 10,4 proc. w IV⁹⁷. Powyższe obliczenia, prowadzone metodą *Empty Discarded Pack Collection*, dotyczą jedynie papierosów, czyli pomijają pozostałe wyroby tytoniowe, w związku z czym wyniki badania mogą ukazywać niedoszacowany obraz szarej strefy. Wydaje się jednak, że to właśnie papierosy stanowią najważniejszy jej element.

Szacujemy, że wartość szarej strefy w 2019 r. wyniosła około 3,31 mld zł. Utracone wpływy finansów publicznych mogły wynieść 2,65 mld zł⁹⁸. Oznacza to wzrost wartości szarej strefy z 3,22 mld zł w 2018 r. i utraconych wpływów finansów publicznych w przybliżeniu z 2,57 mld zł.⁹⁹ W odniesieniu do poprzednich lat BCC szacował roczne straty budżetowe w okresie utrzymywania się największej skali szarej strefy (2010–2015) na poziomie około 6–7 mld zł¹⁰⁰. EY sugeruje, że w 2015 r. sektor finansów publicznych potencjalnie utracił 6,5 mld zł (z czego 5,2 mld zł z tytułu podatku akcyzowego i 1,2 mld z tytułu podatku VAT). Jak wskazują szacunki KPMG, w kolejnych latach utracone przychody budżetu to 3,42 mld zł (2016 r.) i 2,67 mld zł (2017 r.)¹⁰¹.

Szacujemy, że wartość szarej strefy w 2019 r. wyniosła około 3,31 mld zł. Utracone wpływy finansów publicznych mogły wynieść 2,65 mld zł.

Wykres 19 ilustruje powyższe dane na temat rozmiaru szarej strefy na tle wielkości legalnego rynku i wpływów budżetowych z tytułu akcyzy. Biorąc pod uwagę same zmiany w obciążeniach podatkowych¹⁰² – w szczególności wzrost akcyzy w 2020 r. – należy zauważyć, że poziom opodatkowania, który kraje Wspólnoty miały obowiązek osiągnąć do 2018 r., Polska wprowadziła już cztery lata wcześniej. Gwałtowny przyrost poziomu obciążeń fiskalnych w sektorze tytoniowym, szacowany na 45 proc.¹⁰³, mógł być jednym z potencjalnych czyn-

97 Według KPMG w okresie 2014–2015 odnotowano wzrost udziału szarej strefy w konsumpcji wyrobów tytoniowych w Polsce z 15,1 proc. do 16,8 proc. oraz późniejszy jego spadek – w 2017 r. było to „jedynie” 12,1 proc. Mimo redukcji o ponad 4 punkty procentowe w ciągu trzech lat znaczenie szarej strefy tytoniowej w Polsce było zdecydowanie wyższe niż średnia unijna (8,7 proc. w 2017 r.), za: Związek Przedsiębiorców i Pracodawców (2018), Szara strefa rynku wyrobów tytoniowych. Diagnoza, propozycje rozwiązań, s. 9 i 13, wersja elektroniczna: <https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2018/12/Szara-strefa-wyrob-proc.C3%B3w-tytoniowych-wersja-elektroniczna.pdf>, [dostęp 3. 02. 2020].

98 Przy założeniu, że krajowa sprzedaż w 2019 r. wyniosła około 44,9 mld sztuk, szara strefa w 2019 r. utrzymywała się na średniorocznym poziomie 9,9 proc. wartości sprzedaży w sektorze (w oparciu o dane Almares) oraz że obciążenia fiskalne stanowią około 79,3% ceny paczki papierosów.

99 Szacunek własny przy podobnych założeniach jak dla 2019 r.

100 Business Centre Club (2018), Kolejne kroki w walce z szarą strefą w branży tytoniowej. Jak utrzymać dobry trend? W artykule nie podano metody szacowania strat budżetowych.

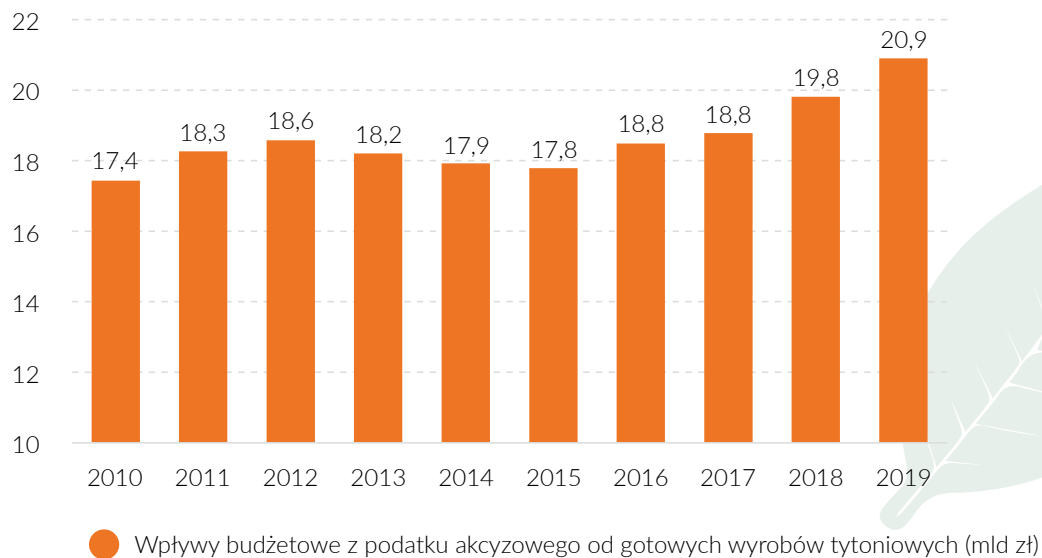
101 KPMG (2017), Project Sun. A Study of the Illicit Cigarette Market in the European Union, Norway and Switzerland, 2016 Results, s.127. Przy średnim kursie EUR na poziomie 4,3625 i 4,2576 w latach 2016 i 2017 (obliczenia własne, średnie ważone kursy walut w ujęciu rocznym według tabel Narodowego Banku Polskiego, https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/kursy/arch_a.html, [dostęp 29. 01. 2019].

102 Rozważania skupiają się przede wszystkim na akcyzie (szerzej o wpływach podatkowych w rozdziale V), jako że od 2011 r. stawka VAT na wyroby tytoniowe wynosi 23 proc., a udział VAT w detalicznej cenie produktów tytoniowych jest niewielki i wydaje się nie wpływać na rozmiar szarej strefy; za: Polityka Insight (2016), Szara strefa wyrobów tytoniowych w Polsce. Rozmiar szkód i metody redukcji, raport na zamówienie JTI Polska, <https://www.jti.com/sites/default/files/local-files/pl/polish/documents/related-documents/Szara-strefa-wyrob%C3%B3w-tytoniowych-w-Polsce.-Rozmiar-szk%C3%B3d-i-metody-redukcji.pdf>, s.14, [dostęp 29. 01. 2019].

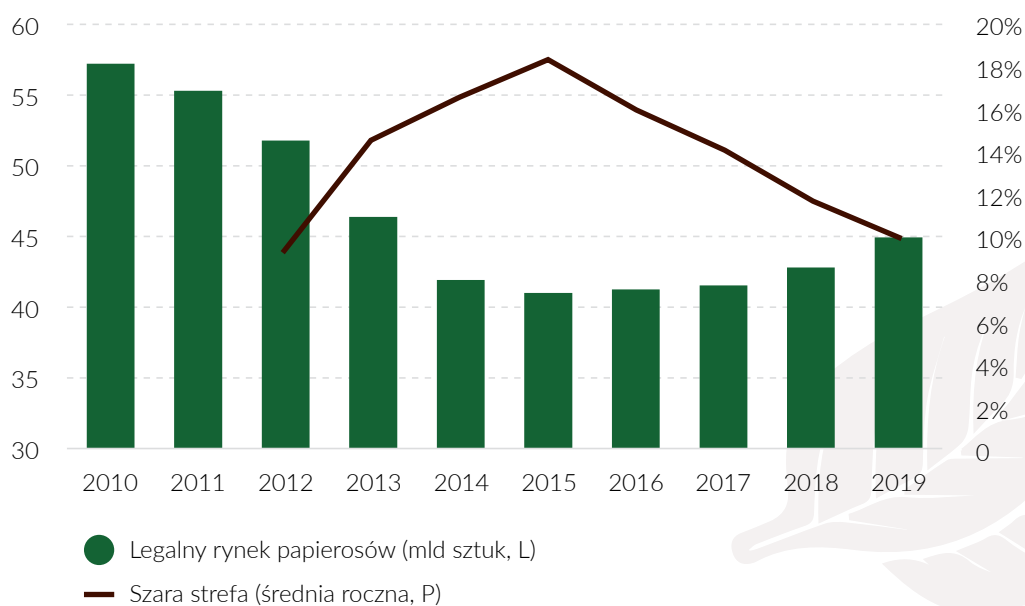
103 S. Parulski, M. Marczak, M. Zientara (2018), Pakiet tytoniowy – walka z czarnym rynkiem papierosów, „Przeгляд Podatkowy” 3/2018, s. 28.

WYKRES 19. LEGALNY RYNEK, WPŁYWY BUDŻETOWE I SZARA STREFA

Panel A: Wpływy budżetowe z podatku akcyzowego od gotowych wyrobów tytoniowych



Panel B: Legalny rynek papierosów oraz szara strefa



L – lewa oś, P – prawa oś. Źródło: OpenBIZ (2020) (legalny rynek); opracowanie własne na podstawie danych MF (wpływy budżetowe z podatku akcyzowego); ALMARES (2018, 2019), Fundowicz i in. (2018) (szara strefa). W przypadku wpływów budżetowych na wykresie przedstawiono szacunkowe dane za 2019 r.

ników przyczyniających się do wzrostu szarej strefy o 27 proc.¹⁰⁴. Jednocześnie nie obserwowano adekwatnych wzrostów wpływów z tytułu akcyzy. Te ostatnie zaczęły

wzrastać dopiero w 2015 r., po ogłoszeniu moratorium akcyzowego. Współwystępowanie okresów spadku szarej strefy z okresami, w których obowiązywało moratorium podatkowe, pozwala zatem przypuszczać, że racjonalna i przewidywalna polityka akcyzowa ma dodatni wpływ na wielkość legalnego rynku oraz wpływów budżetowych, a ujemny wpływ na wielkość szarej strefy. Na taki związek wskazują także badania CASE¹⁰⁵.

Gwałtowny przyrost obciążeń podatkowych mógł przyczynić się do zwiększenia się szarej strefy w latach 2010–2014 r.

Obserwowany w ubiegłych latach spadek szarej strefy można łączyć z brakiem podwyżek akcyzy aż do 2019 r. oraz przeprowadzonymi zmianami prawnymi. Wiązał się on również z wyższą wykrywalnością działalności nielegalnej i operacjami podejmowanymi przez służby śledcze. W 2019 r. zlikwidowano 20 podmiotów produkujących nielegalne wyroby tytoniowe oraz 20 miejsc, gdzie była wytwarzana krajanka tytoniowa. W tym samym roku CBŚP przechwyciło 211,75 mln nielegalnych papierosów i 324 tys. kg krajanki¹⁰⁶. W kontekście funkcjonowania takich obiektów ważne jest to, że zorganizowane grupy szybko się uczą i dostosowują do nowych warunków prawnych, zmieniając stosownie modele operacyjne¹⁰⁷ lub migrując ze swoją działalnością do krajów Europy Zachodniej, np. do Niemiec bądź Hiszpanii¹⁰⁸.

Dodatkowo, w szerokim ujęciu działań służb porządkowych¹⁰⁹, w 2019 r. miało miejsce 72,8 tys. ujawnień nielegalnych papierosów oraz 4482 ujawnienia nielegalnego tytoniu, co przełożyło się na 474 mln sztuk skonfiskowanych papierosów oraz 588 tys. kg skonfiskowanego tytoniu (Wykres 20). W porównaniu z rokiem 2017 istotnie spadła liczba ujawnień nielegalnych papierosów (o 43 proc.), natomiast wolumen wykryć spadł w znacznie mniejszym stopniu (13 proc.). W przypadku nielegalnego tytoniu odnotowano w latach 2017–2019 wzrost zarówno liczby (o 7 proc.), jak i wolumenu wykryć (o 17 proc.). Wyższe wyniki liczbowe dotyczące wolumenu niż liczby ujawnień w obu grupach nielegalnych dóbr mogą świadczyć o konsolidacji grup przestępczych trudniących się ich produkcją. Celem administracji publicznej w dalszym ciągu pozostaje doskonalenie działań operacyjnych nakierowanych na przeciwdziałanie nielegalnej produkcji i przemycowi wyrobów tytoniowych¹¹⁰.

104 Popyt na wyroby tytoniowe, w tym tytoń, jest różny w zależności od sytuacji gospodarczej kraju. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) wskazuje, że popyt na produkty tytoniowe, przede wszystkim papierosy, jest bardziej wrażliwy na zmiany cen w gospodarkach cechujących się niskim bądź średnim dochodem niż w gospodarkach rozwiniętych: na przykład dla USA elastyczność cenowa popytu wynosiła $-0,37$ [Franz, 2008], podczas gdy dla Bułgarii określono ją na $-0,8$ [Sayginsoy, 2002]. W tym przypadku mogło dojść do przesunięcia konsumpcji na produkty tańsze (np. podrobione lub przemyczone).

105 CASE (2015), Usprawnienie systemu opodatkowania papierosów w Polsce. Mapa drogowa finansów publicznych.

106 Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za rok 2019, s. 7.

107 Według przedstawicieli Centralnego Biura Śledczego Policji w ostatnich latach doszło do zmiany sposobu funkcjonowania nielegalnych fabryk i rozbicia dużych obiektów na mniejsze jednostki, w taki sposób, że wyrób nielegalnej krajanki, produkcja papierosów oraz ich magazynowanie i przygotowanie do dystrybucji odbywają się w różnych lokalizacjach geograficznych w ramach tej samej grupy (konsultacje z 5. 03. 2020).

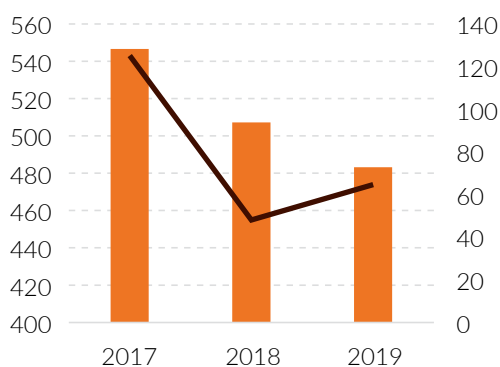
108 Konsultacje autorów z przedstawicielami Centralnego Biura Śledczego Policji z 5. 03. 2020.

109 W tym służby celne, policja oraz straż graniczna.

110 Konsultacje autorów z przedstawicielami Krajowej Administracji Skarbowej z 26. 02. 2020.

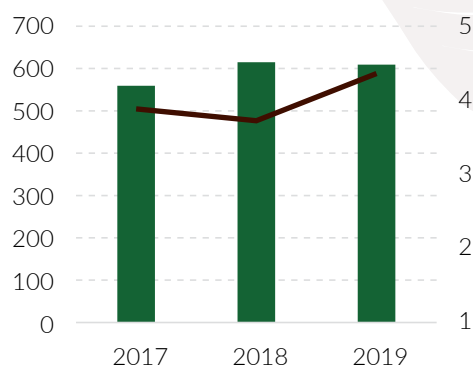
WYKRES 20. UJAWNIENIA NIELEGALNYCH PAPIEROSÓW ORAZ TYTONIU

Panel A: Liczba oraz wielkość ujawnień nielegalnych papierosów



● Liczba ujawnień (tys., P)
— Wielkość ujawnień (mln sztuk, L)

Panel B: Liczba oraz wielkość ujawnień nielegalnego tytoniu



● Liczba ujawnień (tys., P)
— Wielkość ujawnień (tony, L)

L – lewa oś, P – prawa oś. Źródło: Konsultacje autorów z przedstawicielami JTI Polska z 9. 03 2020; dane otrzymane z Ministerstwa Finansów udostępnione przez JTI Polska, obliczenia własne.

Obowiązująca obecnie ustawa o podatku akcyzowym zakłada objęcie obciążeniem podatkowym płynu do epapierosów od 1 lipca 2020 r. w wysokości 55 groszy na 1 mililitr płynu do e-papierosów (co stanowi wartość o 10 proc. wyższą w stosunku do projektu nowelizacji z lat 2018/19). Biorąc pod uwagę udział szarej strefy w konsumpcji wyrobów nowatorskich i e-papierosów, zarówno przemyt, jak i nielegalna produkcja płynów do e-papierosów mogą być w świetle dostępnych opracowań dużo trudniejsze do wychwycenia dla służb celnych, niż ma to miejsce w segmencie wyrobów tradycyjnych. Wynika to z faktu, że produkty te są w dużej mierze pozbawione cech szczególnych w wyglądzie zewnętrznym. Do wykrycia tych produktów potrzebny jest specjalistyczny sprzęt i przeszkolony personel, których koszty utrzymania, w obliczu niewielkiej skali zjawiska, uznaje się za zbyt wysokie¹¹¹. Warto też zauważyć, że zwalczanie nielegalnych procedurów i prowadzenie odpowiednich kontroli utrudniają takie czynniki, jak: rozwój, pomimo zakazów prawnych, nielegalnego handlu w Internecie (w szczególności przez zakupy z zagranicznych stron internetowych), handel bazarowy, powszechna dostępność składników ułatwiająca samodzielne wytwarzanie płynów do e-papierosów oraz możliwość ich łatwego przewozu transgranicznego. Największym wyzwaniem, z perspektywy regulatora, są drobne przesyłki z platform handlowych w Chinach, które nie podlegają kontroli (w tym np. chińska platforma handlowa AliExpress). Z drugiej

111 R. Żydok i in. (2017), Skutki opodatkowania akcyzą płynów do e-papierosów. Analiza w kontekście projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku akcyzowym z dnia 14 czerwca 2017 r., Fundacja Republikańska na zlecenie British American Tobacco Polska i Grupy CHIC, s. 27–28, cyt. za: Ministerstwo Finansów, Ocena skutków regulacji „Projekt ustawy o zmianie ustawy o podatku akcyzowym”, <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12299602/12440494/12440495/dokument295685.pdf>, [dostęp 28. 06. 2017].

strony nielegalne wyroby nowatorskie nie stanowią potencjalnego zagrożenia – technologia produkcji tytoniu do podgrzewaczy stanowi poważną barierę wejścia dla potencjalnych nielegalnych producentów (zarówno pod kątem kosztów produkcji, jak i późniejszych możliwości wprowadzenia nielegalnych produktów do obrotu)¹¹².

Mimo że w ostatnim czasie wdrożono wiele rozwiązań, które przyczyniły się do zmniejszenia szarej strefy, niektóre z nich mogą przynieść efekty odwrotne. **Zakaz produkcji i sprzedaży papierosów mentolowych od 20 maja 2020 r. – na mocy dyrektywy tytoniowej i polskich przepisów – może stanowić, według niektórych źródeł, potencjalny impuls do wzrostu szarej strefy.** Wprowadzenie tej regulacji było uzasadnione wymogami UE¹¹³ i może przełożyć się na istotne zmniejszenie wpływów budżetowych¹¹⁴, gdyż szacunkowy udział tych produktów w legalnym rynku papierosów w Polsce kształtował się, według dostępnych danych, na poziomie 30 proc.¹¹⁵. Wycofanie papierosów mentolowych stanowi również wyzwanie dla segmentu handlu, w szczególności małych sklepów, ponieważ udział w sprzedaży tych papierosów był, według dostępnych szacunków, szczególnie wysoki¹¹⁶. Dodatkowo zakaz sprzedaży papierosów mentolowych może doprowadzić do przesunięcia części konsumentów do szarej strefy i wzrostu aktywności przemytu z krajów spoza UE, w szczególności we wschodniej części kraju. Co ważne, branża oczekuje, że towarzyszący temu zakazowi wzrost obciążeń akcyzowych może tym bardziej przyczynić się do zwiększenia szarej strefy¹¹⁷. Wyniki badania ilościowego przeprowadzone przez Forum Konsumentów pokazują, że blisko 90 proc. przebadanych użytkowników papierosów mentolowych nie ma w planach rezygnowania z palenia – około połowa obecnych użytkowników przejdzie do segmentu papierosów tradycyjnych, jedynie 16% przejdzie do sektora wyrobów alternatywnych, a 20 proc. stwierdziło, że potencjalnie będzie szukać tych produktów w szarej strefie¹¹⁸. Regulator krajowy twierdzi, że wycofanie tych produktów nie stanowi problemu i jest mylnie nagłaśniane: nie są one atrakcyjne dla nielegalnych producentów ze względu na wyższe wymagania technologiczne i niższy potencjalny zwrot z inwestycji¹¹⁹. Co więcej, grupa użytkowników papierosów smakowych ma niewielki potencjał wejścia na nielegalny rynek – raczej oczekuje się z większym prawdopodobieństwem ich migracji do niszy wyrobów nowatorskich oraz papierosów elektronicznych¹²⁰. Mimo to nie można wykluczyć, że powstanie na rynku tak



112 Konsultacje autorów z przedstawicielami Krajowej Administracji Skarbowej z 26. 02. 2020.

113 Dyrektywa tytoniowa wprowadza wymóg określonej wielkości paczki papierosów przez wzgląd na konieczność zamieszczenia ostrzeżeń związanych ze szkodliwością palenia papierosów. Zakaz sprzedaży w opakowaniach slim wynika też z faktu, że mieszczą 10 sztuk papierosów, przez co są cenowo bardziej dostępne dla młodzieży oraz osób z ograniczonymi dochodami, za: Komisja Europejska (2016), 10 key changes for tobacco products sold in the EU; https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_1762, [dostęp 29. 01. 2020].

114 Według jednego z szacunków może to być kwota aż 9 mld zł, za: <https://zdrowie.wprost.pl/zdrowie/10285230/papierosy-mentolowe-znikna-ze-sklepow-palacze-juz-teraz-maja-problem.html>, [dostęp 29. 01. 2020].

115 J. Fundowicz, K. Łapiński, B. Wyżnikiewicz, D. Wyżnikiewicz (2019), Szara strefa 2019, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych, s. 36.

116 Według ustaleń autorów z przedstawicielami Polskiej Izby Handlu z 16. 03. 2020 wynosi on 30%.

117 Konsultacje autorów z przedstawicielami producentów z 19.03. 2020.

118 Raport z ogólnopolskiego badania na temat postaw Polaków wobec zakazu sprzedaży papierosów mentolowych i z kapsułką, marzec 2020, Forum Konsumentów, wersja elektroniczna: https://zakazmentoli.pl/wp-content/uploads/2020/03/ForumKonsument%C3%B3w_zakazmentoli_raport_marzec2020.pdf, [dostęp 10. 03. 2020].

119 Konsultacje autorów z przedstawicielami Centralnego Biura Śledczego Policji z 5. 03. 2020.

120 Konsultacje autorów z przedstawicielami Krajowej Administracji Skarbowej z 26. 02. 2020.

dużej, 30-procentowej, luki stanie się dla zorganizowanych grup przestępczych impulsem do dopasowania działań mających na celu jej obsłużenie.

Działania ograniczające szarą strefę obejmowały zmiany na poziomie legislacyjnym oraz operacyjnym i w wielu przypadkach zostały bardzo dobrze ocenione przez przedstawicieli branży¹²¹.

- Wzmocniono koordynację działań pomiędzy niezależnymi służbami oraz instytucjami państwowymi.
- Utworzono Krajową Administrację Skarbową¹²² (1. 03. 2017).
- Zacieśniono współpracę i udoskonalono koordynację zadań Centralnego Biura Śledczego z zagranicznymi odpowiednikami¹²³.
- Wdrożono system monitorowania drogowego przewozu towarów wrażliwych SENT¹²⁴, a także zmiany uszczelniające system podatkowy w kontekście nielegalnego obrotu suszem tytoniowym.
- Wzmocniono ochronę konkurencji oraz wsparcie legalnie działających podmiotów, a także ograniczono nielegalny rynek zbytu surowca (w ramach tzw. pakietu tytoniowego¹²⁵) i uszczelniono system podatkowy¹²⁶.
- Ulepszono system ewidencyjny uprawy tytoniu i produkcji suszu tytoniowego: rolnicy uprawiający tytoń, produkujący go albo handlujący nim mają obowiązek zarejestrowania się w Krajowym Ośrodku Wsparcia Rolnictwa, co ma na celu ograniczenie do-

121 Konsultacje autorów z przedstawicielami producentów z 13. 03. 2020.

122 Należy dodać, że podczas gdy współpraca z KAS w ramach ograniczenia szarej strefy została oceniona bardzo pozytywnie, to długotrwałe i zbiurokratyzowane procesy kontrolne i audyty producentów przeprowadzane przez KAS były ocenione negatywnie oraz stanowiły czynnik nadwyrężający zaufanie sektora do przedstawicieli administracji państwowej (konsultacje z przedstawicielami producentów z 13. 03. 2020).

123 Szczególnie dobrze jest oceniana współpraca ze służbami z Wielkiej Brytanii, która stanowi jeden z najważniejszych rynków dla papierosów nielegalnie wytworzonych w Polsce. Współpraca pomiędzy służbami polskimi i zagranicznymi pomaga również ograniczyć nielegalną produkcję w krajach, do których przenoszą swoją działalność grupy zorganizowane z Polski (według informacji pozyskanych w trakcie konsultacji z przedstawicielami Centralnego Biura Śledczego Policji, z 5. 03. 2020).

124 System wprowadzony na mocy Ustawy z dnia 9 marca 2017 r. o systemie monitorowania drogowego i kolejowego przewozu towarów oraz obrotu paliwami opałowymi (Dz.U. 2017 poz. 708) polega na tym, że wykonawcy przewozów towarów wymienionych w ustawie – odbywających się zarówno w tranzycie, jak i na terytorium kraju – są obowiązani zgłosić do stosownego elektronicznego rejestru informacje o przewozie oraz na bieżąco je aktualizować i uzupełniać. Dzięki temu możliwe jest stwierdzenie legalności przewozów, a to potencjalnie ogranicza przemieszczanie nielegalnych wyrobów tytoniowych i ich przemyt, nie tylko w obrębie kraju, ale także tranzytu spoza UE kierowanego do Europy Zachodniej; za: J. Fundowicz, K. Łapiński, B. Wyżnikiewicz, D. Wyżnikiewicz (2019), Szara strefa 2019, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych.

125 Pakiet tytoniowy, aktywny od 15 grudnia 2017, obejmuje zmiany w Ustawie z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym (Dz.U. 2009, nr 3, poz. 11, z późn. zm.) oraz w Ustawie z dnia 11 marca 2004 r. o organizacji niektórych rynków rolnych (Dz.U.2017.0.1006).

126 Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku akcyzowym oraz ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych, Dz.U. 2017 poz. 2216.

staw do nielegalnych producentów papierosów. W przypadku gdyby system uległ degradacji bądź rozszczelnieniu, mogłoby to doprowadzić do przyrostu szarej strefy¹²⁷.

- Stosunkowo najnowszym rozwiązaniem jest system Track & Trace, który obliguje wszystkich uczestników łańcucha dostaw (m.in. producentów, dystrybutorów, firmy transportowe i punkty detaliczne) do rejestracji w nim oraz do śledzenia przemieszczeń produktów. System nakłada obowiązek rejestracji momentu, w którym dany podmiot wchodzi w posiadanie każdego jednostkowego opakowania, a także śledzenia przemieszczania się tych opakowań aż do chwili, kiedy dany podmiot przestaje być w posiadaniu tych produktów¹²⁸.

Dalsze działania mające na celu przeciwdziałanie szarej strefie obejmują projekt ustawy z 2019 r., który przewiduje zmiany w zakresie postępowania ze skonfiskowanymi w nielegalnych fabrykach maszynami służącymi do produkcji papierosów. Proponuje się obligatoryjne niszczenie suszu tytoniowego oraz urządzeń i maszyn służących do produkcji wyrobów tytoniowych¹²⁹, rozszerzając dotychczasowe rozwiązanie, które przewiduje orzeczenie przepadku¹³⁰ wyrobów tytoniowych na rzecz Skarbu Państwa przez sąd i ich zniszczenie¹³¹. Jak zauważają Fundowicz i in., w przypadku niewydania odpowiedniej decyzji sądowej takie aktywa nie podlegają obecnie automatycznemu zniszczeniu, ale są wystawiane na sprzedaż aukcyjną za pośrednictwem urzędów skarbowych. Co istotne, takie maszyny najczęściej nie mogą być wykorzystane przez producentów działających legalnie, w związku z czym po zakończeniu takiej aukcji aktywa te z dużym prawdopodobieństwem ponownie trafiają do szarej strefy¹³².

Ważnym krokiem w dalszym ograniczaniu szarej strefy wyrobów tytoniowych byłoby skuteczniejsze dążenie do likwidacji nielegalnego handlu, który odbywa się na targowiskach, bazarach oraz innych powszechnie znanych miejscach przestrzeni publicznej (np. w sąsiedztwie dworców autobusowych i kolejowych). Najlepsze rozeznanie obszarów, na których odbywa się bazarowy handel nielegalnymi wyrobami tytoniowymi, mają samorządowe strażę miejskie oraz gminne. W związku z tym, że zarówno policja, jak i Krajowa Administracja Skarbowa skupiają się głównie na walce na szeroką skalę z nielegalnymi fabrykami oraz kontrabandą, wykorzystanie straży miejskich i gminnych do walki z nielegalnym handlem w przestrzeni publicznej wydaje się interesującym pomysłem, zwłaszcza w kontekście dyskusji nad zasadnością utrzymywania straży miejskich i gminnych (według danych MSWiA w ciągu tylko kilku lat ubyło ponad 100 oddziałów tej formacji – z 596 w 2012 r. do 488 w 2018 r.).

127 J. Fundowicz, K. Łapiński, B. Wyżnikiewicz, D. Wyżnikiewicz (2019), Szara strefa 2019, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych, s. 35.

128 Za: M. Ptaszyński, Śledzenie wyrobów tytoniowych, Polska Izba Handlu, http://www.pih.org.pl/images/dokumenty/system_track_and_trace_PIH.pdf, [dostęp 30. 01. 2020].

129 Zgodnie z Opinią z 22 lutego 2019 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy, <https://radalegislacyjna.gov.pl/dokumenty/opinia-z-22-lutego-2019-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-karny-skarbowy>, [dostęp 31. 01. 2020].

130 Sąd orzeka przepadek przedmiotów w oparciu o art. 30. (Przesłanki orzeczenia przepadku przedmiotów), Ustawa z dn. 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz.U.2020.0.19.

131 Art. 31 § 6 Ustawy z dn. 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz.U.2020.0.19.

132 Na podstawie: J. Fundowicz, K. Łapiński, B. Wyżnikiewicz, D. Wyżnikiewicz (2019), Szara strefa 2019, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych, s. 36.

Straż mogłaby działać skuteczniej, gdyby otrzymała uprawnienia podobne do tych, którymi dysponują funkcjonariusze policji (w tym możliwość dokonywania zakupów kontrolowanych „po cywilnemu”). Implementacja tego pomysłu miałaby w założeniu podnieść dochody podatkowe, w tym z podatku od dochodów (który stanowi ważny element finansujący gminy), oraz poprawić warunki na rynku poprzez ograniczenie nielegalnej konkurencji¹³³. Można także rozważyć pomysł, aby należny podatek akcyzowy od wyrobów ujętych przez straże zasilał budżety miast i gmin. Tutaj jednak niezbędne byłoby również skuteczne ściganie należności od przestępców. Poza tym konieczne jest egzekwowanie odpowiedzialności od zarządców targowisk i bazarów, na których nagminnie dochodzi do handlu nielegalnymi wyrobami tytoniowymi.

Wyzwania regulacyjne

Do najważniejszych wyzwań regulacyjnych stojących przed sektorem tytoniowym należą zmienność unijnego i krajowego prawa oraz wysokie koszty implementacji zmian przepisów. Niespodziewane zmiany w prawie dotyczące sektora tytoniowego utrudniają opracowanie średnio i długookresowych strategii działania biznesu i stanowią istotną barierę o charakterze systemowym w rozwoju gospodarczym¹³⁴, negatywnie wpływając na zaufanie producentów do ustawodawców¹³⁵ oraz powodując konieczność rewidowania budżetów, jak i opłacalności już rozpoczętych inwestycji¹³⁶. **Gwałtowny przyrost objętości wdrażanego prawa widoczny był w szczególności w latach 2015–2016 oraz 2018–2019.** Zjawisku temu towarzyszy również skrócenie czasu poświęconego na pracę nad ustawami – w ostatnich latach wahał się on między 77 dniami (2016 rok) a 106 dniami (2017 rok), w 2018 r. wyniósł 99 dni¹³⁷.



Szczególnie istotnym obszarem regulacyjnym są dla branży produktów tytoniowych kwestie podatku akcyzowego. Przykładem niepewności regulacyjnej było niespodziewane wprowadzenie pod koniec 2019 r. podwyżki podatku akcyzowego o 10 proc. zamiast wcześniej zapowiadanych 3 proc. Tego rodzaju niepewność regulacyjna zwiększa koszty i ryzyko operacyjne, a znaczny wzrost akcyzy może przynieść dochody mniejsze od zakładanych, jednocześnie prowadząc do zwiększenia rozmiarów szarej strefy¹³⁸. W związku z powyższym pożądane byłyby kroki mające na celu podniesienie pewności prawa, w tym poprzez stwo-

133 Konsultacje autorów z przedstawicielami Krajowej Administracji Skarbowej z 26. 02. 2020.

134 Przykładowe badania empiryczne w zakresie oddziaływania stabilności instytucjonalnej (w tym w szczególności regulacyjnej i prawnej) na wzrost gospodarczy: H. Jalilian, C. Kirkpatrick, D. Parker (2007), The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis, *World Development*, t. 35 (1) s. 87–103; N. Berggren, A. Bergh, C. Bjørnskov (2012), The Growth Effects of Institutional Instability, *Journal of Institutional Economics*, 8(2), s. 187–224; N. Berggren, A. Bergh, C. Bjørnskov (2015), What matters for growth in Europe? Institutions versus policies, quality versus instability, *Journal of Economic Policy Reform*, 18:1, s. 69–88.

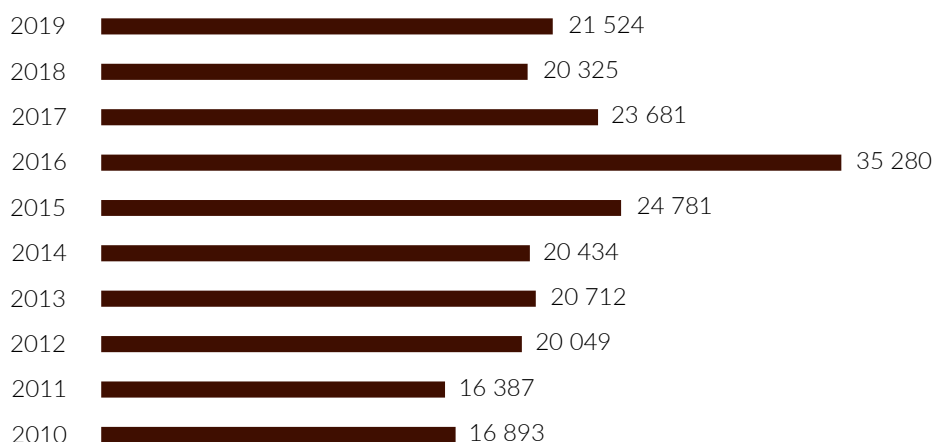
135 Konsultacje autorów z przedstawicielami producentów z 13. 03. 2020.

136 Na podstawie konsultacji autorów z przedstawicielami branży z 10. 03. 2020.

137 Liczony od chwili wptynięcia projektu ustawy do Sejmu aż do złożenia podpisu przez Prezydenta RP (za: Grant Thornton, Barometr stabilności otoczenia prawnego w Polsce, <https://barometrprawa.pl/#obadaniu>, [dostęp 31. 01. 2020]).

138 Z konsultacji z producentami z 19. 03. 2020.

WYKRES 21. LICZBA STRON AKTÓW PRAWNYCH, KTÓRE WESZŁY W ŻYCIE W LATACH 2010–2019



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Barometr stabilności otoczenia prawnego w Polsce”, Grant Thornton, <https://barometrprawa.pl>, [dostęp 31. 01. 2020].

rzenie tzw. akcyzowej mapy drogowej, czyli sposobu planowania i komunikowania zmian w podatku akcyzowym w dłuższym horyzoncie czasowym.

Innym przykładem turbulencji prawnych i operacyjnych jest proces wdrażania systemu Track & Trace, który wymagał rejestracji, do 20 maja 2019 r., wszystkich podmiotów działających w łańcuchu produkcji i dostaw. Założeniem funkcjonowania Track & Trace jest śledzenie obrotu wyrobami tytoniowymi na terenie Wspólnoty (pojedynczych i zbiorczych opakowań) przez wszystkich uczestników obrotu. Opóźnienia w pracach legislacyjnych nad nim w 2019 r. oznaczały zwiększenie prawnego ryzyka funkcjonowania podmiotów w sektorze oraz opóźnienia wypełnienia wyznaczonych przez UE terminów i przeprowadzenia odpowiednich procesów dostosowawczych¹³⁹.

Zarządzanie systemem stanowi wyzwanie zarówno dla regulatorów, jak i uczestników obrotu, w szczególności ze względu na brak technicznego przygotowania uczestników łańcucha dostaw¹⁴⁰. W sektorze detalicznym konieczne było umożliwienie elektronicznej rejestracji ponad 100 tys. podmiotów (głównie sklepom) w ciągu relatywnie krótkiego czasu¹⁴¹, co wią-

139 Zgodnie z dostępnymi informacjami, jeszcze 11. 03. 2019 r. przedstawiciele przedsiębiorstw postulowali przyspieszenie prac nad ustawą, tak aby operator systemu Track & Trace mógł być wyznaczony do 15. 04. 2019 r.; za: Prezydent podpisał nowelizację ustawy tytoniowej. Branża zdąży, czy w kioskach zabraknie papierosów?, Wiadomości Handlowe, z 3. 04. 2019, <https://www.wiadomoscihandlowe.pl/artykuly/prezydent-podpisał-nowele-ustawy-tytoniowej-branza,53642/1>, [dostęp 13. 02. 2020].

140 Konsultacje autorów z przedstawicielami producentów z 13. 03. 2020.

141 W związku z opóźnieniami legislacyjnymi wzmożło się ryzyko, że nie wszyscy uczestnicy łańcucha dostaw będą mieli szansę zarejestrować się przed 20 maja 2019 r., co spowodowałoby że ich działalność byłaby nielegalna; za: M. Janik, Zaniepokojeni palacze kłębią się w sklepach. PWPW uspokaja, że zdąży na czas, z 30. 04. 2019, wersja elektroniczna: <https://innpoland.pl/152073,system-sledzenia-ruchu-i-pochodzenia-wyrobow-tytoniowych-moze-sie-opoznic>, [dostęp 13. 02. 2020].

zało się z zagrożeniem destabilizacji legalnego rynku produktów tytoniowych¹⁴². Obecnie dostrzegane niedociągnięcia funkcjonowania systemu wydają się finansowo i organizacyjnie obciążać cały łańcuch dostaw wyrobów tytoniowych i nie sprzyjają redukcji szarej strefy¹⁴³. Problemem pozostają także częste zmiany specyfikacji systemu na poziomie unijnym, które wymagają dodatkowych nakładów czasowych i finansowych od krajowych przedsiębiorstw¹⁴⁴.

Przyczyn zmienności systemu prawnego w Polsce można upatrywać przede wszystkim w niskiej jakości merytorycznej stanowionej prawa, co katalizuje spiralę zmian i poprawek. Niewielka jest rola konsultacji społecznych: przykładowo frekwencja obywateli polskich w prowadzonych przez Komisję Europejską konsultacjach dotyczących akcyzy stosowanej do wyrobów tytoniowych oraz możliwości opodatkowania produktów nowatorskich była bardzo niska (5 proc. uczestników z Polski¹⁴⁵, w porównaniu z 42,5 proc. z Niemiec¹⁴⁶). Z kolei ustawa podnosząca stawki akcyzy została przyjęta w trybie obiegowym, całkowicie pomijając element konsultacji społecznych^{147,148}. Problemem często są też nieprecyzyjne tłumaczenia na język polski przy transponowaniu prawa europejskiego. Polskie władze ustawodawcze często decydują się też na wprowadzenie szerszych zmian prawnych niż wynikałoby to z unijnego minimum¹⁴⁹.

Wyzwania regulacyjne są obecne na każdym etapie produkcji tytoniu – od upraw po handel i dystrybucję. W przypadku plantatorów odnośne postulaty obejmują mechanizmy stabilizujące wolumen produkcji tytoniu, takie jak wieloletnie kontrakty z odbiorcami czy uproszczenie obowiązków administracyjnych związanych z przygotowaniem dokumentacji dla

142 Polska Izba Handlu (2018), Polska Izba Handlu apeluje do premiera o przyspieszenie prac nad unijnym systemem śledzenia papierosów; z 10. 12. 2018, <http://www.pih.org.pl/index.php/1875-polska-izba-handlu-apeluje-do-premiera-o-przyspieszenie-prac-nad-unijnym-systemem-sledzenia-papierosow> [dostęp 13. 02. 2020].

143 Na podstawie konsultacji autorów z przedstawicielami TTI Poland Sp. z o. o., z 25. 02. 2020.

144 Na podstawie konsultacji z przedstawicielami branży z 30. 04. 2020.

145 Odnosi się do całkowitego udziału podmiotów z Polski; w przypadku odpowiedzi udzielanych przez instytucje, wskaźnik ten był wyższy i osiągnął 8,3 proc.

146 Wyniki konsultacji społecznych prowadzonych przez Komisję Europejską w zakresie akcyzy stosowanej do wyrobów tytoniowych oraz możliwości opodatkowania produktów nowatorskich, raport podsumowujący z wynikami dostępny: <https://circabc.europa.eu/sd/a/219ac8de-4d12-48b0-a84e-90c412c390cc/Tobacco%20public%20consultation%202018%20-%20Summary%20Report.pdf>, [dostęp 13. 02. 2020].

147 Projekt ustawy zmieniającej ustawę o zmianie ustawy o podatku akcyzowym (nr RM-10-177-18), s. 3, <http://bip.kprm.gov.pl/download/75/42496/RM-10-177-18.pdf>, [dostęp 4. 02. 2020].

148 W złożonym do Marszałka Sejmu w dniu 20 listopada 2018 r. przez Prezesa Rady Ministrów projekcie ustawy zmieniającej ustawę o zmianie ustawy o podatku akcyzowym (nr RM-10-177-18) stwierdza się co następuje: „Przedmiotowy projekt ustawy uwzględnia zatem potrzeby tych przedsiębiorców, którzy – nie mając odpowiedniego doświadczenia – chcą legalnie prowadzić działalność gospodarczą, tj. zgodnie z wymogami przepisów o podatku akcyzowym, a potrzebują dodatkowego czasu na dostosowanie prowadzonej działalności do nowego reżimu prawnego”. (s. 2 uzasadnienia do projektu). W dalszej części dokumentu, w zakresie szacowanych skutków wejścia w życie proponowanego projektu, stwierdza się „Zgodnie z punktem 6 szacuje się, że w okresie planowanego wydłużenia obowiązywania stawki zerowej do budżetu nie wpłynie ok. 113 mln zł, zatem kwota ta stanowić będzie realną korzyść dla podmiotów. Zatem przy założeniu nieprzeniesienia kosztów podatku w czasie obowiązywania stawki pozytywnej na konsumentów będą to dodatkowe środki, które będą mogły zostać wydatkowane na rozwój przedsiębiorstw”. (s. 5 uzasadnienia do projektu). W dokumencie nie zostały wskazane jakiegokolwiek techniki szacowania ekonomicznego zastosowane w celu uzyskania wyżej wspomnianych wyliczeń. Wersja elektroniczna dokumentu: <http://bip.kprm.gov.pl/download/75/42496/RM-10-177-18.pdf>, [dostęp 4. 02. 2020].

149 Opracowano na podstawie: Grant Thornton, Polska liderem produkcji prawa w Unii Europejskiej. Barometr stabilności otoczenia prawnego w polskiej gospodarce, edycja 2016, slajdy 10–11, <https://static.pb.pl/atta/2912-raport-gt-barometr-stabilnosc-otoczenia-prawnego-2016.pdf>, [dostęp 31. 01. 2020].

Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (KOWR). Dla plantatorów istotnym problemem jest również brak wystarczającej siły roboczej oraz rosnące koszty związane z utrzymaniem osób już zatrudnionych. Propozycje plantatorów dotyczą ponadto wprowadzenia pomocy finansowej (w formie dopłat) na zasadach *de minimis*, które zmniejszyłyby obciążenia związane z rosnącymi kosztami pracy. Innym, proponowanym przez środowisko rozwiązaniem, byłoby również (bądź alternatywnie) dofinansowanie tych procesów suszenia tytoniu, do których wykorzystywane byłyby nowoczesne, odnawialne technologie¹⁵⁰. W procesie tworzenia budżetu nowej Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021–2027 Polska dąży do rozszerzenia o tytoń zakresu produktów, które mogą być przedmiotem bezpośredniego wsparcia związanego z produkcją, poprzez włączenie tego sektora do listy tych, dla których istniałaby możliwość realizacji interwencji sektorowych oraz zaprojektowanie mechanizmów finansowych ułatwiających tworzenie organizacji międzybranżowych wspierających plantatorów¹⁵¹.

Przyszłym wyzwaniem dla branży będzie też wdrożenie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie zmniejszenia wpływu na środowisko niektórych produktów z tworzyw sztucznych¹⁵². Obejmuje ona swoim zakresem filtry do papierosów. Newralgicznym punktem dyrektywy jest tzw. rozszerzona odpowiedzialności producenta, zobowiązująca producentów wyrobów tytoniowych do pokrycia kosztów oczyszczania środowiska z niedopałków papierosów. Jak zwracają uwagę przedstawiciele branży, kluczowy będzie tu sposób szacowania kosztów oczyszczania terenów publicznych z niedopałków. Mimo rozpoczętych prac i wstępnych konsultacji, brak na chwilę obecną wiążących rozwiązań związanych z ostatecznym kształtem przepisów i procesami ich operacjonalizacji. Jednocześnie wstępne obciążenia finansowe dla branży są liczone w milionach euro¹⁵³.

Obecne i przyszłe wyzwania i zagrożenia regulacyjne obserwowane w sektorze są częściowo rezultatem działań legislacyjnych podejmowanych na szczeblu unijnym. Choć treść unijnego minimum prawnego znajduje się poza obszarem kompetencyjnym legislatora krajowego, to od polskich ustawodawców oraz odpowiednich służb zależy efektywność ich stosowania i tym samym zachowanie płynności działań w branży.


150 Za: L. Talaśka-Klich (2019), Plantatorzy tytoniu nie chcą wypaść z rynku, ale produkcja wciąż jest bardzo pracochłonna, z 11 VII 2019, wersja elektroniczna: <https://pomorska.pl/plantatorzy-tytoniu-nie-chca-wypasc-z-ryнку-ale-produkcja-wciaz-jest-bardzo-pracochłonna/ar/c8-14267407>, [dostęp 5. 02. 2020].

151 Za: odpowiedź Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, J. K. Ardanowskiego, na zapytanie nr 9919 z 10 października 2019 r.; znak sprawy: RR.pr.058.6.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBHDJL9/%24FILE/z09919-o1.pdf>, [dostęp 2. 03. 2020].

152 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/904 z dnia 5 czerwca 2019 r. w sprawie zmniejszenia wpływu niektórych produktów z tworzyw sztucznych na środowisko: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0904&from=EN>, [dostęp 10. 02. 2020].

153 Konsultacje autorów z przedstawicielami branży z 10 i 13. 03. 2020 oraz 20. 04. 2020.





ROZDZIAŁ 9
EFEKTY MNOŻNIKOWE
SEKTORA TYTONIOWEGO
– ODDZIAŁYWANIE NA GOSPODARKĘ
POLSKĄ W DŁUGIM OKRESIE

Efekty mnożnikowe sektora tytoniowego – oddziaływanie na gospodarkę polską w długim okresie

Raport prezentuje funkcjonowanie sektora tytoniowego oraz łańcucha produkcji i dostaw wyrobów tytoniowych. Oszacowano m.in. wkład sektora w tworzenie produktu krajowego brutto, całkowite inwestycje w kapitał produkcyjny w gospodarce polskiej, udział sektora w handlu międzynarodowym, jak również poziom zatrudnienia w sektorze i sektorach powiązanych. W ostatniej części raportu staramy się przybliżyć efekty możliwych przyszłych pozytywnych i negatywnych zmian w sektorze w odniesieniu do gospodarki polskiej ogółem, rozumianych jako zmiany w najważniejszych wielkościach makroekonomicznych.

W tym celu wykorzystaliśmy tzw. wielorównaniowy model równowagi ogólnej dla gospodarki otwartej (computable general equilibrium – CGE). Jest to model składający się z ponad tysiąca równań opisujących funkcjonowanie głównych gałęzi polskiej gospodarki i uwzględniający najważniejsze powiązania międzysektorowe. Odzworowuje decyzje podmiotów gospodarczych działających w rzeczywistej gospodarce. Zakłada, że podmioty (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa i sektor publiczny) zachowują się racjonalnie, tzn. gospodarstwa domowe optymalizują decyzje konsumpcyjne, przedsiębiorstwa maksymalizują zyski, a sektor rządowy zajmuje się ściąganiem podatków i realizacją wydatków budżetu. Wszystkie te podmioty uczestniczą w rynkach dóbr oraz usług, podejmując decyzje w oparciu o obowiązujące w nich ceny. Ceny te z kolei działają w sposób równoważący popyt i podaż (więcej szczegółów dotyczących funkcjonowania modelu CGE znajduje się w *Dodatku* na końcu opracowania).

Model uwzględnia również informacje o powiązaniach łańcuchów produkcji dóbr i usług w gospodarce polskiej oraz jej związki z gospodarkami zagranicznymi za pośrednictwem eksportu i importu dóbr zarówno finalnych, jak i pośrednich. Dzięki temu otrzymane wyniki zmian zachodzących w sektorze tytoniowym dotyczą nie tylko bezpośredniego oddziaływania na ten sektor, ale uwzględniają również dostosowania o charakterze międzysektorowym i makroekonomicznym. Przykładowo efekty wzrostu popytu na wyroby sektora tytoniowego skutkują wzrostem produkcji tego sektora. Jednakże ze względu na ograniczone zasoby pracy i kapitału w gospodarce musi nastąpić dostosowanie płac mające na celu przyciągnięcie pracowników, zaś inwestycje w kapitał produkcyjny w sektorze tytoniowym przyniosą wyższy zwrot. Zmiana ta będzie oddziaływać na inne sektory produkcyjne poprzez wzrost popytu na dobra pośrednie wykorzystywane przy produkcji wyrobów tytoniowych. Jednocześnie niektóre inne sektory zmniejszą produkcję ze względu na rosnące ceny czynników produkcji. Zmiany w wielkościach makroekonomicznych pokazywane przez model uwzględniają wszystkie powyższe dostosowania oraz wiele innych.

Wszystkie zaburzenia są analizowane w perspektywie długoterminowej, którą w modelu przyjmuje się jako dwa lata po wprowadzeniu zmian. Perspektywa ta obrazuje stan gospo-

darki po dostosowaniu do szokowych zmian wywołanych w sektorze tytoniowym i jego otoczeniu.

Analizujemy następujące scenariusze zmian zachodzących w sektorze produkcji wyrobów tytoniowych:

1. Dziesięcioprocentowy wzrost (lub alternatywnie spadek) kapitału produkcyjnego

Trwały wzrost poziomu kapitału w długim okresie oznacza sytuację, w której podmioty w sektorze tytoniowym spodziewają się jego dalszego rozwoju (np. związanego z relokacją produkcji wyrobów tytoniowych z zagranicy do Polski) i w związku z tym kontynuują aktywną politykę inwestowania w kapitał produkcyjny w tym sektorze. Biorąc za punkt odniesienia wartość środków trwałych w sektorze tytoniowym za 2018 r. (ostatnie dostępne dane), oznacza to jednorazowy wzrost inwestycji o około 1 mld zł, co w przybliżeniu odpowiada przeciętnej rocznej skali inwestycji obserwowanych w sektorze na przestrzeni ostatniej dekady. Taki scenariusz można zatem rozumieć jako utrzymanie bieżącej skali inwestycji w kolejnych latach. Spadek poziomu kapitału produkcyjnego dotyczy sytuacji, w której inwestycje w sektorze zostają ograniczone na skutek niepewnych perspektyw sektora, a istniejący kapitał ulega stopniowej deprecjacji.

2. Dziesięcioprocentowy wzrost popytu eksportowego (lub alternatywnie spadek popytu eksportowego) na wyroby tytoniowe

Wzrost popytu na eksport wyrobów tytoniowych z Polski może być np. wywołany polityką koncernów dotyczącą relokacji produkcji do Polski i spadkiem produkcji w innych krajach. Polityka ta może wynikać np. z utrzymującej się w Polsce konkurencyjności płacowo-cenowej w relacji do innych krajów UE. Dziesięcioprocentowy wzrost odpowiada dynamice eksportu obserwowanej w 2019 r. w sektorze tytoniowym i może być rozumiany jako utrzymanie obecnych tendencji wzrostowych w kolejnych latach. Z kolei spadek eksportu może być związany z malejącym popytem na wyroby tytoniowe na rynkach głównych partnerów handlowych.

3. Dziesięcioprocentowy wzrost produktywności (lub alternatywnie spadek produktywności) czynników produkcji

Wzrost produktywności oznacza, że obniżają się koszty produkcji wyrobów tytoniowych lub też zwiększa się wielkość produkcji, przy stałej wielkości zatrudnienia i utrzymaniu poziomu kapitału. Wzrost produktywności może wystąpić np. w sytuacji implementacji innowacji dotyczących procesów usprawniających produkcję wyrobów tytoniowych lub też innowacji produktowych, np. związanych z nowatorskimi produktami tytoniowymi, przekładającymi się na wyższą wartość dodaną. Skala tego zaburzenia odpowiada około 0,8 mln zł oszczędności kosztowych w 2019 r. Spadek produktywności może z kolei nastąpić w wyniku zwiększania się kosztów przestrzegania prawa dotyczącego wyrobów tytoniowych.

4. Wzrost łącznego podatku akcyzowego i VAT na wyroby tytoniowe o 10 p.p. (i alternatywnie dodatkowo wzrost opodatkowania eksportu o 3 p.p.)

Analizujemy dwa scenariusze wzrostu podatków. W pierwszym zmiana dotyczy wyłącznie rynku krajowego, co odpowiada tendencjom obserwowanym w gospodarce polskiej. W wariantcie drugim podniesienie podatku na eksport odpowiada zwiększeniu opodatkowania konsumpcji wyrobów tytoniowych u głównych partnerów handlowych Polski. Ze względu na niskie prawdopodobieństwo wystąpienia scenariuszy obniżki podatków wykluczaliśmy je z analizy.

Dynamikę głównych zmiennych makroekonomicznych spowodowaną narzuconymi zaburzeniami przedstawionymi w scenariuszach 1–4 pokazano na wykresie 22. Zmiany te należy rozumieć jak odchylenia od scenariusza referencyjnego zakładającego brak dodatkowych zmian w odniesieniu do rzeczywistości gospodarczej (ang. *business as usual*). Odchylenia te dotyczą poziomów obserwowanych zmiennych makroekonomicznych, tzn. zmianę PKB w górę o 1 mld zł należy rozumieć jako długookresowe podniesienie się poziomu PKB o tę wartość.

Wyniki symulacji przedstawiono poniżej. W scenariuszu 1 wzrost kapitału produkcyjnego w sektorze tytoniowym przekłada się przede wszystkim na wzrost produkcji i spadek cen producenta wyrobów tytoniowych. Spadek cen zwiększa konkurencyjność zagraniczną i powoduje przede wszystkim wzrost eksportu wyrobów tytoniowych, wzrost całkowitego eksportu ogółem o 0,7 mld zł (wszystkie wartości wyrażone w cenach stałych) i spadek importu. Ze względu na relatywnie sztywny popyt na wyroby tytoniowe spadek ich cen prowadzi również do wzrostu konsumpcji innych dóbr dzięki wzrostowi realnego dochodu gospodarstw domowych wspieranemu również przez wzrost nominalnych dochodów gospodarstw domowych¹⁵⁴. Spożycie indywidualne ogółem wzrasta o 0,3 mld zł. W wyniku ekspansji ekonomicznej wzrastają również inwestycje ogółem. Łączny efekt zwiększenia poziomu kapitału o 10 proc. to przyrost krajowego PKB o 1,5 mld zł. Analogicznie spadek zasobu kapitału w sektorze tytoniowym o 10 proc. związany jest ze spadkiem poziomu PKB o podobnej skali w długim okresie, a opisany powyżej mechanizm działa w odwrotnym kierunku.

W scenariuszu 2 analizujemy wzrost popytu zewnętrznego na wyroby tytoniowe o 10 proc. Wzrost ten jest związany z przyrostem poziomu krajowego PKB o 1,2 mld zł. Ze względu na ograniczone krajowe zasoby czynników produkcji (w szczególności niewielkie rezerwy rynku pracy) oraz dostosowania na poziomie bilansu obrotów bieżących wzrost popytu zewnętrznego doprowadzi przede wszystkim do wzrostu wynagrodzeń i dochodów z kapitału, co z kolei będzie oddziaływało negatywnie na konkurencyjność pozostałych sektorów i ograniczy ich eksport. W związku z tym wpływ tego scenariusza na polski eksport ogółem jest zbliżony do neutralnego. Wzrost realnych dochodów krajowych z wykorzystanych czynników produkcji powoduje znaczny przyrost spożycia indywidualnego – o 1,1 mld zł. Z kolei wzrost popytu na kapitał powoduje wzrost inwestycji o około 0,3 mld zł. Spadek popytu na

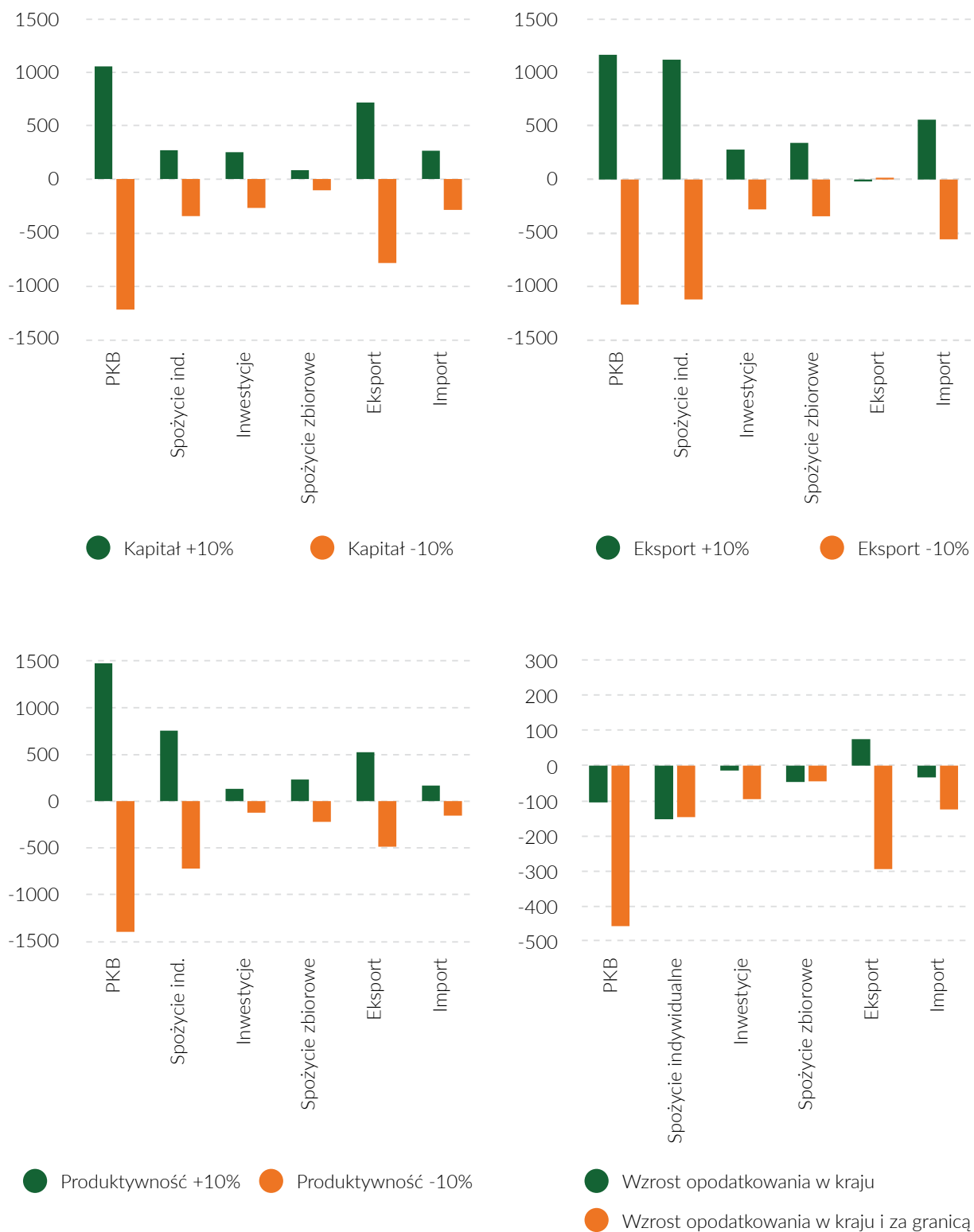
¹⁵⁴ Dochody z pracy także rosną, ze względu na wzrost produktywności pracy. Dochody z kapitału nieznacznie spadają, ponieważ ze względu na wzrost jego wolumenu spadają koszty jego wynajmu.

eksport spowoduje odwrotne skutki do opisanych powyżej i będzie oddziaływał negatywnie na poziom krajowego PKB.

W scenariuszu 3 symulujemy wzrost tzw. całkowitej produktywności czynników produkcji o 10 proc. Wzrost ten powoduje, że przy stałym zatrudnieniu i poziomie kapitału albo przy stałych całkowitych kosztach produkcji wielkość produkcji wyrobów tytoniowych rośnie o 10 proc. Tego typu zaburzenie przekłada się na spadek cen producenta wyrobów tytoniowych, co z kolei wspiera ich eksport. Całkowity krajowy eksport dóbr i usług w wyniku tych zmian rośnie o 0,5 mld zł. W wyniku spadku cen wyrobów tytoniowych oraz wzrostu realnych dochodów gospodarstw domowych, podobnie jak w scenariuszu 1, rośnie konsumpcja gospodarstw domowych o 0,8 mld zł. W scenariuszu 3 spodziewany wzrost PKB wynosi 1,5 mld zł, a w razie spadku produktywności symulowany jest spadek PKB o podobnej skali.

W scenariuszu 4 zwiększamy obciążenia podatkowe dotyczące konsumpcji wyrobów tytoniowych. Wzrost opodatkowania przełoży się na spadek realnego dochodu konsumentów i spadek nie tylko konsumpcji wyrobów tytoniowych, ale także pozostałych dóbr konsumpcyjnych. Spadek spożycia indywidualnego ogółem wynosi 153 mln zł w sytuacji, gdy zmiana podatków dotyczy jedynie rynku krajowego i 147 mln zł, gdy dodatkowo opodatkowane są również wyroby tytoniowe na rynkach zagranicznych. W pierwszym wariantcie spadek popytu krajowego poprzez zmianę relacji cen producenta prowadzi do wzrostu eksportu o 76 mln zł oraz spadku całkowitego PKB o 105 mln zł. Spadek PKB jest przede wszystkim wynikiem zwiększenia się w gospodarce przeciętnych obciążeń podatkowych, które zaburzają ceny względne i zmniejszają efektywność alokacji zasobów. W wariantcie drugim, gdy dodatkowo opodatkuje się eksport, jego spadek jest głównym czynnikiem oddziałującym na spadek PKB – spadek eksportu wynosi 296 mln zł, a całkowity spadek PKB wynosi 459 mln zł. W obu wariantach obserwujemy również spadek importu.

WYKRES 22. EFEKTY MAKROEKONOMICZNE ANALIZOWANYCH SCENARIUSZY



Źródło: Opracowanie własne na podstawie symulacji modelem CGE. Wielkości w mln zł w cenach stałych. Wielkości odpowiadają różnicy między analizowanym scenariuszem a scenariuszem bez zaburzeń.

PODSUMOWANIE



Podsumowanie

Przeprowadzone na potrzeby niniejszego raportu badania wskazują na duże znaczenie sektora produkcji wyrobów tytoniowych dla gospodarki polskiej. Łańcuch produkcji wyrobów tytoniowych obejmuje m.in. sektor rolniczy, organizacje skupujące tytoń, przetwórnictwo surowego tytoniu, wytwórnictwo wyrobów tytoniowych, sektor logistyczny i handlowy. W całym łańcuchu w 2019 r. wytworzono 10,9 mld zł wartości dodanej, co stanowi wartość około 0,5 proc. PKB, czyli w przybliżeniu 0,5 proc. wszystkich dochodów w gospodarce polskiej w tym roku. Wielkości te przekładają się również na znaczną liczbę miejsc pracy, którą tworzy sektor tytoniowy bezpośrednio oraz w sektorach powiązanych – w 2019 r. było to około 33,3 tys. pełnowymiarowych etatów. We wszystkie etapy produkcji i dystrybucji mogło być w 2019 r. zaangażowanych ponad 600 tys. osób.

Wartość produkcji przemysłu tytoniowego wyniosła w 2019 r. 45,9 mld zł. Wartość ta sukcesywnie rośnie w ostatnich latach, głównie ze względu na szybko rosnący eksport. Eksportowi podlegają 4 z 5 wyprodukowanych w Polsce papierosów, a w 2019 r. Polska była drugim największym producentem wyrobów tytoniowych w Europie. Szybki wzrost produkcji jest możliwy m.in. dzięki rosnącym zdolnościom produkcyjnym, które z kolei wspiera nieprzerwana działalność inwestycyjna w sektorze. W 2019 r. inwestycje ogółem sektora tytoniowego szacujemy na 1,3 mld zł.

Wyroby tytoniowe są ważnym źródłem dochodów podatkowych. Składają się na nie dochody z akcyzy i VAT, którymi obciążona jest sprzedaż wyrobów tytoniowych, ale także dochody z podatku dochodowego od przedsiębiorstw (CIT) oraz z podatku od osób zatrudnionych w łańcuchu produkcji wyrobów tytoniowych (PIT). Łączne dochody podatkowe budżetu państwa z tytułu produkcji i sprzedaży wyrobów tytoniowych wyniosły w 2019 r. 28,7 mld zł.

W najbliższych latach rozwój sektora będzie uzależniony od szeregu wyzwań regulacyjnych. Z jednej strony obserwujemy wzrost eksportu wyrobów tytoniowych i dynamicznie rozwijający się segment rynku wyrobów nowatorskich, co umożliwi kontynuowanie inwestycji, wzrost produkcji i przychodów. Rozwój branży tytoniowej ma pozytywny wpływ na inne branże, w tym rolnictwo, budownictwo i przemysł maszynowy. Z drugiej jednak strony niepewność regulacyjna, zwiększanie się kosztów przestrzegania prawa i wreszcie spadek popytu mogą doprowadzić do ograniczenia perspektyw rozwojowych, spadku inwestycji i ograniczenia korzyści ekonomicznych związanych z produkcją wyrobów tytoniowych.

Symulacje przeprowadzone przy użyciu modelu równowagi ogólnej wskazują na istotny wpływ potencjalnych przyszłych zmian w sektorze tytoniowym na całość gospodarki Polski. W szczególności te scenariusze rozwoju sektora, w których zwiększa się popyt na jego eksport, rosną inwestycje i produktywność, wskazują na znaczący wzrost głównych zmiennych makroekonomicznych, w tym PKB ogółem, wynagrodzeń oraz konsumpcji gospodarstw domowych. Odwrotny skutek przynoszą scenariusze spadku popytu eksportowego, zaprzestania działalności inwestycyjnej, wzrostu podatku akcyzowego czy wzrostu kosztów przestrzegania prawa.

BIBLIOGRAFIA



Bibliografia

- ALMARES Institute for Consulting and Market Research (2018), *Poland Market Survey Report Empty Discarded Pack Collection*, sierpień 2018.
- ALMARES Institute for Consulting and Market Research (2019), *Poland Market Survey Report Empty Discarded Pack Collection*, październik 2019.
- AR Cartons Kraków Sp. z o.o., strona korporacyjna, <https://ar-carton-krakow.pl/o-nas/>, [dostęp 12. 02 2020].
- Berggren N., Bergh A., Bjørnskov C. (2012), *The growth effects of institutional instability*, "Journal of Institutional Economics", t. 8(2), s. 187–224.
- Berggren N., Bergh A., Bjørnskov C. (2015), *What matters for growth in Europe? Institutions versus policies, quality versus instability*, "Journal of Economic Policy Reform", t. 18(1), s. 69–88.
- Biuro Badań Społecznych Question Mark (2019), *Rozwój rynku papierosów elektronicznych oraz rozwój rynku pojemników zapasowych*, pdf: https://www.chemikalia.gov.pl/monitorowanie_ryнку_epapierosow.html, [dostęp 12. 02 2020].
- Bodył M.R., (2018), *Szara strefa w branży tytoniowej*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania”, t. 10(46), nr 2.
- Boryś W. (2005), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków, Wydawnictwo Literackie, s. 659. ISBN 83-08-03648-1.
- Business Centre Club (2016), *Pakiet tytoniowy – zatrzymać szarą strefę. Koalicja na rzecz walki z szarą strefą*, publikacja z dn. 23. 06. 2016, https://www.bcc.org.pl/uploads/media/2016.06.23_Szara_strefa_w_sektorze_-_PAKIET_TYTONIOWY.pdf, [dostęp 6. 02. 2020].
- Business Centre Club (2018), *Kolejne kroki w walce z szarą strefą w branży tytoniowej. Jak utrzymać dobry trend*. <https://www.bcc.org.pl/wp-content/uploads/2018-09-25-kolejne-kroki-w-walce-z-szara-strefa-w-branzy-tytoniowej-st.pdf> [dostęp 6. 02. 2020].
- Businessinsider.com (2019), *Wycofanie papierosów mentolowych uderzy w małe sklepy. Wyroby tytoniowe to nawet 40 proc. ich obrotów*, oprac. Adam Turek, z 31. 12. 2019, <https://businessinsider.com.pl/finanse/handel/sprzedaz-papierosow-mentolowych-komentarz-polskiej-izby-handlu/7nmzrtq>, [dostęp 6. 02. 2020].
- Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych CASE (2015), *Usprawnienie systemu opodatkowania papierosów w Polsce. Mapa drogowa finansów publicznych*, Warszawa.
- Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych CASE (2018), *Wpływ produkcji wyrobów tytoniowych na polską gospodarkę*, Warszawa.
- Decyzja Komisji (UE) 2019/691 z dnia 2 maja 2019 r. upoważniająca, zgodnie z art. 4 ust. 5 rozporządzenia wykonawczego (UE) 2018/574, podmioty gospodarcze do korzystania z usług innego podmiotu wydającego identyfikatory, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3b96da03-6d6f-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-pl/format-HTML>, [dostęp 10. 02. 2020].
- Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2015/1735 z dnia 24 września 2015 r. w sprawie dokładnego umiejscowienia ostrzeżenia ogólnego i wiadomości informacyjnej na torebkach z tytoniem do samodzielnego skręcania papierosów, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32015D1735>, [dostęp 10. 02. 2020].
- Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2015/1842 z dnia 9 października 2015 r. w sprawie specyfikacji technicznych dotyczących układu, wyglądu i kształtu mieszanych ostrzeżeń zdrowotnych dla wyrobów tytoniowych do palenia, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32015D1842>, [dostęp 10. 02. 2020].
- Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2018/576 z dnia 15 grudnia 2017 r. w sprawie norm technicznych dotyczących zabezpieczeń umieszczanych na wyrobach tytoniowych, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018D0576&from=EN> [dostęp 15. 02. 202]

Deloitte (2019), Informacje prasowe: *Sektor opakowań to branża, która w pierwszej kolejności będzie musiała znaleźć sposób na skuteczny recykling odpadów z plastiku*, z 22. 01. 2019, <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/press-releases/articles/sektor-pakowan-skuteczny-recykling-produktow-z-plastiku.html>, [dostęp 10. 02. 2020].

Doroszewska T. (2012), *Metodyka integrowanej ochrony roślin dla uprawy tytoniu*, Państwowy Instytut Badawczy, Puławy.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/904 z dnia 5 czerwca 2019 r. w sprawie zmniejszenia wpływu niektórych produktów z tworzyw sztucznych na środowisko, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0904&from=EN>, [dostęp 10. 02. 2020].

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/40/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich w sprawie produkcji, prezentowania i sprzedaży wyrobów tytoniowych i powiązanych wyrobów oraz uchylająca dyrektywę 2001/37/WE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0040>, [dostęp 10. 02. 2020].

Eastern Europe Consensus Forecasts – A Digest of Economic Forecasts; publikacja Consensus Economics Inc. 2019. <https://www.consensuseconomics.com/publications/eastern-europe-consensus-forecasts> [dostęp 15. 03. 2020]

Eurostat baza danych: Sold production, exports and imports by PRODCOM list (NACE Rev. 2) - annual data, <https://data.europa.eu/euodp/pl/data/dataset/AjIhYDn9S1P8LwPbqIRkA>, [dostęp 10. 02. 2020].

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAOSTAT), baza danych produkcji rolnej (corps), w wymiarach “area harvested”, “yields”, “production quantity”. Ostatnia aktualizacja zbioru danych 6. 02. 2020.

Forsal.pl (2019), *Tytoniowe wymieranie. Rolnikom już nie oplatają się uprawy*, z 9. 10. 2019, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/rolnictwo/artykuly/1433794,tytoniowe-pola-e-papierosy-ue.html>, [dostęp 5. 02. 2020].

Forum Konsumentów (2020), *Raport z ogólnopolskiego badania na temat postaw Polaków wobec zakazu sprzedaży papierosów mentolowych i z kapsułką*, marzec 2020, https://zakazmentoli.pl/wp-content/uploads/2020/03/ForumKonsument%C3%B3w_zakazmentoli_raport_marzec2020.pdf, [dostęp 20. 03. 2020].

Franz G.A. (2008), *Price effects on the smoking behaviour of adult age groups*. Public Health.122(12):1343-8. doi: 10.1016/j.puhe.2008.05.019, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18951594>, [dostęp 10. 02. 2020].

FTK Sp. z o.o., strona korporacyjna, <http://www.ftk.pl/pl-pl/ct-menu-item-3/ct-menu-item-5>, [dostęp 12. 02. 2020].

Fundacja Republikańska (2019), *Monitoring szarej strefy w Polsce 2019 – I Q*, <https://fundacjarepublikanska.org/wp-content/uploads/2019/06/Monitoring-Szarej-Strefy-w-Polsce-2019-%E2%80%93-IQ1-skonwertowany.pdf> [dostęp 14. 02. 2020]

Fundowicz J., Łapiński K., Wyżnikiewicz B., Wyżnikiewicz D. (2019), *Szara strefa 2019*, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych, Warszawa, http://www.ipag.org.pl/Content/Uploaded/files/IPAG_Szara_Strefa_2019.pdf [dostęp 20. 02. 2020]

Fundowicz, J., Łapiński, K., Wyżnikiewicz, B. (2018) *Szara Strefa 2018*, Instytut Prognoz i Analiz Gospodarczych, Warszawa, http://www.ipag.org.pl/Content/Uploaded/files/IPAG_Szara_Strefa_2018.pdf [dostęp 25. 02. 2020]

Grant Thornton (2016), *Podatki w Polsce, czyli 12 liczb, które pokazują, jak polscy przedsiębiorcy zmagają się z przepisami podatkowymi*, slajdy 3–4, https://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2017/01/Podatki_w_Polsce_GrantThornton_up.pdf, [dostęp 4. 02. 2020].

Grant Thornton (2016), *Polska liderem produkcji prawa w Unii Europejskiej. Barometr stabilności otoczenia prawnego w polskiej gospodarce*, <https://static.pb.pl/atta/2912-raport-gt-barometr-stabilnosci-otoczenia-prawnego-2016.pdf.pdf>, [dostęp 31. 01. 2020].

Grant Thornton (2018), *Zmiany w podatkach 2019 – VAT, CIT, PIT, PCC, ordynacja podatkowa i inne*, z 12. 12. 2018, <https://grantthornton.pl/publikacja/zmiany-w-podatkach-2019-vat-cit-pit-pcc-ordynacja-podatkowa-i-inne/>, [dostęp 31. 01. 2020].

Grant Thornton (2019), *10 najważniejszych zmian podatkowych 2015–2019*, z 25. 11. 2019, <https://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2019/11/10-najwa%C5%BCniejszych-zmian-w-podatkach-2015-2019-RAPORT-Grant-Thornton-1.pdf>, [dostęp 31. 01. 2020].

Grant Thornton (2019), *Legislacyjna burza słabnie. Barometr stabilności otoczenia prawnego w polskiej gospodarce*, slajdy 20–21, https://barometrprawa.pl/wp-content/uploads/2019/02/GrantThornton_barometr_prawa_022019.pdf, [dostęp 4. 02. 2020].

Grzybowski A. (2006), *Historia tytoniu w Polsce*, „Herba Polonica”, t 52(4), s. 148–150, <http://www.herbapolonica.pl/magazines-files/251324-Grzybowski.pdf>, [dostęp 11. 02. 2020].

GUS (2009), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2008*.

GUS (2010a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2009 r.*

GUS (2010b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2009*.

GUS (2011a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2010 r.*

GUS (2011b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2010*.

GUS (2012a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2011 r.*

GUS (2012b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2011*.

GUS (2013a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2012 r.*

GUS (2013b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2012*.

GUS (2014a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2013 r.*

GUS (2014b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2013*.

GUS (2015a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2014 r.*

GUS (2015b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2014*.

GUS (2016a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2015 r.*

GUS (2016b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2015*.

GUS (2017a), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2016*.

GUS (2017b), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2016 r.*

GUS (2017c), *Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2017 r.*

GUS (2018a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2017 r.*

GUS (2018b), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2017*.

GUS (2018c), *Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2018 r.*

GUS (2019a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2018 r.*

GUS (2019b), *Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych w 2018 r.*

GUS (2019c), *Rocznik Rolnictwa 2018*.

GUS (2019d), *Rocznik Statystyczny Przemysłu 2018*.

GUS (2019e), *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*.

GUS (2019f), *Komunikat w sprawie przeciętnego wynagrodzenia w trzecim kwartale 2019 r.*, publikacja z 13. 11. 2019, <https://stat.gov.pl/sygnalne/komunikaty-i-obwieszczenia/lista-komunikatow-i-obwieszczen/komunikat-w-sprawie-przecietnego-wynagrodzenia-w-trzecim-kwartale-2019-r,-271,26.html>, [dostęp 10. 02. 2020].

GUS (2019g), *Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2019 r.*

GUS (2020a), *Biuletyn Statystyczny 1/2020*, Warszawa.

GUS (2020b), Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych w grudniu 2019 r.

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (2018), *Rynek wyrobów tytoniowych, stan i perspektywy*, red. M. Bodyl, Warszawa.

International Tobacco Manufacturing Group, strona korporacyjna, <https://www.itmgroup.eu/pl/kontakt/itm-poland>, [dostęp 12. 02. 2020].

Jalilian H., Kirkpatrick C., Parker D. (2007), *The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis*, *World Development*, t. 35 (1), s. 87–103.

Janik M. (2019), *Zaniepokojeni palacze kłębią się w sklepach. PWPW uspokaja, że zdąży na czas*, z 30. 04. 2019, <https://innpoland.pl/152073,system-sledzenia-ruchu-i-pochodzenia-wyrobow-tytoniowych-moze-sie-opoznic>, [dostęp 13. 02. 2020].

Japan Tobacco International, strona korporacyjna; <https://www.jti.com/pl/our-views/inwestycje-jti-polska>, [dostęp 13. 02. 2020].

Kalendarzrolnikow.pl (2018), *Zbiory tytoniu w pełni, ruszył też skup surowca*, z 26. 08. 2018, <https://www.kalendarz-rolnikow.pl/3547/zbiory-tytoniu-w-pelni-ruszyl-tez-skup-surowca>, [dostęp 5. 02. 2020].

Komisja Europejska (2016), *10 key changes for tobacco products sold in the EU*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_1762, [dostęp 29. 01. 2020].

Kowalczyk M. (2019), *Uprawa tytoniu w Polsce coraz mniej opłacalna?*, z 17. 06. 2019, <https://www.agrofakt.pl/uprawa-tytoniu-polsce-coraz-oplacalna/>, [dostęp 5. 02. 2020].

KPMG (2017), *Project Sun. A Study of the Illicit Cigarette Market in the European Union, Norway and Switzerland. 2016 Results*, <https://home.kpmg/uk/en/home/insights/2017/07/project-sun-2016-results-illicit-cigarette-market.html> [dostęp 13. 02. 2020].

KPMG (2018), *Project Sun. A Study of the Illicit Cigarette Market in the European Union, Norway and Switzerland. 2017 Results Country Report* <https://public.tableau.com/profile/project.sun#!/vizhome/CountryReport2017/CountrySelection>, [dostęp 29. 01. 2020].

KPMG (2019), *Polski system podatkowy. Według uczestników IX Kongresu Podatków i Rachunkowości KPMG*, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pl/pdf/2019/02/pl-Raport-KPMG-w-Polsce-pt-Polski-system-podatkowy-wg-uczestnikow-IX-Kongresu-Podatkow-i-Rachunkowosci-KPMG.pdf>, [dostęp 29. 01. 2020].

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, J. K. Ardanowski, zapytanie nr 9919 z dnia 10 października 2019 roku, znak sprawy: RR.pr.058.6.2019, <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATBHDJL9/%24FILE/z09919-o1.pdf>, [dostęp 2. 03. 2020].

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2019), *Zintegrowany system rolniczej informacji rynkowej. Rynek Tytoniu*, nr 1/2019, z 16. 05. 2019, <https://www.gov.pl/attachment/45928bd8-bbf0-4adc-9fc7-6a96534324a4> [dostęp 27. 02. 2020]

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (n/d), *Rejestr pośredniczących podmiotów tytoniowych, stan na 10 lutego 2020*, <https://www.gov.pl/web/kas/rejestr-posredniczacych-podmiotow-tytoniowych>, [dostęp 24. 02. 2020].

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (n/d), *Rejestr producentów wyrobów tytoniowych (aktualizacja w dniu 15 stycznia 2020)*, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/rejestr-producentow-wyrobow-tytoniowych>, [dostęp 12. 02. 2020].

Ojczyk J. (2019), *Mniej plastiku w morzu to ogromne koszty dla firm*, z 29. 03. 2019, <https://www.prawo.pl/biznes/dyrektywa-plastikowa-wazne-zmiany-dla-branzy-opakowan-i,353080.html>, [dostęp 10. 02. 2020].

Opinia z 22 lutego 2019 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy, <https://radalegislacyjna.gov.pl/dokumenty/opinia-z-22-lutego-2019-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-karny-skarbowy>, [dostęp 31. 01. 2020].

- Otto P. (2019), *Tytoniowe wymieranie. Rolnikom już nie opłacają się uprawy*, z 8. 10. 2019, w serwisie Gazetaprawna.pl, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/rolnictwo/artykuly/1433794,tytoniowe-pola-e-papierosy-ue.html>, [dostęp 12. 02. 2020].
- Parulski S., Marczak M., Zientara M (2018), *Pakiet tytoniowy – walka z czarnym rynkiem papierosów*, „Przegląd Podatkowy”, nr 3, s. 28–34 <http://parulski.com/pdf/Pakiet%20tytoniowy%20-%20walka%20z%20czarnym%20rynkiem%20papierosow%20-%20Przegl%C3%B3d%20Podatkowy%20-%202018-03.pdf> [dostęp 20. 02. 2020]
- Philip Morris International Sp. z o.o. strona korporacyjna: <https://www.pmi.com/markets/poland/pl/about-us/overview>, [dostęp 12. 02. 2020].
- Pismo Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (K. Jurgieła) do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polski (M. Kuchcińskiego), z 16. 11. 2017, znak sprawy: RR.pr.058.17.2017 <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/658C47F1/%24FILE/i16661-o1.pdf>, [dostęp 5. 02. 2020].
- Polityka Insight (2016), *Szara strefa wyrobów tytoniowych. Rozmiar szkód i metody redukcji*, raport na zamówienie JTI Polska <https://www.jti.com/sites/default/files/local-files/pl/polish/documents/related-documents/Szara-strefa-wyrob%C3%B3w-tytoniowych-w-Polsce.-Rozmiar-szk%C3%B3d-i-metody-redukcji.pdf>, [dostęp 29. 01. 2019].
- Polska Izba Handlu (2018), *Polska Izba Handlu apeluje do premiera o przyspieszenie prac nad unijnym systemem śledzenia papierosów*, z 10. 12. 2018, <http://www.pih.org.pl/index.php/1875-polska-izba-handlu-apeluje-do-premiera-o-przyspieszenie-prac-nad-unijnym-systemem-sledzenia-papierosow>, [dostęp 13. 02. 2020].
- Polska Izba Handlu System Track and Trace, http://www.pih.org.pl/images/dokumenty/system_track_and_trace_PIH.pdf, [dostęp 6. 02. 2020].
- Portalspozywczy.pl (2018), *Japan Tobacco wchodzi na rynek papierosów elektronicznych w Polsce*, z 7 10. 2018, <http://www.portalspozywczy.pl/alkohole-uzywki/wiadomosci/japan-tobacco-wchodzi-na-rynek-papierosow-elektronicznych-w-polsce,176395.html>, [dostęp 13. 02. 2020].
- Portalspozywczy.pl (2018), *Japan Tobacco zainwestuje w Polsce 100 mln dolarów*, z 5. 06. 2018, <http://www.portalspozywczy.pl/alkohole-uzywki/wiadomosci/japan-tobacco-zainwestuje-w-polsce-100-mln-dolarow,159258.html>, [dostęp 13. 02. 2020].
- Portalspozywczy.pl (2019), *PIH: Przedsiębiorcy pytają, jak przygotować się do sprzedaży wyrobów tytoniowych*, z 26. 04. 2019, <https://www.portalspozywczy.pl/alkohole-uzywki/wiadomosci/pih-przedsiębiorcy-pytaja-jak-przygotowac-sie-do-sprzedazy-wyrobow-tytoniowych,170872.html>, [dostęp 6 02. 2020].
- Ptaszyński M. (n/d), *Śledzenie wyrobów tytoniowych*, Polska Izba Handlowa, http://www.pih.org.pl/images/dokumenty/system_track_and_trace_PIH.pdf, [dostęp 30. 01. 2020].
- Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2018/573 z dnia 15 grudnia 2017 r. w sprawie głównych elementów umów w sprawie przechowywania danych zawieranych w ramach systemu identyfikowalności wyrobów tytoniowych*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32018R0573>, [dostęp 13. 02. 2020].
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2018/574 z dnia 15 grudnia 2017 r. w sprawie norm technicznych dotyczących ustanowienia i funkcjonowania systemu identyfikowalności wyrobów tytoniowych*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32018R0574>, [dostęp 13. 02. 2020].
- Rynekpracy.org (2020), *Pracujący w rolnictwie, przemyśle i usługach*, z 25. 02. 2020, <https://rynekpracy.org/statystyki/pracujacy-w-rolnictwie-przemysle-i-uslugach/>, [dostęp 2. 03. 2020].
- Sayginsoy O. Yurekli A.A., de Beyer J. (2002), *Cigarette Demand, Taxation, and the Poor: A Case Study of Bulgaria*, HNP discussion paper;. World Bank, Washington, DC. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/13629> License: CC BY 3.0 IGO, [dostęp 13. 02. 2020].
- Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za 2019 rok.
- Talaśka-Klich L. (2019), *Plantatorzy tytoniu nie chcą wypaść z rynku, ale produkcja wciąż jest bardzo pracochołonna*, z 11. 07. 2019, <https://pomorska.pl/plantatorzy-tytoniu-nie-chca-wypasc-z-rynku-ale-produkcja-wciaz-jest-bardzo-pracochlonna/ar/c8-14267407>, [dostęp 5. 02. 2020].

Taylor P. (1994), *Smoke Ring: The Politics of Tobacco*, Panos Briefing Paper, wrzesień, Londyn.

Tomito J., Dziki D., Polak R. (2014), *Wybrane aspekty uprawy i przygotowania tytoniu do przetwórstwa na przykładzie odmiany Virginia*, Motorol. Commission of motorization and energetics in agriculture, t. 16(1), s. 147–152.

Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz.U. 1999 nr 83 poz. 930 oraz Dz.U.2020.0.19).

Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o organizacji niektórych rynków rolnych (Dz.U. 2004 nr 42 poz. 386).

Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz.U. 2016 poz. 1331).

Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku akcyzowym oraz ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych (Dz.U. 2017 poz. 2216).

Ustawa z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym (Dz.U. 2009 nr 3 poz. 11, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o systemie monitorowania drogowego i kolejowego przewozu towarów oraz obrotu paliwami opałowymi (Dz.U. 2017 poz. 708).

Ustawa zmieniająca ustawę o zmianie ustawy o podatku akcyzowym (projekt) z 20 listopada 2018 r., nr RM-10-177-18, <http://bip.kprm.gov.pl/download/75/42496/RM-10-177-18.pdf>, [dostęp 4. 02. 2020].

Wiadomości Handlowe (2019), *Prezydent podpisał nowelizację ustawy tytoniowej. Branża zdąży, czy w kioskach zabraknie papierosów?*, z 3. 04. 2019, <https://www.wiadomoscihandlowe.pl/artykuly/prezydent-podpisał-nowele-ustawy-tytoniowej-branza,53642>, [dostęp 13. 02. 2020].

World Health Organization (n/d), *Estimating price and income elasticity of demand*, https://www.who.int/tobacco/economics/2_2estimatingpriceincomeelasticities.pdf, [dostęp 13. 02. 2020].

Wprost.pl (2019), *Papierosy mentolowe znikną ze sklepów. Palacze już teraz mają problem*, z 30. 12. 2019, <https://zdrowie.wprost.pl/zdrowie/10285230/papierosy-mentolowe-znikna-ze-sklepow-palacze-juz-teraz-maja-problem.html>, [dostęp 29. 01. 2020].

Wynagrodzenia.pl (2019), *Jak zmienią się wynagrodzenia w Polsce w 2020 roku?*, z 26. 11. 2019, <https://wynagrodzenia.pl/artykul/jak-zmienia-sie-wynagrodzenia-w-polsce-w-2020-roku>, [dostęp 5 02. 2020].

Zatoński M. (2018), *Rynek tytoniowy się podgrzewa*, z 3. 10. 2018, <https://www.pb.pl/rynek-tytoniowy-sie-podgrzewa-941690>, [dostęp 3. 02. 2020].

Związek Przedsiębiorców i Pracodawców (2018), *Szara strefa rynku wyrobów tytoniowych. Diagnoza, propozycje rozwiązań*, <https://zpp.net.pl/wp-content/uploads/2018/12/Szara-strefa-wyrob%C3%B3w-tytoniowych-wersja-elektroniczna.pdf>, [dostęp 3. 02. 2020].

Żydok R. i in. (2017), *Skutki opodatkowania akcyzą płynów do e-papierosów. Analiza w kontekście projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku akcyzowym z dnia 14 czerwca 2017 r.*, Fundacja Republikańska na zlecenie British American Tobacco Polska i Grupy CHIC, <https://fundacjarepublikanska.org/akcyza-na-e-papierosy-badanie-skutkow/>, [dostęp 28. 06. 2017].



DODATEK: OPIS MODELU CGE



Dodatek: opis modelu CGE

Model CGE opiera się na szeregu założeń dotyczących zachowań podmiotów ekonomicznych w gospodarce. Zakładamy m.in. że gospodarstwa domowe optymalizują swoje decyzje o konsumpcji dóbr i usług oraz uczestnictwie w rynku pracy, zestawiając własne dochody z pracy i kapitału z cenami dóbr i usług w gospodarce. Przedsiębiorstwa decydują o wielkości produkcji dóbr i usług, stopniu zaangażowania pracy i kapitału, wielkości dostaw na rynki krajowe i zagraniczne oraz o wielkości inwestycji w oparciu o ceny względne dóbr i usług oraz obowiązujące koszty pracy i kapitału. W modelu CGE uwzględniony jest również sektor rządowy, który podejmuje decyzje dotyczące podatków, subsydiów i transferów społecznych, a także jest nabywcą dóbr i usług.

Model CGE uwzględnia zależności między wyżej wymienionymi podmiotami, które uczestniczą w obiegu okrężnym w gospodarce. Zależności te to m.in. warunki równowagi dotyczące rynków dóbr i usług (popyt konsumpcyjny, inwestycyjny, pośredni i zagraniczny jest równy podaży dóbr i usług), a także rynków czynników produkcji (popyt na pracę jest równy podaży pracy, a popyt na kapitał jest równy zasobowi kapitału). Wartość dodana przedsiębiorstw stanowi wynagrodzenie za wykorzystanie czynników produkcji, które po opodatkowaniu trafiają do gospodarstw domowych w charakterze dochodu. Z kolei wydatki gospodarstw domowych i innych podmiotów na dobra i usługi stanowią przychód przedsiębiorstw. Bardzo ważną cechą modelu CGE jest szczegółowe modelowanie popytu pośredniego oraz inwestycyjnego. Dzięki niemu model bierze pod uwagę przepływy międzysektorowe w ramach łańcuchów produkcji dóbr finalnych, takich jak np. wyroby tytoniowe. W modelu uwzględniono również marże handlowe i transportowe, czyli wzajemne zależności sektora handlu detalicznego i hurtowego, sektorów transportowych oraz sektorów produkcyjnych, w tym m.in. sektora tytoniowego. Jednocześnie wykorzystano również informacje o strukturze sektorowej dóbr inwestycyjnych, czyli koszyku dóbr kapitałowych, które są wykorzystywane w tworzeniu kapitału produkcyjnego każdego sektora.

Wszystkie przeprowadzone symulacje mają charakter długoterminowy. W perspektywie długoterminowej kapitał dostosowuje się do stopy procentowej, stosunek inwestycji do kapitału jest stały, wielkość zatrudnienia, do której dostosowują się płace, jest ustalona, a wydatki rządowe są funkcją konsumpcji.

Przeprowadzone symulacje mają charakter analizy mnożnikowej, tzn. każdy ze scenariuszy analizuje efekt jednego zaburzenia dotyczącego sektora tytoniowego. Efekty wielu jednoczesnych zaburzeń mają charakter addytywny i skalowalny, tzn. jeżeli czytelnik chciałby ocenić efekt większego zaburzenia niż to, które opisano, należy pomnożyć wszystkie wyniki przez wielokrotność zaburzenia przyjętego w symulacjach. Zbiorczym efektem oddziaływania wszystkich zaburzeń jednocześnie będzie w przybliżeniu suma wyników pojedynczych zaburzeń.

Większość informacji wykorzystanych w modelu pochodzi z ostatnich dostępnych tablic międzygałęziowych publikowanych przez Eurostat oraz GUS, w tym przede wszystkim infor-

macje o zużyciu pośrednim, popycie finalnym, wykorzystaniu czynników produkcji, marżach handlowych i transportowych, opodatkowaniu i subsydiach do produkcji i produktów oraz szczegółowej strukturze handlu międzynarodowego. Tablice te są dostępne za rok 2015, ale wszystkie wielkości liczbowe prezentowane w wynikach symulacji zostały przeskalowane tak, aby odpowiadały wartości PKB za rok 2019. Model zawiera dane dla całości gospodarki polskiej podzielonej na 63 sektory produkcyjne (w tym rolnictwo, górnictwo, energia i przedsiębiorstwa użyteczności publicznej) i usługowe. W modelu wykorzystano również szereg elastyczności opisujących popyt i podaż w gospodarce. Elastyczności te zaczerpnięto z literatury przedmiotu.